

શ્રી રામચંદ્રની અલ્પલક્ષ્ય ચીંતા

આગ
૧

કાળ
૧૦

આલેખન કાર્યાલય-વડોદરા.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૬૨૬૩

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દેશ દેશની ૨૨-૧૧ જુન વાલો

વિષય ૨-:૩

* બાલજીવન'ના ગ્રાહકોને સં. ૧૯૮૮ ની ભેટ *

દેશેદેશની અદ્ભુત વાતો

[ભાગ ૧]

: પ્રયોજક :

રમણલાલ નાનાલાલ શાહ,

તંત્રી : બાલજીવન

: પ્રકાશક :

બાલજીવન કાર્યાલય

બાજવાડા :: વડોદરા

રૂ. ૦-૧૦-૦

: પ્રકાશક :

રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

બાલ જીવન કાર્યાલય

બાજવાડા : વડોદરા

આવૃત્તિ ૧ લી : સંવત ૧૯૮૮

[સન ૧૯૩૧]

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ

અમદાવાદ

પ્રથમ આવૃત્તિ

૧૯૨૬

ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

સોલ એજન્ટ

ગૂજર અન્થરત્ન કાર્યાલય

ગાંધીરોડ :: અમદાવાદ

સર્વ હકક સોલ એજન્ટના

મુદ્રક : પટેલ મૂળચંદલાલ ત્રીકમલાલ

મુદ્રણસ્થાન : સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

પાનકોર નાકા : અમદાવાદ

બાલમિત્રાને

પ્રિય મિત્રો,

આ વેળા તમારે માટે જરા નવીન તરેહની વાતોની ચોપડી રજુ થાય છે. તમને વાતો ગમે છે. આ ચોપડીમાં સંખ્યાબંધ વાતો છે. પણ એમાંની ઘણી વાતોનાં નામો તમને નવાં લાગશે. ઘણાં નામો તો તમે સાંભળ્યાં પણ નહિ હશે.

એનું કારણ છે. મોટે ભાગે તમારે માટે જે વાતો તૈયાર કરવામાં આવે છે તે વાતો ખીજ દેશની હોય તો તે ઉપરથી આપણા દેશનાં નામો વાપરી આપણા રીતરિવાજને બંધબેસતી હોય છે. આ ચોપડીમાં એ રીત રાખી નથી. આપણો વિશાળ દેશ બહુ મોટો છે, પણ દુનિયા એથી પણ વધારે મોટી છે. જાતજાતનાં મુલકોમાં જાતજાતની પ્રજાઓ રહે છે. એ દરેક દેશનાં બાળકોને તમારી માફક જ વાતો સાંભળવાનો શોખ હોય છે.

એવી જૂદાજૂદા દેશની વાતો પૈકી કેટલીક આ ચોપડીમાં તમારી આગળ રજુ કરી છે. એથી તમને ખીજ દેશના લોકોના રીતરિવાજ અને એમની રહેણીકરણોનો કાંઈક ખ્યાલ આવશે.

આ વાતો તમને ગમતી હોય તો એએક વર્ષ ઉપર આ જ જાતની 'દેશદેશની દંતકથાઓ' નામની એક ચોપડી બહાર પડેલી છે તે મેળવીને વાંચજો.

આવતે વર્ષે આ ચોપડીનો ખીજો ભાગ બહાર પાડવા ધાર્યો છે. એમાં દુનિયાના હજુ ઘણા દેશો બાકી રહ્યા છે તે દેશોની વાતો રજુ કરવાની છે.

હવે વધારે વાર તમને રોકાય નહિ. ઝટઝટ પાનાં ફેરવી વાતો વાંચવા મંડી જાઓ. જય જય !

વાર્તાઓની અનુક્રમણિકા

[કાંઈસમાં વાર્તા કયા દેશની છે તે દર્શાવ્યું છે]

(૧)	નાગરાજ	...	(પંજાબી)	૧
(૨)	લાલ પીછાં	...	(ઇટાલીયન)	૧૫
(૪)	ખે ભાઈઓ	...	(અમેરિકન ઈંડીયન)	૨૯
(૪)	લોલિયો	...	(ચીનાઈ)	૩૬
(૫)	વીર કુમાર	...	(પોર્ટુગીઝ)	૩૮
(૬)	વહાલી બિલાડી	...	(અંગ્રેજી)	૫૧
(૭)	વાનરરાજ	...	(બ્રહ્મી)	૫૯
(૮)	ચકોપી	...	(અમેરિકન ઇન્ડીયન)	૭૨
(૯)	કોધી ચેલો	...	(ચીનાઈ)	૮૧
(૧૦)	સત્યાગ્રહી	...	(યૂરોપીયન)	૮૫
(૧૧)	ચંદન મલયાગીરી	...	(ગુજરાતી)	૯૩
(૧૨)	મોતનો સાદ	...	(રૂમાનીયન)	૧૧૨
(૧૩)	શેરને માથે સવા શેર	...	(સીદી ગુલામોની)	૧૧૮

મુખ્ય ચિત્રો

(૧)	મોટું થા રે, મોટું થા...	મુખચિત્ર
(૨)	પાછો જા, તું પાછો જા...	૫૫
(૩)	આ જ આપણો ચોર છે...	૯૨
(૪)	મા ને બંને દીકરા એકઠા થયા	૧૦૯

‘મોટું થા રે, મોટું થા,
‘વાસણ મારા તું મોટું થા!’—પાન ૩૦

એક હતી ડાશી. બિચારી ભારે દુઃખિચારી. છોકરો નહિ, છોકરી નહિ. કોઈ સગું વહાલું નહિ. ગામમાં ઘર નહિ. સીમમાં ખેતર નહિ. ઘરમાં ચપટી લોટ નહિ. માંડમાંડ દુઃખના દહાડા પૂરા કરતી હતી.

આવા દુઃખ કરતાં તો મોત લલું. ‘લગવાન ! માંડે મોત ક્યારે મોકલીશ ?’ ડાશી રોજ વિલાપ કરતી.

એક વાર નદીએ ઘડો લઈને પાણી ભરવા ગઈ. ચોમાસાના દહાડા. નદીનાં પાણી પૂરપાટ વહે. ડાશીએ પાણીનો ઘડો માંજીને પગથીયા પર મૂક્યો. અંદર નહાવા પડી.

નાહીને ખહાર નીકળી. પાણીનો ઘડો ભરવા જાય તો ભારે ભારે. અંદર નજર કરી તો મોટા નાગ. ખાસ્સો ગુંચળું વાળીને બેઠેલો.

બીજો કોઈ હોય તો હબકી જ જાય. ડોશીએ તો રાજ થઈ ઉઠણીનું કપડું ઘડાને મ્હોંએ મજબૂત બાંધી લીધું. નાગ અંદર સપડાઈ ગયો. કેડમાં લઈ ડોશી તો ઘેર ચાલી.

ડોશી બડબડી: ‘સારું થયું નાગદેવતા ! લલે આવ્યા આપ ! આ ડોશી બહુ દુઃખીયારી છે. ઘેર જઈને ઉઠણ છોડી નાખી તમને બહાર કાઢીશ. મને નિરાંતે ડાંબજો. તરત મરી જવાશે. દુઃખના દહાડા પૂરા થશે. પછી તમારી મરણ પડે ત્યાં જતા રહેજો. હું તો રોજ મોત માગતી હતી. આજ લલે તમે આવ્યા !’

ઘેર જઈ ડોશીએ લુગડું બદલ્યું. ગાયનું છાણ લઈ આવી. જમીન ઉપર ધ્રુજતે હાથે અખોટ દીધો. ધીની એક વાટ પાડોશણને ત્યાંથી આણી ધીનો દીવો કર્યો. મરી જવાની બધી તૈયારી કરી.

ધીમે રહીને ઘડા ઉપરનું લુગડું છોડ્યું. ઓય કરતો નાગ બહાર નીકળશે ને હમણાં કરડી ખાશે એમ ડોશીને આશા હતી. પણ અંદરથી તો કાંઈએ ન નીકળ્યું !

ડોશીને નવાઈ લાગી. ‘નાગદેવતા ! આપણ ! કેમ બહાર નીકળતા નથી ? ઉભા રહો, હું જ તમને કાઢું છું.’

ડોશીએ તો હાથ નાંખ્યો ઘડામાં. સુઠી ભરીને બહાર કાઢે તો તેજતેજના અંબારથી એની આંખો માંચાઈ ગઈ !

ડોશીના હાથમાં નાગને બદલે બેમૂલો નવલખો હીરાનો

હાર હતો. એવો તો લપકાદાર ને કીમતી કે રાજના ઝવેર-
ખાનામાં પણ ન મળે.

ડાશી તો અજાયબીથી આલી બની ગઈ. આવા હારને
શું કરવું ?

એ તો ગઈ રાજના દરબારમાં. રાજને હાર બક્ષીસ
આપ્યો.

રાજ રાજરાજ થઈ ગયો. ડાશીને સોનામહોરોથી
ભરેલી થેલીઓ ઇનામમાં આપી. ડાશીનું આખા જન્મારાનું
દળદર ફીટી ગયું. ડાશી રાજ થઈ ઘેર ગઈ.

રાજએ રાણીને હાર બતાવ્યો. રાણીની ખુશાલી તો
માય નહિ. એનો અંપકવરણો દેહ આ પાણીદાર હારથી
એવો તો શોલી ઉઠ્યો કે વાત તહિ કરવાની.

રાણીએ એક મોટી પેટીમાં હારને સંભાળથી મૂકી દીધો.

*

*

*

એ વાતને બહુ દહાડા વીતી ગયા. એક વાર નજીકના
મુલકના રાજને ત્યાં મોટો ઉત્સવ હતો. રાજ રાણીને ત્યાં
જવાઈ હતું.

રાણી રાજને કહેલા લાગી: ‘જરા ઝવેરખાનાની પેટી-
માંથી પેલો હાર કાઢી લાવો. આજે એ પહેરીને જઈએ.’

રાજ પેટીમાંથી હાર કાઢવા ગયો. પણ અંદર નજર
કરે ત્યાં તો હાર ન મળે ! એક ખૂબસૂરત રૂપાળો બાળક
હાથ પગ ઉંચા કરી અંદર ગેલ કરતો હતો. રાજ તો એ
જોઈને સડક થઈ ગયો.

રાણી ઉતાવળ કરીને બોલી: ‘શું બેઠ રહ્યા છો ?
જલદી જલદી દાર લાવો ને ?’

રાજા કહે: ‘જરા અહીં આવ. અહીં તો દારને બદલે
તને શોભાવે એવી બીજી કોઈ ચીજ છે.’

રાણી બોલી: ‘ બહુ, મશ્કરી શું કરે છે ? અંદર તે બીજું શું હોય ? ’

રાજાએ આગ્રહથી રાણીને પાસે બોલાવી. પેલો બાળક બતાવ્યો.

રાણી તો હરખાઈ ગઈ. વરસો વીતી ગયાં હતાં. રાજા જીવાન મટી ઘડપણને કાંઠે આવી ઉભો હતો. છતાં રાણીને છોકરું છેયું ન હતું. આવા રૂપાળા બાળકને ઘેર બેઠાં આવેલો જોઈ રાણીનો હરખ તો માય નહિ. એ તો છોકરાને છાતીએ વળગાડી હેતથી ગેલ કરવા લાગી. રાજા પણ બહુ રાજી થયો.

રાજારાણીએ બહારગામ જવાનું માંડી વાળ્યું. શહેરમાં આનંદ ઉત્સવ થઈ રહ્યો. નિશાળોમાં મીઠાઈ વહેંચાઈ. ગરીબ ગરબાંને અન્નવસ્ત્રો અપાયાં.

એમ ને એમ વરસો વહી ગયાં. રાજાનો કુંવર મોટો થયો. પાડોશના રાજાને એકની એક કુંવરી હતી. બંનેની સરખેસરખી જોડ હતી. એમનાં લગ્ન લેવાયાં. બંને રાજ્યોમાં ભારે ધામધુમ થઈ રહી. વાજતો ગાજતો લગ્ન થયાં.

રાજકુંવરી સાસરે આવી. રાજાનો કુંવર એટલે રૂપ-રૂપનો અંબાર. તેજનો સાગર. રાજકુંવરીનો હરખ તો માય નહિ. આથી સારો વર તો સ્વપ્નામાં પણ મળવાનો નહોતો.

એક વાર કુંવરી સરખી સાહેલીઓ સાથે હસવા ખેલવાની વાતો કરે છે. એક જણી કુંવરના જન્મની વાત કરી દે છે.

કુંવરી ચમકી. હેં ? મારો ઘણી હીરાના હારમાંથી બાળક બની ગયો હતો ? એ તે કેવો ચમત્કાર ?

એણે એક વિશ્વાસુ સહીયર સાથે ભાળ કઢાવી કે જે ડોશી હાર રાખને આપી ગઈ હતી તે જીવે છે કે નહિ ?

ડોશીમા તો સુખમાં દહાડા કાઢતાં હતાં. વાત પરથી વાત કરતાં બધી વાત ડોશીએ કુંવરીની બેનપણીને કહી દીધી.

કુંવરીને તો વધારે અજાયબી થઈ. મારો ઘણી નાગ હતો ? આ બધો શો ચમત્કાર ? આજ ને આજ ખરી વાત કઢાવું ત્યારે ખરી.

*

*

*

કુંવર રંગમહેલમાં આવીને જુએ છે તો કુંવરી ઉદાસ બની એક બાજુ લોંચ પર પડી છે. એનાં કપડાંનું ઠેકાણું નથી. દાગીના વેરવીખેર થઈ ગયા છે. વાળનાં રેશમ જેવાં ઝુલફાં હવામાં આમ તેમ ફરફર ફરફર ઉડે છે.

‘ કુંવરી ! શું ઓછું આવ્યું ? અહીં શું દુઃખ પડ્યું ? તને કોણે દુલવી ? મને વાત તો કર ? ’ કુમાર વિનવે છે.

કુંવરી તો ન બોલે કે ચાલે.

કુંવર ફરીથી કરગરવા લાગ્યો : ‘ તું કહે નહિ ત્યાં સુધી. શું સમજું ? અરે ! તારા સામી કોઈએ આંગળી ચીંધી. હોય તો એનો હાથ કપાવી નાંખું. તને કોઈએ દુલવી હોય તો એને કેદમાં પૂરાવું. કોઈએ અપશબ્દ કહ્યો હોય તો એની જીભ કાપી નાંખાવું. તને કોણે રંબડી ? મને વાત તો કર ? ’

કુંવરી ડુસકાં ભરતી કહેવા લાગી: ‘તમે ખરેખરા કોણ છો ? મને એ વાત કહો.’

કુંવર ચમક્યો: પણ શાંત રહીને બોલ્યો: ‘હું કોણ છું ? તું જોતી નથી ? હું રાજાનો કુંવર છું !’

‘એમ નહિ. તમારા જન્મનો લેહ શો છે તે કહો. તમે ખરેખરા કોણ છો ? એ વાત કહો તો જ હું તમારી સાથે બોલીશ. નહિ તો તમારી સાથે આજથી અબોલા !’

કુંવર બહુ જ દિલગીર થયો. ગંભીરાઇથી કહ્યું: ‘કુંવરી ! એ વાત જાણવામાં મળ નથી. એ હઠ ન કરીશ. એમાં કાયદો નથી. પછી જીંદગીભરનો પસ્તાવો થશે. એ હઠ છોડી દે.’

કુંવરીએ હઠ ન છોડી. એક તો સ્ત્રી હઠ. ઉંમર પણ બહુ મોટી નહિ એટલે સહેજ બાળ હઠ પણ ખરી. રાજાની એકની એક કુંવરી એટલે રાજહઠ પણ ખરી. એ શાની માને ?

બહુ દહાડા વીત્યા. કુંવરીના અબોલા કાયમ રહ્યા. કુંવર ઘણું ઘણું સમજાવે. એકની એક વાત: ‘તમે કોણ છો તે કહો !’

આખરે કુંવર થાક્યો. કંટાળ્યો. એક વાર પુનમની રઢિયાળી રાત હતી. ચાંદો આકાશમાં મરક મરક હસી રહ્યો હતો. ચારે કોર દૂધ ઢોળાયું હોય એમ ચાંદની પસરો રહી હતી. કુંવરે કુંવરીને કહ્યું: ‘કુંવરી ! છેલ્લી વાર કહું છું કે માની જા. હઠ છોડ. નહિ તો પછી માથે હાથ ઢંધને રડીશ.’

કુંવરી હજી પણ એકની બે ન થઈ.

છેવટે કુંવરે કહ્યું: ‘ ત્યારે આજે મધરાતે મારી સાથે નદી કિનારે આવજો. ત્યાં તને બધી વાત કહીશ !’

કુંવરી મધરાતે કુંવર સાથે નદી કિનારે ગઇ. કુંવર કમરબુડ પાણીમાં ઉભો. ફરીથી એક વાર હઠ છોડવા વિનવણી કરી જોઇ. કુંવરીનો દહાડો રૂંધ્યો હતો. એણે ના પાડી.

‘ સાંભળી લેજો ત્યારે, કુંવરી !’ કુંવર બોલ્યો, ‘ હું નાગલોકનો રાજકુમાર છું. મારો એક વાર કાંઈક અપરાધ થયો. મને વરુણદેવે પાતાળમાંથી હાંકી મૂક્યો. હું પૃથ્વીપર આવ્યો. નાગ મટી હીરાનો હાર બન્યો. તેમાંથી બાળક બન્યો. તેમાંથી કુંવર બન્યો ને તને પરણ્યો. હવે તો કુંવરી ! બોલ્યુંચાલ્યું માફ કરજો. તારે ને મારે રામરામ છે !’

નાગરાજ બોલી રહ્યો કે તરત જ એક ભયંકર નાગ સુસવાટા કરતો પાણીનાં મોજાંમાં સમાઇ ગયો.

કુંવરી તો આભી બની ગઇ. ‘ ઓ નાગરાજ ! મને માફ કરો. હવે કદી નહિ પૂછું. પાછા હતા એવા થઈ જાઓ. હાય, હાય ! મને કેવી કબુલિ સુઝી ?’ એમ બોલી કુંવરી યોધાર આંસુએ વિલાપ કરવા લાગી. પણ નાગ ગયો તે ગયો.

આખી રાત કુંવરી નદી કાંઠે બેસી રહી. રડરડ કર્યા કર્યું. પણ કુંવર તો ગયો તે ગયો. પાછો ન જ આવ્યો.

*

*

*

દહાડા ઉપર દહાડા વહી જવા લાગ્યા. કુંવરી પોતાના સાસરે એકલીઅટલી દહાડા ગુજારે છે. દરરોજ એની આંખોમાં આંસુ ઉભરાય છે. દરરોજ એને પારાવાર પસ્તાવો

થાય છે. પણ પહેલાં સાહસ કરે ને પછી હાથ ધસે એમાં શું વળે ?

એક વાર મધરાતની વેળા છે. કુંવરી છત્રપદંગપર પોઢી છે. આખું નગર જાંપી ગયું છે. ચારે બાજુ કાળી ઘોર મધરાતનાં અંધારાં ઉતર્યા છે. કુંવરીને પથારીમાં કાંઈક સળવળ થતું લાગે છે. દીવો સંકોરે છે. ધારીને જુએ છે તો મોટો કાળો ભોરીંગ નાગ !

કુંવરીને કમકમાં આવ્યાં.

નાગને વાચા થઈ. ‘કુંવરી ! ઓળખે છે મને ? મારાથી બીડે છે, ખરું ?’

એ જ જાણીતો અવાજ. એજ મધુર લાષા. પણ હાય ! આજ કુંવર ક્યાં છે ? કુંવર તો કાળો નાગ બની ગયો છે.

નાગને પોતાના હાથમાં લઈ કુંવરી બોલી : ‘વહાલા કુમાર ! કેમ ન ઓળખું ? અરેરે ! મારી અવળી મતિએ મને જીંદગીભરની પાયમાલ કરી નાંખી !’

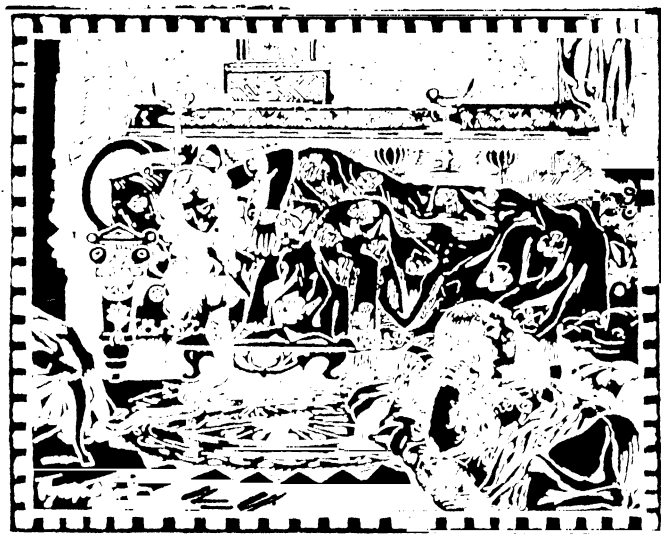
કુંવરી ધુસ્કે ધુસ્કે રડવા લાગી. નાગરાજ એને દીડાસો દેવા લાગ્યો.

*

*

*

એમ ને એમ દિવસો વહેવા લાગ્યા. નાગ કુંવરીને મળવા ઘણી ય વખત આવતો. નિરાશ બની પરોઢ થાય તે પહેલાં પાછો જતો.

એક વાર નાગને પંપાળતી પંપાળતી કુંવરી બોલી:
‘નાગરાજ ! મારાથી આ નથી સહેવાતું. એનો કાંઈએ
ઉપાય નથી ?’

નાગરાજએ ડોકું હલાવ્યું.

કુંવરીએ ફરી પૂછ્યું: ‘કાંઈ પણ ઉપાય હોય તો
બતાવો. તમને પાછા મેળવવા ગમે તે કરતાં આંચકો નહિ ખાઉં.’

‘તારાથી નહિ બને, કુંવરી !’ નાગરાજ બોલ્યો.

છેવટે કુંવરીએ બહુ કાલાવાલા કર્યા ત્યારે નાગરાજ
કહે: ‘એક ઉપાય છે ખરો. પણ તે બહુ જ આકરો છે.
આવતી અમાસને દહાડે તારા આ ખંડમાં ચારે બાજુ
કઢેલાં દૂધનાં કુંડાં મૂકાવજે. સુગંધીદાર ફૂલોના ઢગલા કરા-

વળે. બારીબારણાં ઉઘાડાં રાખજે. બરાબર મધરાતે હું મારાં મા, લાઇઓ, બહેનો બધાંનાં ટોળેટોળાં લઇને અહીં આવીશ. અમે બધું દૂધ પી જઇશું. પછી ફૂલમાં ખૂબ આળોટીશું. નાગરાણી રાજ થશે. એ તને કહેશે કે માગ, જોઇએ તે આપું. તે વેળા તું કહેજે કે તમારો દીકરો મને પરણ્યો છે. એને પાછો આપો. નાગણીઓ ને નાગને જોઇને તું ખૂબી જઇશ ને માગણી નહિ કરે તો કશું વળશે નહિ, ને ફરી કહી હું તને મળીશ નહિ.’

કુંવરીએ એમ કરવા હા પાડી.

અમાસની મધરાત આવી લાગી. રાજના નગરમાં મધરાતનાં ચોઘડીયાં વાગ્યાં. બરાબર એ જ વખતે નદીની બાબુથી જાણે કાળાં દોરડાંના ભારેભારા રાજમહેલ તરફ ધસી આવતા હોય એમ જણાવું.

ધીમે ધીમે સેંકડો નાગ, નાગણીઓ, નાગનાં બધાં, બધાં રાજમહેલમાં આવ્યાં. કુંવરીના ખંડમાં પેઠાં. કઢેલાં દૂધ ધરાઇ ધરાઇને પીધાં. અંપા ને મોગરો, જીંઘ ને જાંઘ, ચમેલી ને પારિજાતક, ઘોરસલી ને કેવડો, ગુલાબ ને કૃષ્ણ કમળ, ગલગોલ ને ગુલાવલી, જાતજાતનાં સુંદર કોમળ સુબધીદાર ફૂલોના ઢગલાઓમાં બધા નાગ ખૂબ આળોટ્યાં. બધાં રાજ રાજ થઇ ગયાં.

વહાણું વાવાની વેળા થવા આવી. બધાં જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યાં. નાગરાણીને વાચા થઇ. તે બોલી ઉઠી: ‘કોઇ છે ? માગ, માગ, જે માગે તે આપું.’

કાલે સવારે નહીં કાઠે જાજે.....(પાનું ૧૩)

તરત કુંવરી નજીક આવી. નાગરાણીની સામે જરાકે ગભરાયા વગર ઉભી રહી, ને બોલી: ‘નાગમાતા! મારે માગવું છે. રાજ થયાં હો તો માગીશ તે આપીશ એવું વચન દો.’

‘દીકરી! ખુશીથી જોઈએ તે માગી લે!’ નાગરાણી આ સુકોમળ કુંવરીનો દયામણો દેખાવ ને એની નરમાશ જોઈ રાજ થઈને બોલી.

‘માજી! તમારો કુંવર આપી દો. માણસ બની એ મને પરણ્યા. મેં અભાગણીએ હઠ કરી. એમના જન્મની વાત જાણવા જીદ પકડી. એમણે છેવટે વાત કરી, ને નાગ બની તમારી પાસે આવતા રહ્યા છે. મારો ગુન્હો માફ કરો. મને મારા વર પાછા આપો.’ કુંવરી કરગરીને બોલી.

નાગણી કહે: ‘સાચેસાચ, તું ફરીથી એવી હઠ નહિ કરે?’

કુંવરી: ‘મારી જીદગીના છેડા સુધી નહિ કરું.’

નાગરાણી બોલી: ‘કાલે સવારે નદીકાંઠે જજો. ત્યાં તને તારો વર મળશે. બેટા, સુખી થજો! મારો આશીર્વાદ છે.’

કુંવરી નાગણીને પગે લાગી. નાગણી આશીર્વાદ દઈને પોતાના કુટુંબપરીવાર સાથે જતી રહી.

વહાણું વાયું. કુંવરી નદીએ ગઈ.

દૂરથી કોઈ સોહામણો જીવાન પાણી પર તરતો આવતો હતો. એ જ રૂપાળું મ્હેં. એ જ તેજદાર છટા. માથે એ જ મુગટ.

જોતજોતામાં તો કુંવર કિનારે આવી પહોંચ્યો. કુંવરી એના પગે પડી. હરખાઈને કુંવરે એને પોતાની સાથે લીધી.

બંને મહેલમાં ગયાં. ઘરડાં રાજરાણી તો કુંવરને પાછો ફરેલો જોઈ જાણે હરખલેલાં બની ગયાં. એમને મન તો

કુંવર નવે અવતારે આવ્યો હતો. આખા નગરમાં આનંદ મંગળ વરત્યાં. બધે ધમાલ ને ધામધુમ થઈ રહી.

જતે દહાડે રાજાએ કુંવરને રાજપાટ સોંપી દીધું. પોતાની રાણીને લઈ જંગલમાં પ્રભુ ભજન કરવા આદ્યો ગયો.

કુંવર કુંવરી ખાય છે, પીએ છે, રૂડી રીતે રાજ કરે છે, ને મજા કરે છે. કોઈ કોઈ વાર કુંવરીને પોતાની હઠની વાત સાંભરી આવે છે ત્યારે હજીય કમકમી ઉઠે છે.

અને પેલી ડોશીનું શું થયું એ તમારે જાણવું છે? કુંવરીને ઘેર જોળો શોભે એવાં રૂપાળાં બાળકો આવ્યાં તેને હીરામાણિકના ઘુઘરે હજીય ડોશીમા રમાડે છે !*

* * *

લાલ પીછાં

રાજા ને રાણી બંને દુઃખી હતાં. નસીબને કહુવા દઈ દહાડા ગુજરતાં હતાં.

રાજા, ને વળી દુઃખી ? રાજા હોય, પાટ હોય, નોકર હોય, ચાકર હોય, સાહેબી હોય, નાણું હોય, પાણી કહેતાં દૂધ હાજર થતું હોય એને તે શું દુઃખ હશે ?

વાત એમ હતી કે રાજા ને રાણી બંને આંધળાં હતાં. એમને બધી વાતે સુખ હતું. ત્રણ ત્રણ તો કુવર હતા. પણ આંખ જેવું રત્ન દુનિયામાં બીજું કયું છે ? એ રત્ન રાજારાણીને નહોતાં. પછી બંને દુઃખના દહાડા કાઢે એમાં શી નવાઈ ?

રાજા રાણી બંનેએ દવાદાર કરવામાં કયાશ નહોતી રાખી. દેશદેશથી ડાકટરો ને વૈદ્યો ને હકીમો તેડાવી દવા કરાવી હતી. પણ બધું નકામું નિવડયું હતું. એ દરદ આગળ કોઈનો ઉપાય ચાલતો નહોતો.

શહેર બહાર એક ડોશી રહેતી હતી. બિચારી બહુ દુઃખિચારી હતી. એની ચાકરી બરદાસ લેનાર કોઈ નહોતું. એને કોઈ પાણીની લોટી પણ પાચ એમ નહોતું.

એ ડોશી એક વાર માંદી પડી. રાણીના કાને વાત આવી. રાણી બહુ માયાળુ હતી. પોતાને દરદ હતું એટલે સામાના દરદની વેદના સમજી શકતી હતી. એણે ગાડી જોડાવી. ડોશીની ઝુંપડીમાં જાતે ગઈ. એને માટે દવાદારનો બંદોબસ્ત કરાવી આપ્યો. ખાવાપીવાની જોગવાઈ કરી આપી.

થોડા દહાડામાં તો ડોશી સાજતાજ બની ગઈ. એક વાર રાણી એની ખબર જોવા આવી. ડોશી રાણીને આવકાર દઈને બોલી: ‘રાણીબા! મારા જેવી ગરીબ ડોશી પાસે તો તમારા ઉપકારનો બદલો વાળવાનું શું હોય? તમારી ભલાઈનો બદલો ભગવાન તમને આપશે. પણ મારે તમને એક સલાહ આપવાની છે. તમારા ત્રણે દીકરાઓને દેશદેશાવર મોકલી આપો. દુનિયામાં કોઈક સ્થળે ગ્રીષ્મીનરાજ નામનો પક્ષીઓનો રાજ રહે છે, એની છાતીમાંથી લાલ પીછું જો મળી આવે તો તેની અણી આંખમાં આંજવાથી તમારો ને રાજસાહેબનો અંધાપો ઓસરી જશે!’

રાણીએ રાજને વાત કરી.

રાજએ ત્રણે કુંવરોને બોલાવ્યા. એમને સૂચના આપી: ‘તમારામાંથી જે કોઈ ગ્રીષ્મીનરાજ પક્ષીની છાતીનું પીછું મને આણી આપશે તે મારી પછી ગાદીએ બેસશે. માટે જાઓ, અને પીછું લઈ આવો.’

ત્રણે કુંવરો પીછું લેવા નીકળ્યા.

એ ત્રણ રાજપુત્રોનાં નામ તમને ખબર છે? મોટાનું નામ જીલીયો. વચ્ચલાનું નામ ઓલ્વેન્ડો. નાનાનું નામ ટીટો. તેઓ ફર્યા ફર્યા તે ખૂબ ફર્યા. અહીં તહીં ને સઘળે

ફરી વળ્યા. આખી દુનિયા માથે કરી. ક્યાંય પણ પક્ષીરાજ શ્રીશ્રીનની કોઇને લાળ નહોતી.

એક વરસ, એક મહિનો, ને એક દહાડો રઝળપાટમાં વીતી ગયો. ત્રણે લાઇઓ નિરાશ બની શોધ પડતી મૂકી ઘર તરફ પાછા ફરવાની તૈયારી કરતા હતા, એટલામાં રસ્તામાં એક ડોશી મળી.

ડોશી કહે: ‘અલ્યા જીવાનડાઓ ! ક્યાં જવા નીકળ્યા છો ? તમે ત્રણે છો તો જીવાન જેવા, ને આમ ઉદાસ કેમ દેખાઓ છો ? શું દુઃખ છે ?’

‘અમે શ્રીશ્રીન પક્ષીરાજની શોધમાં નીકળ્યા છીએ,’ લાઇઓએ જવાબ દીધો.

‘એ તો લાગ્યે જ કોઇને દર્શન દે છે. તમારે એનું શું કામ પડ્યું છે ?’ ડોશીએ પૂછ્યું.

લાઇઓએ ડોશીને પોતાનાં આંધળાં માથાપની બધી વાત કરી.

ડોશી વિચાર કરીને બોલી: ‘લલે, હું તમને રસ્તો બતાવીશ. હજી તો તમારે બહુ જ લાંબો પથ કાપવાનો છે. આ ને આ રસ્તે ચાલ્યા જાઓ. એક વરસ, એક મહિનો, ને એક દહાડો ચાલશે ત્યારે એક મોટા પહાડ આગળ પહોંચશે. એ પહાડ ઉપર એક જંગી કુવો છે. એ કુવો એટલો બધો અંધારો ને ઉંડો છે કે અંદર નજર કરીએ તો તંમર આવે.

‘એ કુવાની અંદર તમારામાંથી જે સૌથી વધુ છાતી-ધડો હોય તેણે ઉતરવું પડશે. જે એનામાં ખંત ને ઉત્સાહ

હશે તો તે પક્ષીરાજ ગ્રીષ્મીનની પાસે એ રસ્તે જઈ શકશે એને ત્યાં એક વરસ, એક માસ, અને એક દિવસ સુધી નમનતાઈથી નોકરી કરવી પડશે. પછી એ ખુશી થશે ને જે ભેધએ તે માગવાનું કહેશે. તે વેળા પીછું માગી લેજો. જાઓ, ફતેહ કરો.'

ત્રણે ભાઈઓ રસ્તે પડ્યા. એક વરસ, એક માસ ને એક દિવસ સુધી ચાલચાલ કર્યા કર્યું. બરાબર સુદત પૂરી થઈ ત્યારે એક ઉંચા પહાડ ઉપર આવી પહોંચ્યા. છેક ટોચે તપાસ કરી તો પેલો કુવો પણ જડ્યો.

કુવાની અંદર નજર કરી તો બધે અંધારું અંધારું. કશું જણાય જ નહિ. કુવો એટલો ઉડા, એટલો ઉડા, કે નાખી નજર ન પહોંચે.

પહેલું અંદર ઉતરવાનું બુલીયોએ માથે લીધું. એક મોટું દોરડું બનાવ્યું. તેને કમરે વીંટાળી આર્વેન્ડા ને ટીટોએ આસ્તે આસ્તે એને નીચે ઉતારવા માંડ્યો. એની પાસે એક રણુશીંગું રખાવ્યું હતું. જો કંઈ હરકત નડે તો રણુશીંગું વગાડવું, એવો સંકેત કર્યો હતો.

થોડી વાર થઈ ત્યાં તો દોરડું ખૂબ જોરથી હાલતું જણાયું. બંને ભાઈઓએ દોરડું ઉપર ખેંચી લીધું. પગથી માથા લગી લીંબાયલાં કપડાં સાથે બુલીયો કુવાની બહાર આવ્યો. એણે બંને ભાઈઓને ખેંચતા વાર લગાડી માઠે ઠપકો આપ્યો. કહી દીધું કે અંદર તો બધે પાણી, પાણી ને પાણી છે. ત્યાં તો ગ્રીષ્મીન પણ નથી ને કાંઈ પણ નથી. નાહક ડાશીએ સ્ખડાવ્યા.

હવે ચોલેન્ડોએ અંદર ઉતરી જોવાનું નક્કી કર્યું. બુલ્લીયો ને ટીટોએ મળી એને અંદર ઉતાર્યો. એ મોટા ભાઈ કરતાં થોડી વધારે વાર પાણીમાં રહ્યો, પણ પછી એને પણ ઉપર ખેંચી લેવો પડ્યો. એણે જણાવી દીધું કે અંદર પક્ષીરાજ હોય એમ મને તો લાગતું નથી, છતાં હશે તો પણ એ એવે ઠેકાણે રહે છે કે આપણને જડે એમ નથી. માટે આપણે તો હવે ઘરલેગા થઈ જવું એ જ સાફ છે.

હવે આવ્યો ટીટોનો વારો. એણે કહ્યું: 'લાઇઓ, મારે માટે અહીં એક વરસ, એક મહિનો ને એક દિવસ લગી રાહ જોજો. જો ત્યાં લગીમાં હું તમને કશી નિશાની ન કરું તું હું મરી ગયો છું એમ સમજી જતા રહેજો. પણ ત્યાં લગી મને પ્રયત્ન કરી જોવા દો.'

ખંને લાઇઓએ ટીટોને કુવામાં રણુશીશું આપીને ઉતાર્યો. છેક ઉંડે ઉતર્યા પછી ટીટોએ તો દોરડું છોડી દીધું. જોરથી ડુબકી મારી પાણીની અંદર ખૂબ ખૂબ ઉંડો ને ઉંડો ગરકી જવા લાગ્યો. છેવટે એના પગ કુવાના તળીએ અડક્યા. એક બાળુ મોટી જખરી ગુફા હતી.

ટીટો ચાલ્યો ગુફામાં. ચાલ ચાલ કર્યા જ કર્યું. કેમે ક્યો પાર ન આવે. ખિચારો થાકીને હાંફી ગયો.

છેવટે છેક ઉંડાણની બાળુ એક દરવાજો જડ્યો. એણે ધીમે રહીને દરવાજો ઉઘાડ્યો. મોટો દરબારગૃહ નજરે પડ્યો. વચમાં હીરાજડિત સિંહાસન હતું. તેના ઉપર પક્ષીરાજ ગ્રીફીન ભારે દમામથી બેઠો હતો. એનું

મ્હેં સિંહનું હતું. છાતી ને પાંખો પક્ષીની હતી. એનાં પીછાનો રંગ ખૂબસૂરત ચમકદાર લાલ હતો. માથે ભારે દમામથી રાજમુગટ શોભતો હતો.

ટીટોએ પક્ષીરાજને નીચા વળી નમસ્કાર કર્યા. અદ્ભુત વાળી ઉભો રહ્યો.

‘જુવાન ! કહે, અહીં કેમ આવ્યો છે ?’ પક્ષીરાજ બોલ્યો.

‘મહારાજ ! આપની તહેનાતમાં નોકરી કરવા !’ ટીટોએ નમનતાઈથી જવાબ દીધો.

ટીટો પક્ષીરાજ ગ્રીષ્મીનની નોકરીમાં રહ્યો. એક વરસ, એક મહિનો ને એક દિવસ વીતી ગયો. ટીટોએ એવી તો સરસ રીતે પક્ષીરાજની નોકરી કરી હતી કે તે ટીટો ઉપર બહુ રાજ થયો હતો.

એણે ટીટોને પૂછ્યું : ‘લલા જુવાન, કહે, તારી શી ઇચ્છા છે ? તારા કામથી મને સંતોષ થયો છે.’

ટીટો બોલ્યો : ‘મહારાજ, મારાં માળાપ આંધળાં છે, એમને દેખતાં કરવા આપનાં પીછાં જોઈએ છીએ.’

પક્ષીરાજે છાતીમાંથી ત્રણ પીછાં કાઢી ટીટોને આપ્યાં, ને કહ્યું : ‘આમાંના ગમે તે પીછાની અણી આંખને લગાડવાથી આંધળાં દેખતાં થશે. હવે તને જવાની રજા છે.’

ટીટો પક્ષીરાજને નમન કરી બહાર આવ્યો. કુવાને તળીયેથી પાણીની સપાટી પર આવ્યો. દોરડું ખેંચું ને રણશીંગું ફૂંક્યું.

ખંને લાઇઓ આજે ચાલ્યા જવાના હતા. પણ એટલામાં દોરડું હાલતું જોઇને એમણે ટીટોને બહાર કાઢ્યો. ટીટો લાઇઓને ભેટ્યો. પેલાં પીંછાં બતાવ્યાં.

પણ માબાપના અંધાપાનો ઉપાય જડવાથી રાજી થવાને બદલે મોટો લાઇ જીલીયો તો અદેખાઇથી સળગી જવા લાગ્યો. એ ગુસ્સે થઇ ટીટોને કહે : ‘ ત્રણ પીંછાં તું એકલો આપણા બાપની પાસે લઇ જઈ ન શકે. અમે પણ મહેનત કરી છે. અમે તારી અહીં રાહ ન જોઈ હોત તો તું ઉપર આવત શી :રીતે ? માટે દરેક લાઇ એકેકું પીંછું લઈ જાય. ’

ટીટો કહે : ‘ ભલે. ’

એણે હલકું ને ખરાબ પીંછું હતું તે જીલીયોને આપ્યું. એથી જરા સાફ હતું તે ઓર્વેન્ડોને આપ્યું. એણે સૌથી વધુ મહેનત કરી હતી માટે સૌથી નાનું ને ખૂબસૂરત લાલ પીંછું પોતે રાખ્યું.

ટીટોએ ઉદારતાથી પીંછાં વહેંચી આપ્યાં છતાં જીલીયોના મનનું સમાધાન ન થયું. રસ્તામાં એકાંત જોઈ ઓર્વેન્ડોને પોતાની પાસે બોલાવી જીલીયો કહેવા લાગ્યો : ‘ ટીટો કેવો બધણો છે ! એને માબાપની મહેરબાની મેળવવી છે. તને ને મને આઘા ધડેલી ગાદીએ બેસવું છે. હું મોટો લાઈ છતાં મને હલકામાં હલકું પીંછું આપ્યું. તું પણ એનાથી મોટો હોવા છતાં તને હલકું પીંછું આપ્યું. અને લાઇસાહેબે પોતે સારામાં સાફ પીંછું રાખ્યું ! ’

હુનિયામાં બધા અંધાપાનું કદાચ ઓસડ હશે. સ્વાર્થના અંધાપાનું ઓસડ નથી. જુલિયોએ એ વાતનો તો વિચાર જ ન કર્યો કે ટીટોએ એક વરસ, એક મહિનો ને એક દિવસ કેટકેટલી જહોમત ઉઠાવી હતી ત્યારે જ પીછાં મળ્યાં હતાં. અદેખાઈ ને સ્વાર્થ આગળ ખરી વસ્તુ જોઈ શકાતી જ નથી.

છૂપી રીતે એણે ઓર્લેન્ડોને સમજાવ્યું કે ટીટો પીછું ઘેર લઈ જઈ શકવાનો જ નથી. રસ્તામાં જ હું એને પૂરો કરી નાખીશ !

ઓર્લેન્ડો કમકમી ઉઠ્યો. મોટા ભાઈને એણે ઘણું વાર્યો. એવો નગણો ને ખૂની ન બનવા બહુ બહુ સમજાવ્યો. પણ જુલિયોના હૈયામાં પાપ વસ્યું હતું. એણે ઓર્લેન્ડોની શિખામણને જરાય ગણકારી નહિ. લાગ જોઈ એણે ટીટોને છરી લોકી મારી નાખ્યો ! એની પાસેનું સુંદર પીછું લઈ લીધું. એના મડદાને ત્યાં જ રાખાતું મૂકી જુલિયો આગળ ચાલ્યો.

રસ્તામાં ઓર્લેન્ડોને પણ સખત ધમકી આપી કે ટીટોના ખૂનની વાત કોઈને કરીશ તો તને ઠાર મારીશ. વળી તારી વાત કોઈ માનવાનું પણ નથી, ને વાત કરીશ તો પણ હવે ટીટો જીવતો થવાનો નથી.

ઓર્લેન્ડો બિચારો કમકમી ઉઠ્યો હતો. એણે ગલ-રાઈને ચૂપ રહેવા હા પાડી.

વખત વીત્યે તેઓ પોતાના શહેરમાં ગયા. રાજા રાણીને

મળ્યા. એમને પીછાં આપ્યાં. જીલીયોએ ટીટોવાળા પીછાવતી રાજ રાણીની આંખો સાજી કરી. રાજ રાણીનો અંધાપો ઓસરી ગયો. બંને દેખતાં થઈ ગયાં.

તેમની ખુશાલીનો પાર ન રહ્યો. જીલીયો ને ઓર્લેન્ડોને રાજ રાણી હેતથી ભેટ્યાં. ટીટોને ન જોવાથી તેમણે જીલીયોને પૂછ્યું: ‘તમે જે તો આવ્યા, પણ ટીટો ક્યાં છે? મારો એ લાડકો દીકરો ક્યાં રોકાયો?’

ઢાંગી જીલીયો આંખમાંથી ખોટાં ખોટાં આંસુ સારતો બોલ્યો: ‘બાપુ ! ભારે દુઃખની વાત બની છે. અમે રસ્તામાં આવતા હતા ત્યાં જોઈ નહીં આગળ નહાવા જતાં ગરીબ બિચારો ટીટો ડુબીને મરી ગયો. અમે એને બચાવવા બહુ મહેનત કરી. પણ મારાં કમનસીબ કે મારી મહેનત અફળ ગઈ. વહાલો ટીટો મરણ પામ્યો !’

જીલીયોના ઢાંગ ધતુરા જોઈ બિચારો ઓર્લેન્ડો તો હબકી જ ગયો. એનાથી કશું બોલી ન શકાયું.

રાજરાણી પણ વિલાપ કરવા લાગ્યાં.

આખરે રાજાએ બંને લાઇઓને કહ્યું: ‘જીલીયો જે પીછાં લાવ્યો છે. એને મારા પછી ગાદી મળશે. ઓર્લેન્ડો એક પીછું લાવ્યો છે. એને દરબારી એલચી નીમવામાં આવે છે. પરદેશમાં રાજાઓ પાસે જવું હોય ત્યાં એ જશે.’

જીલીયો મનમાં ખૂબ મલકાયો. લાઇના લોહીથી ખરડાયલા ખૂની હાથમાં રાજદંડ આવશે એ વિચારે બિચારો ઓર્લેન્ડો બહુ દિલગીર થયો. પણ હવે ખરી વાત કહેવામાં

લાલ નહોતો. એ વાત કોઈ માને એમ પણ નહોતું. એટલે ચુપ રહેવા સિવાય બીજો ઇલાજ નહોતો.

*

*

*

*

હવે આપણે ટીટોના મડદાની શી દશા થઈ તે જોઈએ. ટીટોને જે જગ્યાએ એના લાઈએ મારી નાખ્યો તે જગ્યાની નજીક જોડન નદીના કિનારે એક ગોવાળ રહેતો હતો. દર-રોજ નદીકિનારે ગાયોનાં ઘણુ ચરાવતો ને મજા કરતો.

એક દિવસ એ ગોવાળના કુતરાએ નદીની ભીની રેતીમાં દટાયલું મડદું શોધી કાઢ્યું. એ મડદું ટીટોનું હતું. ગોવાળે એ મડદાની ચામડીમાંથી એક કોથળી બનાવી. એનાં હાડકાંમાંથી વાંસળી બનાવી. એ બેને જોડીને કોથળીવાળું વાળું* બનાવ્યું.

એક વાર બપોરે નવરાશ મળી ત્યારે ગોવાળે વાળું વગાડવું શરૂ કર્યું.

વાળું મ્હોંએ લગાડતાં તો આપોઆપ અંદરથી અજબ સૂર નીકળવા મંડ્યા. આખું વાતાવરણ દિલગીરીથી છવાઈ ગયું. જોતજોતામાં તો બહુ દયામણા છતાં ચોકખા અવાજે ગીત સંભળાવા લાગ્યું.

‘વગાડ તારૂં વાળું વગાડ તું વગાડ,

‘મારા શરીરનું વાળું વગાડ.

* એ કોથળીવાળા વાળને અંગ્રેજીમાં બેંગ પાઇપ કહે છે. થમણ જેવી કોથળીને ત્રણ ચાર વાંસળી જેવી પીપુડીઓ લગાડેલી હોય છે ને તે વતી જોતજોતના સૂર નીકળે છે. આપણુ દેશમાં પણ ઘણીક વાર કોઈ કોઈ વાળ વગાડનારાઓ એવાં વાળ વગાડે છે.

‘રાજ તણા ત્રણ કુંવરો નીકળ્યા દવાની શોધમાં,
 ‘પીછાં લઈ પાછાં ફરતાં લાઈ આવ્યો ક્રોધમાં;
 ‘લઈને કટારી ક્રોધથી લોંકી શરીરે જીલીયે,
 ‘મુજ પ્રાણ લીધા ને પછાડ્યો, નદીકિનારે પાપીએ.
 ‘નાહો લઈ પીછાં, મને મડદું બનાવીને ગયો.
 ‘રાજ થશે એ જીલીયો, ટીટો હવે વાળું થયો.’

ભરવાડને તો બહુ જ નવાઈ લાગી. આ વાળું આવું
 એની મેળે શી રીતે ગાતું હશે ? એણે તો ફરી વાળું મ્હોંમાં
 લીધું. ફરી એના એ જ સૂર. ફરી એનો એ જ શોકાતુર
 અવાજ. ફરી એનું એ જ દયામણું ગીત. પશુઓની આંખ-
 માંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં. પક્ષીઓ ચણતાં બંધ થઈ શોકમાં
 ગરકાવ થઈ ગયાં.

ભરવાડ તો ઘેર ગયો. બીજે દહાડે શેરીમાં વાળું વગાડવું
 શરૂ કર્યું. બધાં કામધંધો છોડી વાળુ સાંભળવા એકાં મળ્યાં.
 સ્ત્રીઓ, બાળકો, માણસો, બધાં ગીત સાંભળતાં જ કકળી ઉઠ્યાં.
 બધાંની આંખો આંસુથી ભીંજાઈ ગઈ. કોઈએ પાઈ તો કોઈએ
 પૈસો, જેની પાસે જે હતું તે ગોવાળની ટોપીમાં ફેંક્યું.
 વળી વળીને એ ગીત સાંભળવાની લોકોને તાલાવેલી લાગી.

ગોવાળને તો આ ઠીક ઉઘોગ જડી ગયો. ઢાર ચરા-
 વવાનું પડતું મૂકી એ તો જ્યાં ત્યાં વાળું વગાડવા જવા
 લાગ્યો. બધેથી એને પૈસાના ઢગલા મળે.

એ તો ધીમે ધીમે જૂઠા જૂઠા મુલકમાં વાળુ લઈને
 ફરવા લાગ્યો. આપોઆપ આવું બોલતું વાળું સાંભળી લોકો

છક થઈ જતા. વળી વળી એમને એ ગીત સાંભળવું બહુ ગમતું. એમ કરતાં કરતાં એ ગોવાળ ફરતો ફરતો ટીટોના બાપના રાજ્યમાં આવી પહોંચ્યો. રાજધાનીના શહેરમાં શેરીએ શેરીએ ગોવાળ એ ચમત્કારી વાળું વગાડવા લાગ્યો. આખા શહેરમાં ઘેરેઘેર ને ઠેરઠેર એ વાજવાળાની વાત ફેલાઈ ગઈ.

રાજાએ પણ વાત સાંભળી કે એક વાજવાળો આવ્યો છે ને તેનું વાળું એની મેળે ગીત ગાય છે. ટીટોના મરણથી દુઃખી થયેલી રાણીનો જીવ બે ઘડી ખુશ થાય એ ઈરાદે એણે ગોવાળને રાજમહેલમાં તેડી મંગાવ્યો.

દરબાર ભરાયો. રાજા, રાણી, ગાદીવારસ કુંવર જીલીયો, એલ્ફિન્ડો, દરબારીઓ, બધા એકઠા થયા. વાજવાળાએ કોથળીવાળા વાજની વાંસળી મેઢાંમાં મૂકી કે કદી એમાંથી ન સંભળાયું હોય એવા કડેણ અવાજે પેલું ગીત આપોઆપ ગવાવા લાગ્યું. ગીત પૂરું થયું ત્યાં તો રાણી ચોધાર આંસુએ વિલાપ કરવા લાગી. રાજાની આંખો આંસુથી ભીંજાઈ ગઈ. બધા દરબારીઓના હિલમાં પણ સંતાપની અરેરાટી ફેલાઈ ગઈ.

અને જીલીયો ? એનું મેઢાં તો કાળું ઠીકરા જેવું થઈ ગયું. એ તો પોતાની જગાએ ઢગલો થઈને બેસી જ રહ્યો. પવનથી હાલતા પાંદડાંની માફક થરથર મુજવા લાગ્યો.

રાજા બોલ્યો, ‘આ શું ગાય છે ? મારા ટીટોને કોણ સંભારે છે ? આ વાજમાં શો ભેદ છે ? મારી પાસે વાળું લાવો.’

રાજાએ વાળું હાથમાં લીધું. વાળની વાંસળી મ્હોંમાં મૂકી કે પેલા જ શોકાતુર અવાજથી નવીન ગીત ગવાવા લાગ્યું.

(આખાહરણના ઢાળનો રાગ)

‘વાળું વગાડો, ખાપુ મારા, મુજ મડદાનું એ વાળું,
‘મોટા ભાઈએ ઘાત જ કીધો, લોહી પીધું માંડે તાળું;
‘બોર્ડનના કિનારા ઉપર લાશ મારી જ સુકાઈ;
‘ગોવાળે તેનું વાળું બનાવ્યું, કેવી કરમની કંઠણાઈ!
‘પક્ષીરાજનાં પીછાં આણ્યાં મેં ને થયો મુજ ઘાત,
‘ભુલીયોએ કાળો કેર જ કીધો, ઓર્લેન્ડો જાણે છે વાત!’

રાજાએ વાળું હાથમાંથી મૂકી લીધું. એણે ભુલીયોને વાળું આપ્યું. એને વગાડવા હુકમ કર્યો. ભુલીયોની જરાય મરણ નહોતી, પણ ખાપના હુકમ આગળ શું ચાલે ? એણે વાળું હાથમાં લીધું. જ્યાં વાંસળી મોંમાં મૂકી ત્યાં તો ખુબ જોરથી તીણા અવાજે આપોઆપ વાળમાંથી સૂર નીકળવા માંડ્યા:

(ગઝલ)

‘ખૂની ને રાજલોભી દુષ્ટ! વાળું આ વગાડી લે,
‘બન્યું મડદામહીંથી એ, જરા એ વાત જાણી લે;
‘ગયા ત્રણ આપણે લેવા, પીછાં પક્ષી તણું સાથે.
‘નિરાશામાં તમે ઉભા, કરી મેં હામ શિર સાટે.
‘લલ્લાઈ વાપરી આખ્યાં પીછાં બે ભાઈઓને મેં,
‘છતાં ખુની જીગરના ભાઈ, હત્યા તો કરી છે તેં!
‘લલો જે ભાઈ ઓર્લેન્ડો, કર્યો તેં ચૂપ હત્યારા!
‘બન્યો પાપી પૂરો તું ને ક્યાં માઆપ પણ મારાં!’

રાજાએ ક્રોધમાં પૂછ્યું: ‘પાપીયા ! બદમાસ ! ખરી વાત છે ? મારા વહાલા ટીટોનું ખૂન તેં કર્યું હતું કે નહિ ?’

જુલિયો શું જવાબ દે ? એનો ચહેરો જ એનો ગુન્હો કહી આપતો હતો. છેવટે બધી ખરી વાત એણે કબૂલ કરી.

રાજા તો એ નીચ જુલિયોને તાબડતોબ મારી નખાવવા તૈયાર થયો, પણ રાણી વચ્ચે પડી. બહુ બહુ કાલાવાલા કરી રાજાનો ગુસ્સો શાંત કર્યો.

રાજાએ જુલિયોને દેશનિકાલ કર્યો. આર્લેન્ડાને પોતાની પાછળ ગાદીવારસ ઠરાવ્યો. ગોવાળને મન માન્યા રૂપીયા આપી પેલી કોથળીવાળું વાળું રાજાએ ખરીદી લીધું.*

* * *

એ ભાઈઓ

અમેરિકા ખંડમાં હાલમાં ગોરા લોકો વસે છે. એ દેશમાં ગોરાઓ આવ્યા એ અગાઉ જે લોકો રહેતા હતા તે લાલવર્ણી હતા. એમને અમેરિકન ઇન્ડિયન કહે છે. હાલ તો એ અમેરિકન ઇન્ડિયનોનો ઝડપભેર નાશ થતો જાય છે. તેઓ અમેરિકાનાં જંગલોમાં રહે છે. એ અમેરિકન ઇન્ડિયન લોકોની આ વાર્તા છે.

એ ભાઈઓ હતા. ઇરોકોઇસ નામની જાતના એમનાં નામ હતાં: ઉયીયટ ને નકુમા. નકુમા મોટો ને મજબૂત હતો. એને દેવલોકોએ એક ચમત્કારી ખાણ આપ્યું હતું. ઉયીયટ નાનો ને નાબુક હતો. એને દેવલોકોએ બધી જાતનાં પશુપક્ષીઓની બોલી સમજવાની શક્તિ આપેલી હતી.

નકુમા દરરોજ શિકાર કરવા જતો. ઉયીયટ છુપડીની સંભાળ રાખતો ને ખાવાનું પકાવવાનું કામ કરતો. એનું શરીર જોઈએ એવું ખડતલ ને મજબૂત નહોતું એટલે એ એના ભાઈની સાથે શિકાર કરવા નહોતો જતો. પણ એને જરાએ એકલાપણું લાગતું નહિ. જાતજાતનાં પશુપક્ષીઓ સાથે એ વાતચીત કરી મોજ કરતો.

ઉયીયટની રસોઈ બનાવવાની કળાથી નકુમા બહુ રાજી રહેતો. નાના ભાઈના હાથનું પકાવેલું ખાણું એ ધરાઈ ધરાઈને ખાતો.

એક દિવસ ઉધયટને ભારે નવાઈ લાગી. નકુમા શિકાર કરીને સાંજે આવ્યો ને કાંઈ પણ ખાવાની ના પાડી ઉઘી જવાની તૈયારી કરી. થોડી વારમાં બંને ભાઈઓ ઉઘી ગયા.

એમ ને એમ હવે તો રોજ ચાલવા માંડ્યું.

નકુમા મોટો ભાઈ. એને રૂબરૂ પૂછતાં તો ઉધયટનો જીવ ન ચાલ્યો. પણ તે રાતે એણે જાગતા રહેવાનો ઠરાવ કર્યો. જોઈએ, કાંઈ નવો બનાવ બને છે ?

રાતે નકુમાએ આવીને ખાધા વગર જ ઉધયટને પથારી બનાવવા કહ્યું. બંને ભાઈઓ સુઈ ગયા.

પણ ઉધયટ ખરેખરો ઉઘી ગયો નહોતો. માત્ર ઉઘવાનો ઢાંગ કરી પથારીમાં પડી રહ્યો હતો.

મધરાતની વેળા થઈ ત્યારે નકુમા ગુપગુપ ઉઠ્યો. આસ્તે રહી દેવતા સળગાવ્યો. પોતાની પથારી તળેથી એક નાનું વાસણ કાઢી ચુલાપર મૂક્યું. એમાં થોડું પાણી રેડ્યું.

પાણી ખદખદવા આવ્યું એટલે એક ચામડાનો પટ્ટો લઈ નકુમા પેલા વાસણને લગાવવા માંડ્યો. અકેકો ફટકો લગાવતો જય ને બોલતો જય કે :

‘ મોટું થા રે, મોટું થા,

‘વાસણ મારા, તું મોટું થા !’

એમ કરતાં કરતાં વાસણ તો ખરેખર મોટું થઈ ગયું. નકુમાએ એને ચુલા ઉપરથી ઉતારી લીધું. ટાડું પાડ્યું એટલે અંદરથી કાંઈક ચીજ નીકળી તે ખાધી, ને સુઈ ગયો.

ઉઘિટ પણ ભાઈના ભૂખ્યા રહેવાનો ભેદ મળ્યો એટલે ઉઘી ગયો.

ખીજે દહાડે નકુમા જંગલમાં ગયો એટલે ઉઘિટ નકુમાની પથારી આગળ ગયો. પથારી ઉપર એક ઉંદર બેઠો હતો.

ઉઘિટને ત્યાં આવતો જોઈ ઉંદર એની બોલીમાં કહેવા લાગ્યો : ‘ઉઘિટ, તું અહીં કેમ આવ્યો છે તેની મને ખબર છે. પણ જો તું તારા ભાઈનું લલ્લું ચહાતો હોય તો એ વાસણને એની જગાએ જ રહેવા દે, ને તારું કામ કર્યા કર.’

ઉંદર તો એમ બોલીને જતો રહ્યો.

ઘડીક વાર તો ઉઘિટ વાસણ લઈ કે નહિ તેના વિચારમાં પડી ગયો. પણ આખરે એનો જીવ હાથ ન રહ્યો. વાસણ ખોળીને બહાર કાઢ્યું. એનું ઢાંકણ ઉઘાડીને જોયું તો અંદર માત્ર બે બદામ હતી !

ઉઘિટને સંતોષ થયો. વાસણ મૂકી દીધું. એણે વિચાર કર્યો કે આજ સાંજે મોટા ભાઈને હું જ એમનું ખાવાનું તૈયાર કરી આપીશ. એમની તકલીફ મઠશે, ને મારા ખર્ચ ખુશ થશે.

સાંજ પડી. ઉઘિટે વાસણમાં પાણી ભર્યું. એને સુલે મૂક્યું. પેલો ચામડાનો પટો લઈ વાસણને ઠોકવા મંડ્યો ને બોલ્યો.

‘મોટું થા રે, મોટું થા,

‘વાસણ મારા, તું મોટું થા !’

એમ કરતાં કરતાં વાસણ ગઈ રાતે નકુમાએ જેવડું

મોઢું કર્યું હતું એવડું મોઢું થઈ ગયું. ઉઘિટ તપાસવા જાય છે ત્યાં તો ઝુંપડીમાં નકુમા પેઠો.

ઉઘિટે હરખલેર ઉંચું જોયું. એના મનમાં કે ભાઈ હમણાં શાખાશી આપશે. પણ ભાઈના મ્હેં પર ખીક ને સંતાપ ફરી વળેલો જોતાં જ એનું હૈયું ધડકી ઉઠ્યું.

‘ભાઈ !’ નકુમા કકળીને કહેવા લાગ્યો, ‘તેં બધો ઘણુ વાળી નાખ્યો. હવે મરી ગયા વગર મારો આરો નથી !’

ગરીબડો બની જઈ આંખમાંથી આંસુ સારતો નાનો ભાઈ જોલ્યો. ‘માફ કરો, મોટા ભાઈ, હું તમને ખીજી જોઈશે એટલી બદામો લાવી આપીશ. હું તો તમારી મહેનત અચાવવા ગયો ત્યાં—’

નકુમા કહે : ‘મૂરખા ! એ બદામ એક જાદુઈ ઝાડ ઉપરની હતી. એ સાધારણ બદામ નહોતી. હવે મારાથી એ બદામ લેવા જઈ શકાશે નહિ. મારાથી તને એ બદામ ક્યાં ઉગે છે તે કહી શકાય એમ નથી. અને કદાચ કહું તો પણ તું એટલો જોરાવર નથી કે ત્યાં જઈ શકે. મેં એક વાર એ જાદુઈ બદામ ખાધી છે એટલે હવે ખીજો કોઈ ખોરાક મારાથી ખાઈ શકાશે નહિ. મારે હવે તારા ઉછાંછળાવેડાને લીધે મરવું જ પડશે.’

એક અક્ષર પણ વધારે જોલ્યા સિવાય નકુમા પથારીમાં સુઈ ગયો. બિચારો ઉઘિટ પણ જૂખ્યો ને તરસ્યો સુઈ ગયો.

સવાર પડી. નકુમા કાંઈ પણ જોલ્યા ચાલ્યા વગર

બહાર ચાલ્યો ગયો. ઉઘિટ પણ બહાર નીકળી પડ્યો. જંગલને છેડે નદી હતી. ત્યાં જઈ એણે પોતાનાં બધાં પશુ ને પક્ષી મિત્રોને બોલાવ્યાં. એમને બધી વાત કરી. એ બહુઈ બલ્લમનું ઝાડ ક્યાં હશે તે પૂછ્યું.

એક વરૂ બોલ્યું: ‘એ બહુઈ ઝાડ ક્યાં છે તે હું બાણું છું. અહીંથી ઘણું દૂર એક મોટી જખરી નદી છે. એને કાંઠે એ ઝાડ છે. એની તળે એવી સેંકડો બદામો પડેલી છે. પણ એક રાક્ષસી બગલો એ જગાની રાત દહાડો ચોકી કરે છે. એ બગલાને એક મોટા દૈત્યે ત્યાં રોકેલો છે. જો બીજા કોઈ મદદ કરતાં હોય તો હું તમને ત્યાં લઈ જવા તૈયાર છું.’

એક મોટી ભેંસ બોલી ઉઠી: ‘હું ઉઘિટને ત્યાં લઈ જઈશ.’

એક જળ ઉંદરડો બોલ્યો: ‘નદી પાર ઉતરવા હું ઉઘિટને એક બહુઈ હોડી આપીશ.’

એટલામાં એક ખીસકોલી બોલી: ‘ઉઘિટને હું એક જાતના દાણા આપીશ. એ એવા લહેજતદાર છે કે બગલા આગળ નાખવાથી બગલો એ ખાવાની લાલચ રોકી શકશે નહિ. એટલી વારમાં ઉઘિટ બદામો લઈ દોડી જઈ શકશે.’

એલ્ક નામનું જનાવર બોલ્યું: ‘હું ઉઘિટને એક એવી જાતની જળ આપીશ કે રાક્ષસ જો એની પાછળ પડે તે વેળા ઉઘિટ એ જળ પાથરી દેશે તો રાક્ષસના પગ એમાં ભરાઈ જશે, અને એ દોડી શકશે નહિ.’

બધાં પશુપક્ષીઓ ચીંને લઈ આવ્યાં એટલે ઉધયટ ભેંસની પીઠ ઉપર બેસી ગયો. વરૂ એમને રસ્તો બતાવવા લાગ્યું.

એમ કરતાં કરતાં ઉધયટ પેલી વિશાળ નદી આગળ આવી પહોંચ્યો. સામે કાંઠે રાક્ષસનું મકાન હતું. નજીકમાં કદી જન્મારામાં ન ભેયું હોય એવું જાદુઈ બદામનું ઝાડ હતું. ઝાડથી થોડે દૂર સૂર્યના તડકામાં આરામ લેતો પેલો જંગી બગલો પડ્યો હતો.

ભેંસ અને વરુ કિનારે ઉભાં. ઉધયટ પાછો ફરે ત્યાં સુધી એમને રાહ જોવાની હતી. ઉધયટે નદીમાં તપાસ કરી તો પેલા જળ ઉંદરડાએ નાનકડી જાદુઈ હોડી તૈયાર જ રાખી હતી.

ઉધયટ હોડીમાં બેઠો. હસેલાં લગાવ્યાં. સહીસલામત સામે કાંઠે પહોંચી ગયો. ધીમે પગલે આગળ વધ્યો ને ઝાડની નજીક પહોંચ્યો.

ત્યાં તો પેલો વિકરાળ બગલો ઝખ્ખ લઈને જાયો. પાંખો ફફડાવી ટટાર થયો. તરત જ ઉધયટે પેલાં જાદુઈ બીયાં એનાની આગળ વેંચ્યાં. બગલો એ દાણા ખાવાની લાલચ રોકી શક્યો નહિ.

બગલો દાણા ચણવા બેઠો. એ તકનો લાલ લઈ ઉધયટ બદામો વીણવા મંડી પડ્યો. એક કોથળીમાં બદામો ભરી લીધી. પછી રાક્ષસના મકાનની બહાર પેલી જાદુઈ જળ આથરીને એ ધીમે પગલે પોતાની હોડકી આગળ જવા લાગ્યો.

પણ બગલો એને જોઈ ગયો. એણે જોરથી કીધધક કરીને ચીસ પાડી રાક્ષસને ચેતાવ્યો.

‘ ઉભો રહે જે હોય તે. હવે મરી ગયો જાણજે ! ’ એમ બોલી વિકરાળ ત્રાડ પાડી રાક્ષસ બહાર નીકળ્યો. એના પગ પેલી જાળમાં લરાઈ ગયા. એ પડી ગયો. જેમ જેમ છૂટો થવા જાય તેમ તેમ જાળમાં વધારે ને વધારે સપડાય. એ તો જોરથી ખૂમો મારી ધમપછાડા કરવા લાગ્યો. ઉધયટ એ લાગ જોઈ પોતાની હોડીમાં જઈને બેસી ગયો. હોડી સામી પાર હકારી મૂકી.

કૂદકો મારીને કિનારે ઉતર્યો. જળ ઉંદરડાને એની હોડી સોંપી દીધી. ભેંસના ઉપર સવાર થઈ ગયો. વરુ પાછો રસ્તો બતાવવા તૈયાર જ ઉભું હતું.

સપાટાબંધ રસ્તો કાપી તેઓ ઉધયટ રહેતો હતો તે જંગલને છેડે આવી પહોંચ્યાં.

ઉધયટ બધાંની વિદાય લઈ પોતાની કુપડીએ ગયો. એનો મોટો ભાઈ તરતનો જ આવેલો હતો.

ઉધયટે નકુમાના પગ આગળ બદામોનો ઢગલો કર્યો.

નકુમાએ જ્યારે આટલી બધી જાંદુઈ બદામો જોઈ ત્યારે એને બહુ જ સંતોષ થયો. ભાઈને હરખભેર ભેટયો. બંનેએ પેટ ભરીને ખાધું.

ઉધયટ ઉપર નકુમાને બહુ જ પ્રેમ હતો. પણ આ બનાવ પછી તો નકુમા ઉધયટને પોતાના જીવથી પણ વધારે ચાહવા લાગ્યો. એ એ ભાઈઓની બેલડી અમેરિકન ઇન્ડિયન લોકોમાં કહેવતરૂપ થઈ પડી.

દો ભિ ચા

સેં કડો વર્ષો ઉપર એક ઘરડો કઠિયારો દરરોજ પહાડ ઉપર લાકડાં કાપવાને જતો હતો.

કહેવાય છે કે ડાસો ભારે કંબુસ હતો. જ્યાં ત્યાંથી નાણાં એકઠાં કરવાની જ તાલાવેલી એને લાગેલી. એણે તાંબા નાણાંમાંથી રૂપાનાણું વસાવ્યું ને રૂપાનાણાંમાંથી સોના નાણું વસાવ્યું. એટલું બધું ધન ભેગું થયું તો પણ એનો દોલ માય નહિ. દુનિયામાં સોના રૂપા કરતાં બીજી કોઈ ચીજ એને વધારે વહાલી હતી નહિ.

એક દિવસ જંગલમાં લાકડાં કાપતો હતો તે વેળા એક વાઘ એની પાછળ પડ્યો. એ ખૂબ દોડ્યો. પણ ક્યાં વાઘની દોડ ને ક્યાં એની દોડ ? વાઘે એને પકડી પાડ્યો. એને મ્હોંમાં લઈને વાઘ તો દોડ્યો પોતાની બોડ ભણી.

કઠિયારાને એક દીકરો હતો. એણે પોતાના બાપની દુર્દશા જોઈ. મોટો છરો લઈને બાપાને બચાવવા દોડ્યો. વાઘ એકલો હોય તો તો ઝડપથી નાસી જાય. પણ એના મ્હોંમાં આખા માણસ જેટલો બોલો, એટલે એને પકડી પાડતાં છોકરાને વાર લાગી નહિ.

એના બાપને બહુ ઈજા થઈ નહોતી, કારણ વાઘે લુગડાં મેંડાંમાં ઘાલીને એને પકડ્યો હતો. ડોસાએ દીકરાને વાઘની ઉપર છરી ઉગામતો જોયો એટલે તરત જ ભૂમ પાડી ઉઠ્યો:

‘છરો મારીશ નહિ ! જોજો, વાઘની ચામડી કાણી થશે. એને ચામડીમાં કાણાં પાડ્યા વગર મારી નાખજો. એની ચામડી આખી હાથમાં આવશે તો સારી રકમ ઉપ-જશે. માટે વાઘને મારી નાખજો ખરો, પણ ચામડી કાણી કરી તો તારી વાત તું જાણ્યો !’

મોતના મેંડાંમાં સપડાયો હોવા છતાં લોલિયાની બુદ્ધિ હજી નાણાંમાં જ પરોવાયલી હતી ! છોકરો બિચારો વિચારમાં પડ્યો કે ચામડી કાણી કર્યા વગર વાઘને ઘા કરવો શી રીતે ?

એ તકનો વાઘ ખરાબર લાલ લીધો. મોટી મોટી ફલંગો મારતો મારતો તે ત્યાંથી ડોસાને લઈને નાસી ગયો. નિરાંતે ડોસાને ફાડી ખાધો. દીકરો ંહીલે મોંઢે ઘેર ગયો.

પોતાની જીંદગી કરતાં પણ નાણાં ઉપર વધારે હેત રાખે એવા મૂર્ખાઓનો નાશ ન થાય તો બીજું શું થાય ?*

* * *

* ચીનાઈ બાલવાર્તા.

વીર કુમાર

એક હતી ડોશી. એને ત્રણ દીકરીઓ. આંખની કીકી સમાન વહાલી. એક પાણીના ક્યારડામાં થઈને એની મોટી દીકરી એક વાર જતી હતી. એ ક્યારડામાં એક સુંદર કૂલ ઉગ્યું હતું.

છોકરી કૂલને તોડવા નીચી વળી. પણ જ્યાં કૂલને હાથ અડકાડે છે ત્યાં તો કોણ જાણે શું થયું તે છોકરી એકદમ અલોપ થઈ ગઈ. ક્યાં ગઈ ને ક્યાં નહિ, એની કશી ભાળ જ ન મળે !

બીજે દહાડે વચલી બહેન એ ક્યારડા આગળ ગઈ. ચારે બાજુ મોટી બહેનની તપાસ કરી. પણ મોટી બહેન હતી ક્યાં કે જડે ? એટલામાં એક ગુલાબનો છોડ એની આગળ દેખાયો. એના ઉપર મળના મોટાં ગુલાબ ઉગ્યાં હતાં. એ ગુલાબ તોડવાનું એને મન થયું ને વાંકી વળી.

ભાગ્યે જ એનો હાથ ગુલાબને અડક્યો હશે ત્યાં તો એ પણ અલોપ ! ક્યાં ગઈ તેનો પત્તો જ ન મળે.

ત્રીજે દિવસે નાની બહેન ક્યારડામાં ગઈ. જોઈ, કાંઈ કરતાં બહેનોની ભાળ મળે છે ? પણ ભાળ તો મળવાની બાજુ પર રહી અને એના જ ઉપર આકૃત ઉતરી.

નાનાં નાનુક ચમેલીનાં ફૂલોથી ભરેલી એક ડાંખળી ત્યાં તરતી હતી. એની મીઠી ખુશખોવાળાં ફૂલ એ તોડવા ગઈ ત્યાં તો એ પણ અલોપ થઈ ગઈ. બિચારી ડાશી તો માથે હાથ દઈને રડવા લાગી. ત્રણ ત્રણ દીકરીઓ ! બધી એક સામટી અલોપ ! કાંઈ જેવી તેવી વાત છે ?

ડાશીને એક નાનો દીકરો હતો. એની બહેનો અલોપ થઈ ત્યારે તો છેક આટલો સરખો હતો. એ મોટો થયો ને એને સાન આવી. માને દરરોજ આંખમાંથી આંસુ સારતી જોઈ એને નવાઈ લાગી. એણે માને પૂછ્યું: ‘મા, મા, તું દરરોજ શું કામ રૂએ છે ?’

માએ રડતાં રડતાં બધી વાત કહી.

છોકરો કહે: ‘મા, તમારી આશીષ આપો. હું જાઉં છું. આખી દુનિયા ખુદી વળીશ. જ્યાં હશે ત્યાંથી મારી બહેનોની લાજ કાઢી લાવીશ. તમારાં આંસુ ન લુછું તો હું તમારો દીકરો શાનો ?’

ડાશીએ તો હરખાઈને આશીર્વાદ આપ્યો. છોકરો વિદાય થયો.

થોડા દહાડા તો એ રખડ્યો. કાંઈ લાજ ન પડી. એક દિવસ રસ્તા ઉપર એણે ત્રણ મોટી ઉંમરના છોકરાઓ લડતા જોયા. છોકરાએ તપાસ કરી કે એ કેમ વઢે છે.

એક છોકરાએ જવાબ દીધો ‘ભાઈસાહેબ, અમારા આપાણ મરી ગયા ત્યારે ત્રણ ચીજો પાછળ મૂકતા ગયા.

છે. એક જૂદની જોડ છે. એક ચાવી છે. એક ટોપી છે. જૂદમાં એવી ખૂબી છે કે જૂદ પહેરી માણસ જ્યાં જવાની ઇચ્છા કરે ત્યાં પલક વારમાં જઈ શકે છે. ચાવીની એવી કરામત છે કે એની વતી દુનિયાની ગમે તેવી ચીજનાં તાળાં કે દરવાજા ઉઘડયા વગર ન રહે. ટોપીની એવી વાત છે કે એ પહેરે તે માણસને કોઈ જોઈ ન શકે. એ બધાને જોઈ શકે. હવે અમારામાંથી કયો માણસ ક્યી ચીજ લે એની તકરાર પડી છે. અમને એનો નિકાલ જડતો નથી. તમે એનો તોડ પાડી આપો. ’

છોકરો કહે: ‘એમાં શી ભારે વાત છે ? આ પથરો લઈને હું દૂર ફેંકું છું. એ પહેલવહેલો જે લઈને મારી પાસે આવે તેને ત્રણે ચીજો મળશે. આ પથરો ફેંક્યો. જાઓ. દોડો !’

ત્રણે જણા પથરો લેવા જોસભેર દોડયા.

છોકરાએ એ તકનો લાભ લઈ ઝટ લઈને પગમાં જૂદ પહેરી દીધાં. ટોપી બગલમાં મારી લીધી. ચાવી ખીસામાં મૂકી દીધી. જૂદને હુકમ કર્યો કે: ‘જૂદ ! મારી સાથે મોટી બહેન જ્યાં હોય ત્યાં મને લઈ જા. ’

પલક વારમાં તો એ રસ્તોએ અલોપ થઈ ગયો ને પેલા છોકરાઓએ કોણ જાણે ક્યાં રહી ગયા. છોકરો જુએ છે તો સામે એક મોટો જળરો કિલ્લો છે. કિલ્લો એક ઉંચા કાળમીઠ પહાડની ટોચ ઉપર આવેલો છે. દરવાજો

મોટી મોટી ભૂગળો અને હાથવડે ઉચકાય પણ નહિ એવાં મોટાં મોટાં તાળાં દીધેલાં છે.

છોકરાએ તો ખીસામાંથી કાઢી ચાવી. જ્યાં ચાવી પેલાં તાળાંને અડકી કે બધાં તાળાં આપોઆપ ખુલી ગયાં. ભૂગળો પણ ખુલી થઈ ગઈ.

છોકરો તો પેઠો કિલ્લામાં. એક પછી એક ખંડનાં ખારણાંનાં તાળાંને ચાવી અડકાડતો જાય ને અંદર જતો જાય. આખરે એક બહુ જ સુંદર રીતે શણગારેલા દિવાનખાનામાં એ આવી પહોંચ્યો. એક સુંદર સ્ત્રી ખૂબસૂરત ઉમદા પોશાક ને દાગીના પહેરીને બેઠી હતી.

છોકરાને ત્યાં આવેલો જોઈ એને બહુ જ નવાઈ લાગી. એ બોલી: ‘અરે ! ભલા જવાન ! તું અહીં આવી જ શી રીતે શક્યો ?’

છોકરાએ બધો ખુલાસો કર્યો. હું તમારો નાનો ભાઈ છું એ વાત જાહેર કરી.

ભાઈને મળીને બંહેન તો રાજી રાજી થઈ ગઈ. ભાઈને જણાવ્યું કે અહીં મારે તો બહુ મજા છે. કશું દુઃખ નથી. એક જ વાતનો ત્રાસ છે. તે એ કે તારા બનેલી એક જાતના મંત્રની જાળમાં સપડાયલા છે. જ્યાં સુધી એક બળવાન રાક્ષસનું મોત થાય નહિ ત્યાં સુધી એ મંત્રની અસર મટે એવી નથી.

ભાઈ બંહેને ધરાઈ ધરાઈને વાતો કરી. આખરે બંહેન બોલી: ‘ભાઈ, હવે તું જા, નહિ તો તારા બનેલી આવશે ને તને જોશે તો નાહક વહેમાશે.’

વાત કરતાં કરતાંમાં તો બનેવી આવવાના લણકારા બાગ્યા. બહેન ગભરાઈ ગઈ. પણ લાઈ હસીને કહે: ‘તારા વરને ખુશીથી આવવા દે. મેં આ ટોપી પહેરી લીધી. હવે એ મને જોઈ શકશે જ નહિ.’

જોતજોતામાં તો બારીમાંથી એક મોટું પક્ષી ઉડીને આંચું. એ પક્ષી એ જ એનો બનેવી. તરત જ પક્ષી મટી એક સોહામણો રાજકુંવર બની ગયો.

પોતાની સ્ત્રીને પૂછ્યું: ‘અહીં મને કેઈ આંચું હોય એમ જણાય છે. કહે, કોણ છે?’

બહેને ના પાડી. પણ આખરે ઘણી આગળ શી રીતે ધૂપું રાખી શકાય? બધી વાત કહી.

છોકરાએ પહેરેલી ટોપી કાઢી નાખી ને બહેનની પાસે આવીને ઉભો રહ્યો,

બહેનના જેવો જ મ્હોનો કલ્લો. એના જેવાં જ રૂપ-રંગ. બહેનના જેવું જ સોહામણું શરીર. બનેવીની ખાતરી થઈ ગઈ કે એ બંને લાઈબહેન છે.

હેતથી પોતાના સાળાને ભેટયો. એની ખબર અંતર પૂછી.

છેવટે બીજી બહેનોની લાળ કાઢવા લાઈજવાને ઉઠ્યો. બનેવીએ પોતાના પક્ષીના શરીરમાંથી એક પીછું કાઢીને સાળાને આંચું ને કહ્યું કે, આ પીછું સાચવીને રાખી મૂકજે. જો જરૂર પડે તો પીછું બહાર કાઢી: ‘પક્ષીરાજ! આવો! બચાવો!’ એટલું કહેજે. તરત તને મદદ મળશે.

બહેન બનેવીની હરખભેર વિદાય લઈ છોકરો બહાર નીકળ્યો. પાછાં ખૂટ પહેરી લીધાં. ઇચ્છા કરી કે જ્યાં મારી વચલી બહેન હોય ત્યાં જવું છે.

જેતજેતામાં એક તદ્દન નવીન જગા ઉપર આવેલા એક વિશાળ વિચિત્ર કિલ્લામાં એ આવી પહોંચ્યો. ચાવીની મદદથી અંદર ગયો. બહેનને મળ્યો. ભેટયો. સુખદુઃખની વાતો કરી. એ બહેનનો વર પણ સોહામણો રાજકુમાર હતો. પણ એને પણ એક રાક્ષસે મંત્ર મારી માછલો બનાવી દીધો હતો. એટલે રાક્ષસ મરે નહિ ત્યાં સુધી એ બનેવીના દુઃખના દહાડા પણ પૂરા થાય એમ ન હતું.

બહેન બનેવીને મળી ભેટી તેમની રજા લઈ છોકરો નાની બહેન પાસે જવાને ઉપડ્યો.

જતાં જતાં માછલાના શરીરમાંથી બનેવીએ એક દાંત આપ્યો, ને કહ્યું કે જરૂર પડે ત્યારે એ બહાર કાઢી, ‘માછલીઓના મહારાજા ! આવો ! બચાવો !’ એમ બોલજે, એટલે સૌ સારાં વાનાં થશે.

છોકરો ત્યાંથી નીકળી ખૂટની મદદથી નાની બહેનની પાસે ગયો.

પણ અહીંના દેખાવ જોઈ એને બહુ દિલગીરી ઉપજી. એક ઉંડી અંધારી ઘેર ગુફા હતી. એને લોહનો ઉંચો જખરો દાઢર હતો. એ દાઢર ચડી છોકરો અંદર ગયો.

એક સુકુમાર બાળા આંખમાંથી આંસુ સારતી ખુણામાં બેઠી હતી. એનું સુંદર શરીર રડી રડીને ફૂળનું બની ગયું હતું.

છોકરાને ત્યાં આવેલો બેઠએ એ તો ચમકી. એને કહે: ‘અરે ભલા ભાઈ! તું ગમે તે હો! મને અહીંથી છોડાવ. ભગવાન તારું ભલું કરશે.’

‘બહેન! એટલા જ માટે તો તારી પાસે આવ્યો છું.’ ભાઈ બોલ્યો, ‘ગભરાઈશ નહિ. પ્રભુ સૌ સારાં વાનાં કરશે.’

ભાઈએ બહેનને પોતાની ઝોળખ આપી. બહેન તો રાજીરાજી થઈ ગઈ. હરખથી ઉમંગલેર ભાઈને લેટી.

પછી એણે પોતાના દુઃખની કહાણી ભાઈને કહી સંભળાવી.

‘હું જ્યારે પેલું કૂલ લેવા નીચી વળી ત્યારે કોણ બાણે શી રીતે એક રાક્ષસે મને કમરેથી પકડી લઈ પાણીમાં ડુબકી મારી. પછી શું થયું તેની મને ખબર નથી. પણ મારી આંખ ઉઘડી ત્યારે હું આ એકાંત જગાએ હતી. એ મુઆ રાક્ષસને મારી સાથે પરણવું છે. રોજ મને સતાવે છે ને કહે છે કે, મારી સાથે લગ્ન કર! હું ના પાડું છું એટલે એ ધમાચકડી મચાવે છે. કહે છે કે, ‘મરી જઈશ ત્યાં લગી અહીં કેદ-માં જ રહેવું પડશે. મારા જેવું જોરાવર દુનિયામાં કોઈ નથી કે તને છોડાવે. વળી મારું કશાથી મોત થાય એમ પણ નથી. માટે મારી સાથે લગ્ન કરવાની હા પાડ, નહિ તો આખી જીંદગી અહીં ઝૂરવું પડશે.’ હવે મારે અહીંથી શી રીતે છૂટવું તેની સમજ પડતી નથી.’

ભાઈ કહે, ‘બહેન, કેટલીક વાર બળથી ન વળે તો કબળથી કામ લેવું પડે છે. તારે પણ થોડીક ચાલાકી વાપરવી પડશે. આજે એ રાક્ષસ આવે ત્યારે તું ખોટી ખોટી હા પાડી કહેજે કે હું પરણવા રાજી છું. પણ તમારું મોત શી

રીતે થાય તે કહો તો હા, નહીતર ના. પછીની વાત હું સંભાળી લઈશ. ’

ભાઈ બહેન વાતચીત કરી રહ્યાં છે એટલામાં તો ધરતી ધમધમી ઉઠી. ધૂળના ગોટેગોટા ઉડવા લાગ્યા. બાજુ વાદળાંના ગગડાટ થતા હોય એવી ભયંકર ગર્જનાઓ થવા લાગી.

બહેન ગભરાઈને બોલી: ‘ભાઈ! રાક્ષસ આવી લાગ્યો. હવે તું શું કરીશ ?’

ભાઈ હસીને કહે: ‘તું જરાકે ફિકર ન કરીશ.’

એમ એણે પેલી બહુ ટોપી માથે ચડાવી દીધી. તરત જ એ અદૃશ્ય બની ગયો.

રાક્ષસ આવ્યો એટલે એની એ વાત: ‘છોકરી ! હવે તો મારી સાથે લગ્ન કર ?’

છોકરી આજે જરા મ્હોં ચડાવીને બોલી: ‘એક સરતો.’

‘શી ?’ રાક્ષસ હરખાઈને બોલ્યો.

‘તમે શાથી મરી ન શકો એ કહો તો હું વિચાર કરી નેઉં.’ બહેને જવાબ દીધો.

પોતાના ભયંકર દાંત કાઢી હસતો હસતો રાક્ષસ બોલ્યો: ‘ઓ લુચ્ચી છોકરી ! હું શી રીતે મરી નહિ એ જ બાણવાની તારી મરણ છે ને ? તારા મનમાં કે હું કોઈ રીતે મરી શકું તો તું મને મારી નાખે. પણ એ કામ તો એવું અઘરું છે કે ભલભલા મરદથી પણ બને એવું નથી. ને, સાંભળ:

‘પહેલાં તો ફરિયાના છેક ઉડાણમાં તળીએ એક લોઢાની મોટી પેટી છે તે ખોળી કાઢવી પડે. એ પેટીની અંદર એક

સફેદ કબુતરી છે. એ કબુતરીનું ઈડું અહીં લાવી મારા માથામાં ફાડે તો જ માફ મોત થાય.

‘કહે હવે, કયો માણસ દરિયાની તળેટીએ જઈને એ કામ કરી શકે એમ છે? એટલે હું કદી મરવાનો જ નથી. માટે હવે તારી હઠ છોડી મારી સાથે પરણી જા.’

છોકરી બોલી: ‘લગ્નના કામમાં એમ ઉતાવળ થાય નહિ. મને ત્રણ દહાડાની મુદત આપો ત્યાં સુધીમાં હું તૈયારી કરી રાખીશ.’

રાક્ષસ હરખના આવેશમાં નાચતો નાચતો બોલ્યો: ‘ભલે. ત્રણ દહાડાની મુદત આપું છું. આજથી ચોથે દહાડે તારે લગ્ન કરવું પડશે.’

રાક્ષસ તો એમ કહી ત્યાંથી જતો રહ્યો.

ભાઈએ ટોપી કાઢી નાખી. બહેનને ફરીથી મળ્યો. એને હિંમત આપી. ત્રણ દિવસમાં ગમે તેમ કરી એ દુષ્ટ રાક્ષસનું મોત લાવવાની વ્યવસ્થા કરવા વચન આપ્યું. એની રજા લઈને ચાલી નીકળ્યો.

છોકરાએ ખૂટ પહેરી લીધાં. દરિયા કિનારે જવા ઇચ્છા કરી. ભેતભેતામાં ત્યાં હાજર થઈ ગયો.

માછલીનો ઘાંત બહાર કાઢી એણે ખૂમ પાડી: ‘માછલીઓના મહારાજા! આવો! બચાવો!’

ભેતભેતામાં માછલીઓનો રાજા (એનો બનેલી) દરિયા કિનારે આવીને હાજર થયો.

છોકરાએ બધી વાત કરી. દરિયાની તળેટીએથી લોહાની પેટી મેળવી આપવા માગણી કરી.

માછલીના રાજાએ આખી દુનિયાના બધા દરિયાની માછલીઓ પણ વારમાં એકઠી કરી દીધી. બધીઓને પૂછ્યું કે કોઈએ દરિયાની તળેટીએ લોખંડની પેટી જોઈ છે ?

બધી માછલીઓએ ના પાડી. રાજા શું કરવું એના વિચારમાં પડ્યો.

એટલામાં માથે પાટો બાંધીને સાડી'ન જાતની એક માછલી આવી પહોંચી.

રાજાએ પૂછ્યું. 'સાડી'ન ! તું કેમ મોડી આવી ?'

'મહારાજ,' સાડી'ન બોલી. 'દરિયાની છેક તળેટીએ હું રમતી હતી ત્યાં એક મોટી લોઢાની પેટી મારા માથામાં ભટકાઈ. તેથી માફ માથું ફૂટ્યું. માટે આવતાં વાર થઈ. માફ કરો.'

રાજાએ ચાર મોટી મજબૂત માછલીઓને એ માછલીની સાથે મોકલી. પેલી પેટી દરિયાકિનારે લાવવા હુકમ કર્યો.

થોડી વારમાં પેટી દરિયાકિનારે આવી ગઈ.

ચારે બાળુ તપાસી જોઈ. એકદમ ચપટ. કયાંય તાળું કે સાંકળ મળે જ નહિ. ગમે તેટલી જગાએ તપાસી જોઈ. એને ઉઘાડવી શી રીતે એની કોઈને સમજ ન પડે. એનાથી તો ગોદરેજની મોટી તીજેરી લલી !

પણ એટલામાં છોકરાને પોતાની પાસેની પેલી બદ્ધ આવી સાંભરી. આવી કાઢીને પેટીને જરા અડકાડી કે ધખ્ખાક લઈને પેટીનું ઢાંકણ ઉઘડી ગયું. જોતજોતામાં તો એક સફેદ કબુતરી અંદરથી નીકળીને પાંખો ફફડાવતી ઉડી ગઈ. બધી મહેનત બરબાદ ગઈ.

માછલીનો રાજા નિરાશ બની ગયો. પણ છેકરો નિરાશ બને એમ નહોતો. એણે ખીસામાંથી પક્ષીઓના રાજા (એના મોટા બનેલી) એ આપેલું પેલું બહુધ પીછું કાઢ્યું ને હવામાં ફરકાવ્યું.

જેતજેતામાં આકાશમાં સુસવાટો સંભળાયો, ને છેકરાની પાસે પક્ષીઓનો રાજા આવીને ઉભો રહ્યો.

છેકરાએ કહ્યું: ‘આ લોખંડી મનુસમાંથી કબુતરી નીકળીને ઉડી ગઈ છે. તેની લાળ મેળવી આપો.’

પક્ષીઓના રાજા કહે: ‘એ તો મારું જ કામ. જરૂર એને બોલાવી મગાવું.’

પક્ષીઓનો રાજાએ તો બધાં પક્ષીઓને પલક વારમાં એકઠાં કર્યાં. છેક નાનામાં નાના પક્ષીથી માંડીને મોટામાં મોટા ગરૂડ સુધીનાં બધાં પક્ષીઓ આવી પહોંચ્યાં.

છેકછેલી એક સફેદ કબુતરી આવી. રાજાને નમન કરીને બોલી કે: ‘મારે ત્યાં ફર ફરથી એક બહેનપણી દરિયા કિનારેથી ઉડીને મળવા આવી હતી. એની મહેમાનગીરીમાં રોકાવાથી મને આવતાં વાર થઈ ગઈ!’

પક્ષીઓના રાજાએ ચાર પાંચ મોટાં પક્ષીઓને એ કબુતરી સાથે મોકલી ને પેલી કબુતરીને તેડી મગાવી. એ આવી એટલે એણે એક ઇંડું મૂક્યું.

બસ, કામ ખલાસ થયું. બધી માછલીઓ ને પક્ષીઓ પાછાં ગયાં.

પક્ષીઓનો રાજા તથા માછલીઓનો રાજા પણ પોતાના સાળાની રજા લઈ ચાલ્યા ગયા.

છોકરાએ પગમાં પેલાં ચમત્કારી બૂટ પહેરી લીધાં, અને નાની બહેનના રહેઠાણ ઉપર જવાની ઇચ્છા કરી.

જેતજેતામાં ત્યાં જઈ પહોંચ્યો.

બહેનને પેલું ઇંડું સંતાડી રાખવા આપ્યું. રાક્ષસ આવે એટલે એના માથામાં કોઈ પણ રીતે ઇંડું ફેડવાની સૂચના આપી. પોતાની જાડુ ટોપી પહેરી એક બાજુ અદૃશ્ય બની ઉભો રહ્યો.

થોડી વારમાં રાક્ષસ આવી પહોંચ્યો. એની એ જ વાત. પરણવાની ફરીથી માગણી કરી.

નાની બહેન હસતી હસતી બોલી: ‘આજ રાતે લગન કરીશું. થાક્યાપાક્યા આવ્યા છો તે સુઈ જાઓ. લાવો તમારું માથું પંપાળું.’

રાક્ષસ તો રાજી રાજી થઈ ગયો. પરણવાની હોંશમાં ને હોંશમાં બધું ભાન ભૂલી ગયો. છોકરીના બોળામાં માથું મૂકીને ઉઘી ગયો.

ભાઈએ લાગ જોઈ ઇસારત કરી. બહેને ઇંડું કાઢી જોરથી રાક્ષસના માથામાં માર્યું. ફસ દઈને ઇંડું ફાટી ગયું.

રાક્ષસે લયાનક ચીસ પાડી. છેલવેલી મરણ ચીસ એવી તો લયંકર હતી કે દુનિયાના લોકો સમજ્યા કે કોઈ જગાએ ધરતીકંપ થયો ! પક્ષીઓ ઉડતાં થંભી ગયાં. દોરઢાંખર ચારો ચરતાં થથરીને ઉભાં રહ્યાં. નાનાં બાળકો રડતાં છાનાં રહી ગયાં.

પલક વારમાં તો રાક્ષસ પાસું ફેરવીને ઢળી પડ્યો. એનો જીવ નીકળી ગયો.

રાક્ષસ મરણ પામ્યો કે તરત જ બંને મોટી બહેનોના ધણી એમના અસલ રૂપમાં ફેરવાઈ ગયા. એમનાં સાસુની પાસે ગયા. ડોશી રાજી રાજી થઈ ગઈ. એની રજા લઈ બંને જમાઈઓ ડોશીની બે દીકરીઓ લઈ પોતપોતાને દેશ વિદાય થયા.

નાની બહેનની સાહેબીની તો વાત કરવાની નહોતી. રાક્ષસે કાંઈક લોકોને લૂટી લૂટીને આખાં રાજ્યોનાં રાજ્યો ખરીદાય એટલું ધન એકઠું કર્યું હતું. બધું ધન લાઈબહેને શોધી કાઢ્યું. માને પોતાની પાસે બોલાવી.

બધાં ખાઈ પીને મજા કરવા લાગ્યાં.*

* * *

વહાલી બિલાડી

એક હતો છોકરો. એનું નામ હતું ડિક ંહીટીંગ્ટન. એ લૅન્કેશાયરમાં રહેતો હતો. લૅન્કેશાયર ઇંગ્લાંડમાં આવ્યું.

નાનપણમાં એનો બાપ મરી ગયો. મા પણ મરી ગઈ. બિચારો એકલો ને નિરાધાર થઈ ગયો. ખાવું શું ને પીવું શું? ઓઢવાનું ક્યાંથી લાવવું ને બળતણનું કેમ કરવું?

આપણે ત્યાં દેશમાં કામધંધો ન મળે તે મુંબાઈ જાય છે. ઇંગ્લાંડમાં કામધંધો મેળવવાનું મોટું ધામ લાંડન. લાંડન ઇંગ્લાંડની રાજધાનીનું શહેર. દુનિયામાં સૌથી મોટું શહેર એટલે લાંડન. ડિક લૅન્કેશાયર છોડી લાંડન આવ્યો.

ડિકને એક વહાલામાં વહાલી બહેનપણી હતી. એક બિલાડી એક વાર ભૂખે મરતી હતી ત્યારે ડિકે એને ખાવાનું નાખ્યું હતું. ત્યારથી બિલાડીબાઈ ડિકનાં જીવનનું દોસ્ત બની ગયાં હતાં. ડિક લાંડન આવ્યો ત્યારે મીંદડી-બાઈને પણ સાથે લેતો આવ્યો હતો.

ડિકને એવો ખ્યાલ હતો કે લાંડનમાં તો સોનાના વરસાદ વરસતા હશે. ત્યાં તો ખૂબ મજા પડશે. પણ અનુભવે એને બહુ કડવી વાતો શીખવાડી.

ડીકને કેટલાય દિવસ સુધી કડકડતી ટાઢમાં સડક ઉપર, આખી રાત પોતાની બિલાડીને લઇને સુઈ રહેવું પડતું. રહેવાને ઘરનાં પણ સાંસાં ને ખાવાને રોટીની પણ મારામારી.

બહુ બહુ હાડમારી વેઠયા પછી આખરે એક પૈસા-દાર વેપારીના રસોડામાં સાફસુફ કરવાના કામની એને નોકરી મળી.

ત્યાં પણ એના નસીબમાં દુઃખ લખેલું હતું. એ શેઠની રસોઈયણ બહુ જ કપરી ને કડક મિલજની હતી. બિચારા ડીકને આખો દહાડો સખત વહીતરું કરવું પડે. રાત્રે પણ રસોઈયણ એને જપવા ન દે. છેક ઉપરના માળના કાતરીયામાં ડીકને સુવાડે.

કાતરીયામાં ઉંદરડા ને કોળની તો મોટી ફ્રેજ. રાત પડે કે રૂમઝુમ કરતી રમવા નીકળી પડે. ડીકની એ કાતરીયામાં ખુરી દશા થાત, પણ એની બિલાડીએ એને બહુ આરામ આપ્યો. એને ઉંદરડાનો શિકાર કરતાં બહુ સારો આવડે.

એક બે દહાડામાં તો કાતરીયામાં નાની ઉંદરડી સરખી પણ ફરકી ન શકે એવી સ્થિતિ થઈ ગઈ. ડીક નિરાંતે ઉઘતો.

ડીકનો શેઠ મોટો વેપારી હતો. દેશ પરદેશમાં એનાં વહાણ ફરતાં. ઘણી વાર તો દૂર દૂરના દેશોમાં એનાં વહાણો જતાં. શેઠ ભલો હતો. પોતાના નોકરોને કાંઈ પણ

ચીજ વેચવા આપવાની હોય તે વહાણોમાં લઈ જતો. દૂર દેશાવર તે ચીજો સારે ભાવે વેચી તેનાં નાણાં ઉપજો તે નોકરોને આપી દેતો હતો.

એક વાર દુર દેશાવરમાં એનાં વહાણો જવાની તૈયારી કરી રહ્યાં હતાં. જેને જે વેચવાની ચીજ હતી તે બધી શેઠને સોંપી દીધી હતી, ને શેઠે વહાણમાં ચડાવી દીધી હતી. ડીક બિચારો બેઠોબેઠો તમાસો બેઠો રહ્યો હતો. એની પાસે શી ચીજ હતી કે વેચવા મોકલે ?

શેઠને એક સુંદર છોકરી હતી. એનું નામ એલીસ. માબાપ વગરના ડીકની એને બહુ દયા આવતી. એ ડીક પાસે આવી ને બોલી : ‘ ડીક, તું કાંઈ વેચવાને કેમ નથી મોકલતો ? ’

‘ મારી પાસે તો કાંઈ નથી. શું મોકલું ? ’ ડીકે કહ્યું.

‘ કશું જ નથી ? ’ એલીસ બોલી.

‘ ના. આ એક બિલાડી છે. બિલાડીને કોણ સંઘરે ? ’

‘ કાંઈ ફિકર નહિ. બિલાડી તો બિલાડી. મોકલ તો ખરો ? ’

ડીકે એલીસને બિલાડી આપી દીધી. શેઠનાં વહાણ ઉપડ્યાં ને સાથે બિલાડીબાઈ પણ ઉપડ્યાં.

પોતાના સુખદુઃખની સાથીદારથી એલીસને રાજી રાખવા ડીક છૂટો તો પડ્યો, પણ પછી એનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. એ એકલો એકલો ખૂબ રડ્યો.

વળી બિલાડી વગર એને આપદા પણ બહુ પડવા લાગી. કાતરીયામાં ઉઢરોએ રાસમંડળ જમાવ્યું. બિચારો

ડીક તોભા તોભા પેકારવા લાગ્યો. એને રાતોની રાતોના ઉબગરા થવા લાગ્યા.

આ બાબુ રસોઈયણુ પણ પૂરેપૂરી પાછું હતી. ઘણી વાર શેઠ કરતાં વાણીતર વધારે તરકડા હોય છે. ડીકના કમનસીબે એને તો રસોઈયણુ મળી હતી, તે પૂરેપૂરી હલકટ હતી. એ ડીકની પાસે તન તોડાવીને કામ લેતી.

ખિચારો ડીક હિરાનહિરાન થઈ ગયો. એનામાં વધારે વાર કામ કરવાની હામ રહી નહિ.

એણે તો પોતામાં સામાનની નાની સરખી પોટકી બાંધી લીધી. કોઈને કાંઈ પણ કહ્યા કહાબ્યા વગર એ તો નીકળ્યો પોતાના વતન લેન્કેશાયર જવા.

થોડા ગાઉ ચાલી નાખ્યું. હાલોવે નામના ગામ સુધી ગયો. થાક લાગ્યો ને જરા આરામ લેવા બેઠો.

નજીકના દેવળમાં ઘંટ વાગવા માંડયા. એ ઘંટની અંદર ડીકને લાગ્યું કે કાંઈ ગેબી ગીત ગવાય છે. એના કાને અવાજ અથડાયો કે :

‘પાછો જ, તું પાછો જ,
‘બ્હીટીંગ્ટન તું પાછો જ;
‘ધીરો થા, તું ધીરો થા,
‘લંડનના મેયરને ઘણી ખમ્મા !’

ડીકને હસવું આન્યું. મારા જેવો લિખારડો લંડનનો નગરશેઠ બને ! શી વાત છે !

એ તો પાછો આગળ ચાલવા મંડ્યો. થોડક ગયો ત્યાં વળી પાછો ઘંટનાદમાંથી પેલો ગેબી અવાજ સંભળાયો :

'પાછો જા, તું પાછો જા,
 'હીટીંગટન તું પાછો જા;
 'ત્રણ વેળા તું મેયર થા,
 'હીટીંગટન તું પાછો જા.'.....પાન ૫૫

‘પાછો જા, તું પાછો જા,
‘બ્હીટીંગટન તું પાછો જા;
‘ધીરો થા, તું ધીરો થા,
‘લંડનના મેયરને ઘણી ખમ્મા!’

વળી પાછો ડીક ખમચાઈને ઉભો. વિચાર કરવા લાગ્યો કે વળી વળી ને આ શી બ્રમણ થતી હશે? એ બધા બહેમ! એમ વિચારી એ વળી પાછો આગળ ચાલ્યો.

થોડેક ગયો ત્યાં ત્રીજી બાર ઘંટનાદમાંથી પેલો ગેળી સાદ સંભળાયો:

‘પાછો જા, તું પાછો જા,
‘બ્હીટીંગટન તું પાછો જા;
‘ત્રણ વેળા તું મેયર થા,
‘બ્હીટીંગટન તું પાછો જા!’

ડીકને વિચાર આવ્યો: લેન્કેશાયર જઈને શું કરીશ? કયી મા ખાવાનું આપવા આવવાની છે? શેઠને ત્યાં દુઃખ તો છે. પણ શું કરીશું? રસોઈયણુ ગમે તેવી ઘાતકી છે, પણ શેઠની પુત્રી કેવી લલી છે! માયાળુ દિલની એલીસ કેવી મીઠાશથી મારી સાથે વાત કરતી હતી! એણે જ મને બિલાડી વહાણુમાં મોકલવા કહ્યું હતું ને? ચાલ, હું તો લંડનમાં જ જઈશ. બેઈએ, નસીબમાં શું લખ્યું છે?

ડીક પાછો એના શેઠને ઘેર ગયો.

તે જ રાત્રે સમાચાર મળ્યા કે ફ્રેર દેશાવર બે વહાણો માલ લઈને ગયાં હતાં તેમાં ડીકની બિલાડી પણ વેચાઈ હતી. એનાં બહુ સારાં નાણાં ઉપજ્યાં છે.

વાત એમ બની હતી કે દૂર દૂર એક ટાપુ ઉપર વહાણે લાંગર નાખ્યું હતું તે વેળા એ દેશના રાજાએ વહાણના શેઠને જમવાને નોંતર્યો હતો.

શેઠ જમવા ગયો. જમવાની થાળીઓ પીરસાઈ ત્યાં તો કેણુ જાણુ ક્યાંથી ઉદરડાનાં ધાડેધાડાં આવી ચડ્યાં. રાજાનું ને મેમાનનું બધું ખાવાનું સફાચટ કરી મૂક્યું ! રાજાએ અને મેમાને ઉદરોને હાંકી મૂકવાને ઘણી ઘણી મહેનત કરી જોઈ. કાંઈ ન વળ્યું.

રાજા બિચારો રડતે ચહેરે બોલ્યો : ‘ હવે નવી રસોઈ થાય ત્યારે ખરી ! હે ભગવાન ! આ ઉદરોના ત્રાસથી તો હવે તોખા પોકારી રહ્યો છું ! ’

શેઠને નવાઈ લાગી. એ કહે : ‘ રાજાજી ! ઉદરોનો અહીં આટલો બધો ત્રાસ છે ? તમારે એક બે બિલાડીઓ રાખવી જોઈએ. ’

‘ બિલાડી ? ’ રાજા અચંબો પાંખીને બોલ્યો. ‘ એ વળી કયી જાતનો સિંહ છે ? અહીં તો બધા વાઘ ને સિંહનાં ટોળેટોળાં મેં પાળ્યાં છે. છતાં તેઓ ઉદરનો શિકાર કરતા નથી, ને મારે તો દુઃખ ઉભું ઉભું રહ્યું છે ! ’

શેઠ વહાણમાંથી ડીકની બિલાડી મગાવી. ઉદરને દેખતાં જ બિલાડીબાઈ તો ધડાધડ એમના ઉપર તૂટી પડવા માંડ્યાં. ઉદરો તો જીવ લઈને નાઠા. બિલાડી પણ એમનો કાળ બની પાછળ દોડી. જોળી જોળીને ઉદરડા સાફ કરવા માંડ્યા.

ઉદરોને નાસતા બેઠું રાજા તો હરખથી નાચવા મંડી ગયો.

એ કહે : ‘ આ તો કોઈ અજબ જનાવર છે ! વાઘ ને સિંહ જે કામ ન કરી શક્યા તે આ નાનું જનાવર કરી રહ્યું છે ! માફ અધુરું રાજ્ય આપી દેવું પડે તોય હું તો આ બિલાડી હવે અહીં રાખવા માશું છું. શું અજબ જનાવર છે ! ’

શેઠ હસીને બોલ્યો : ‘ રાજાજી ! અમે એને વાઘની માસી કહીએ છીએ. એ તમને બેઠતી હોય તો રાખી લો. જે આપવું હોય તે આપો. ’

રાજા તો રાજરાજ થઈ ગયો. શેઠને છ કોથળા ભરીને સોનામહોરો આપી, ને બિલાડી રાખી લીધી.

બ્યારે વહાણો પાછાં ફર્યા ત્યારે ડીક બ્હીટીંગ્ટનની છ કોથળા ભરીને સોનામહોરો પણ લાંડન આવી પહોંચી !

શેઠને રસોઈયણ કહે : ‘ શેઠજી ! ડીક તો સાવ અનાથ, ને કશી ઓથઆશરા વગરનો છે. એને પાંચ દસ સોનામહોરો આપો. આટલું બધું અઠળક નાણું તે એને બિલાડીના બદલામાં અપાય ? ’

પણ શેઠ એ નીચ રસોઈયણ જેવો પાણ નહોતો. એ ખાનદાન હતો. એણે તો ડીકને એની બધી સોના મહોરો સંભાળીને આપી લીધી.

એટલું જ નહિ, પણ એ ભલા શેઠે સારી જગાએ ડીકને એ નાણું રોકી આપ્યું. ડીકને પોતાના ઘરમાં પેટના દીકરાની માફક ઉછેરીને મોટો કર્યો.

ડીક મોટો થયો ત્યારે શેઠની એકપૂરી પૂત્રી સુંદર એલીસને પરણ્યો. સોનામાં સુગંધ લળી. દૂધમાં સાકર મળી. શેઠની લાગવગ ને ડીકનાં નાણાં તથા એની હાંશિયારીથી ડીક જતે દહાડે મોટો વેપારી થઈ પડ્યો.

પેલા દેવળના ઘંટનાદના ગેળી અવાજ જરા પડ્યા. ડીક જીટીંગટન એક નહિ, બે નહિ, પણ ત્રણ વખત જગતના મહાન નગર લંડનનો મેયર (નગરશેઠ) બન્યો.

એને એથી પણ વધારે માન મળ્યું. તે વેળા ઇંગ્લાંડની ગાદીએ પાંચમો હિન્દી રાજા હતો. એજિનકોર્ટના યુદ્ધમાંથી પાછા ફરતી વેળા રાજાએ એને ‘ સર ’ નો માનવંતો ખીતાબ આપ્યો. માખાપ વગરનો ડીક લક્ષાધિપતિ બની લીલાલહેર કરવા લાગ્યો.

વાનર રાજ

એક હતું મોટું નગર. એનું નામ આવા. આવા બ્રહ્મ-
દેશમાં આવ્યું.

એ શહેરના રાજાને સાત રાણીઓ. પણ આશ્રિત એ
કે એને એકકે છોકરું ન મળે. રાજા લગભગ ઘરડો થવા
આવ્યો. પણ એને એકકે ગાદી વારસ છોકરો નહિ. રાજા
હુઃખી, પ્રજા હુઃખી, ને સાતે રાણીઓ પણ હુઃખી હતાં.
પણ શું કરે ? થાય એટલા બધા ઉપાય કરી છૂટ્યાં હતાં.

એક વેળા રાજાજીને કાને વાત આવી કે થોડા ગાઉ
દૂર એક મોટાં યાથે મહારાજ આવ્યા છે. આપણે ઋષી મુનિ
કહીએ તેમ બ્રહ્મદેશના લોકો એમનાં મહાત્માને યાથે કહે.

યાથે મહારાજ કાંઈકે કૃપા કરશે એવી આશાએ રાજા
એમને મળવા ગયો. એમને નમસ્કાર કરી હાથ જોડીને
ઉભો રહ્યો.

યાથેએ પૂછ્યું : ‘બચ્ચા, શી ઈચ્છા છે ?’

રાજાએ પૈતાની ઈચ્છા કહી બતાવી. ભગવાન એકાદ
પણ સંતાન આપશે તો યાથે મહારાજની ઈચ્છા મુજબ
મોટું મંદિર બંધાવવાની કબૂલત આપી.

ઋષિએ કમંડળ કાઢ્યું. અંદર છ કેળાં હતાં. રાજાને આખ્યાં. કહ્યું કે, ‘ તારી રાણીએને ખવડાવજે. તારી આશા ફળશે. જા. ’

રાજા તો ફરીથી મહારાજાને પગે લાગી મારતે ઘોડે શહેર તરફ ગયો.

રાણીએ પૂછ્યું: ‘ શું લાવ્યા ? ’

રાજાએ બધી વાત કરી. છ કેળાં ખતાવ્યાં.

હવે બન્યું એવું કે એ વેળા નાની રાણી એના પિયર ગઈ હતી. સાંજ લગીમાં તો આવી પહોંચવાની હતી. પણ છએ રાણીએ આપમતલબી હતી. દરેક રાણી અકેકું કેળું ખાઈ ગઈ. બિચારી નાની રાણીને માટે કાંઈએ ન રાખ્યું.

રાજાને બહુ ખોટું લાગ્યું. નાની રાણી એની ખાસ માનીતી હતી. પણ શું કરે ? ખાઈ ગયા પછી શો ઇલાજ ?

સાંજ પડી. નાની રાણી પિયરથી આવી. એને બધી વાતની ખબર પડી. બિચારી બહુ સંતાપ કરવા લાગી. હવે શું વળે ? એણે દાસીને તપાસ કરવા મોકલી. છએ રાણી-એના મહેલની નીચે એમણે ખાધેલાં કેળાંનાં છોતરાં પડ્યાં હતાં. રાણીના હુકમથી દાસી છોડાં લઈ આવી.

રાણી બિચારી બધાં છોતરાં ખાઈ ગઈ. છએ રાણી-એને ખબર પડી કે નાની રાણી કેળાંનાં બધાં છોતરાં ખાઈ ગઈ છે. તેઓ હસવા લાગી. નાની રાણીની ખૂબ ઠઠ્ઠા મશ્કરી કરવા લાગી. છોડાં કોણ ખાય ? વાંદરી હોય તે ! નાની રાણીએ છોડાં ખાધાં માટે એને છોકરો આવશે તો વાંદરો જ આવશે એમ બધી રાણીએ કહેવા લાગી.

નાની રાણી બિચારી ચિંતામાં પડી. હાય હાય ! મને વાંદરો અવતરશે ? તો પછી રાજને મ્હોં કેમ કરીને બતાવીશ ?

જેની બીક રાખીએ તે પહેલું થાય. દસ માસ પૂરા થયા. છએ રાણીએને ગુલાબના મોટા જેવા કુંવર અવતર્યા. આખા નગરમાં આનંદ મંગળ વરતાઈ રહ્યાં. રાજના આનંદનો તો કોઈ પાર ન રહ્યો.

પણ તે જ વેળા ખબર આવી કે નાની રાણીને વાંદરો અવતર્યો છે ! રાજને એક બાળુ આનંદ ને એક બાળુ શોક ! રાજની રાણીને વાંદરો આવે એ તે કાંઈ એાછી મુસીબતની વાત છે ? એમાં ય આ તો રાજની માનીતી રૂપાળી રાણી !

જેશીએએ જોશ જોયા. વાંદરાને આખા દરબારે મારી નાખવા રાજજીને વીનવ્યા. પણ રાજએ ના પાડી. પેટ પડ્યો સાપ પણ ઉછેરવો પડે છે. વાંદરો તો વાંદરો ! એને મારી નાખતાં રાજનો જીવ કેમ ચાલે ?

દહાડા ઉપર દહાડા વીત્યા. મહિના ઉપર મહિના વીત્યા. વરસો ઉપર વરસો વીત્યાં. કુંવરો ભણુવા જેવડા થયા. વાજતે ગાજતે નિશાળે બેસાડ્યા. વાંદરો પણ એમની સાથે નિશાળે જવા લાગ્યો. છએ રાજકુમારો બિચારા વાંદર રાજકુમારને ઘણાય હડધૂત કરે, પણ વાનર કુમાર એને ગણુકારે જ નહિ. છએ રાજકુમારો કરતાં વાનરકુમાર ભણુવા ગણુવામાં સૌથી વધુ હોંશિયાર. રમત ગમતમાં પણ એવો જ પાવરઘો. બધી રીતે તેજદાર ને હિમતવાન. એક

માત્ર એનું શરીર બેડોળ વાંદરાનું. બીજી કરી ખોડખાંપણ ન મળે.

ભણી ગણીને કુંવરો મોટા થયા. આપની પાસે ગયા. દૂર દેશાવર ફરવા જવા માગણી કરી. પરદેશ ક્યાં વગર કોણ હોંશિયાર થયું છે ?

રાજા કહે : ‘ કુંવરો ! ઇચ્છા છે તો ભલે જાઓ. એક મોટું વહાણ લઈ જાઓ. અંદર બધો સાજસામાન રાખજો. સાથે હોંશિયાર નોકરચાકરો લેજો. દેશ જુઓ, દેશાવર જુઓ. હરી ફરીને પરવારો ત્યારે સુખેથી પાછા આવજો. ’

કુંવરો રાજરાજ થઈ થયા. એક મોટું વહાણ તૈયાર કર્યું. જોશીઓ પાસે સારો દહાડો ભેવડાવ્યો. ઉપડવાની તૈયારી કરી.

વાતર રાજકુમાર બોલ્યો : ‘ મોટા ભાઈ ! મને પણ સાથે લઈ જાઓ. ’

‘ જા, જા, વાંદરા ! તું શું મુસાફરી કરતો હતો ? ચણા ખા, ચણા ! ’ કહી છએ રાજકુમારોએ તેને ધૂતકારી કાઢ્યો.

પણ વાતર રાજકુમાર એમ ગાંજ્યો જાય એવો ન હતો. જવાનો જે દહાડો નક્કી કર્યો હતો તેની આગલી રાતે એ તો ગયો દરિયા કિનારે. ઠેકડા મારતો મારતો બીજાં હોડકાંઓ ઉપર થઈ રાજકુમારોવાળા વહાણમાં પેસી ગયો. એક ખુણે સંતાઈ ગયો.

સવાર પડી. રાજકુમારોની પધરામણી થઈ. વહાણે વાજતે ગાજતે અનુકુળ પવન ભેઈ લાંગર ઉપાડયું. હંસની

છટાથી સમુદ્રની છાતીપર વહાણ નાચતું નાચતું આગળ ધમવા લાગ્યું. વાનર રાજકુમાર અંદર સંતાઈ રહ્યો. બહાર નીકળ્યો જ નહિ.

આખરે બહુ વખત થયો. જમીન દેખાતી બંધ થઈ. ચારે બાજુ પાણી, ઉપર આકાશ ને બધી બાજુ અક્ષાટ દરિયાનાં મોજાં ધુ-ધુ કરતાં ધુધવે. બધે જળ જળ બંબાકાર.

વાનર રાજકુમારે જાણ્યું કે હવે બહાર નીકળવાનો લાગ આવ્યો છે. એ તો નીકળ્યો બહાર. છએ લાઇઓને નમસ્કાર કરીને ઉભો રહ્યો.

છએ લાઇઓ એવા તો ગુસ્સે થયા કે વાત કરવાની નહિ.

પણ હવે ભર દરિયે બીજું કરે પણ શું ? એને પાછો મૂકવા કાંઈ જવાય એમ ન હતું. જેમ તેમ કરીને સાથે રહેવા દીધો.

એ ત્રણ દિવસ પછી દરિયામાં લયંકર તોફાન થયું. વહાણ કોણ જાણે કયી દિશામાં ઘસડાઈ ગયું. ખલાસીઓ ગુંચવાયા. કોઈને રસ્તાની સમજ ન પડે. છેવટે બધાને વાનર રાજકુમાર યાદ આવ્યો. એનું શરીર હલકું ફૂલ જેવું હતું. વહાણના સઠની ટોચે ચડીને એ કાંઈ જુએ ને કોઈ બાજુ જમીન દેખાતી હોય તે બાજુ વહાણ હંકારાય તો જ બચી જવાય એમ હતું. તહીતર પ્રચવાની આશા નહોતી, કારણ વહાણમાં પીવાનું મીઠું પાણી હવે વધુ વાર પહોંચે એમ નહોતું.

વાંદર રાજકુમારે ખુશીથી હા પાડી. સઠની છેક ટોચ ઉપર ચડ્યો. ચારે દિશામાં ખૂબ આંધે નજર કરી. ફર ફર

અમુક દિશામાં જમીન જેવું જણાયું. એણે વહાણના નાખુદાને એ બાબત વહાણ હંકારવા સૂચના આપી.

એ મુજબ વહાણ હંકારાયું. થોડા કલાકની મહેનત પછી લીલોછમ કિનારો દેખાયો. દરિયા કિનારે થોડે દૂર પાણીમાં વહાણને લાંગર નાખ્યું. છએ રાજકુમારો નાના હોડકામાં બેસી પોતાનાં માણસોને લઈ એ નવો દેશ જોવા તથા જોઈતી ચીજો લાવવા નીકળી પડ્યા. ત્યાં વાંદરાનું શું કામ ? એટલે કોઈએ એનો તો બિચારાનો લાવ જ ન પૂછ્યો. એને વહાણમાં રહેવા દઈ બધા જતા રહ્યા.

પણ વાનર કુમારને એ વાત પાલવે એવી નહોતી. બધા ગયા પછી એ ઠેકડા મારી બીજાં લાંગરેલાં વહાણો ઉપર કૂદ્યો. એમ એકમાંથી બીજામાં, ને બીજામાંથી ત્રીજામાં થઈ એ સહીસલામત કિનારે ઉતર્યો.

એ શહેરમાં રાજાએ ઢંઢેરો પીટાવ્યો હતો. એ રાજાને એકની એક કુંવરી હતી. તે પરણવા લાયક ઉંમરની થઈ હતી. રાજાએ ઢંઢેરો પીટાવી જાહેર કર્યું હતું કે જે કોઈ દરબારમાં આવી રાજગાદી પાસે પડેલો એક મોટો પથરો ઉચકશે તેને કુંવરી પરણાવવામાં આવશે.

આખું નગર દરબારમાં ઉલટયું. છએ રાજકુમારો પણ ગયા. રાજકન્યા પાર વગરના રૂપવાળી હતી. એને પરણવા કાંઈક લોકોએ પથરો ઉપાડવા મહેનત કરી જોઈ પણ પથરો જરા ય ચસકે જ નહિ ને ? ખૂબ વજનદાર હતો. ચાર માણસો વળગે ત્યારે મુશીબતથી ખસી શકે.

છએ રાજકુમારોએ પણ પથરો ખસેડવા મહેનત કરી જોઈ. પણ બધાની મશ્કરી વચ્ચે ફજેત બની તેમને પણ બેસી જવું પડ્યું. એમનાથી પથરો સહેજ હાલ્યો પણ નહિ !

રાજ પણ નિરાશ થયો. કંટાળીને બોલી ઉઠ્યો : ‘ અરેરે ! સારા શહેરમાં એક પણ બળીયો નથી કે મારી પ્રતિષ્ઠા પૂરી કરે ? ’

‘ છે, રાજ ! પૃથ્વી વાંઝણી નથી. હું તારા કોડ પૂરા કરીશ. ’ એમ બોલી વાનર રાજકુમાર ઠેકઠો મારી પથરા નજીક આવીને ઉભો રહ્યો.

બધા લોકો આ વાંદરાને માણસની માફક બોલતો જોઈને, તેમ જ એની બોલવાચાલવાની રાજવંશી છટા જોઈને અજબ બની ગયા. છએ રાજકુમારોની માફક એ પણ દરબારમાં તમાસો જોવા આવ્યો હતો. બધા હારી ગયા એટલે એણે બીડું ઝડપ્યું.

જોતજોતામાં તો પથરાને અદ્ધર ઉંચક્યો; એટલું જ નહિ પણ ત્રણ વાર માથા ઉપર ફેરવી આસ્તે રહીને જમીન ઉપર મૂકી દીધો !

આખા દરબારમાં કાનના પડદા ફાડી નાખે એવા ખુશાલીના પોકારો થઈ રહ્યા. રાજ પણ આનંદ પામ્યો. એણે વાનર રાજકુમારને પોતાની નજીક બોલાવીને બેસાડ્યો. કુંવરીને તેડવા માણસ મોકલ્યું.

પણ જ્યારે કુંવરીએ જાણ્યું કે એનાં લગ્ન તો એક વાનરની સાથે થવાનાં છે ત્યારે એના સંતાપનું તો પૂછવું જ

શું ? એ તો રડવા કકળવા લાગી. કેમે કરી રાજની પાસે જાય જ નહિ.

છેવટે રાજ જાતે કુંવરીના મહોલે ગયો. એણે કુંવરીને દીલાસો દીધો. વાનરકુમાર કેવો બળવાન ને સશક્ત હતો તેની વાત કરી. છતાં કુંવરીનું મન ન માને.

રાજએ કુંવરીને સાફ સાફ કહી દીધું કે મેં ખુલ્લે-ખુલ્લું જાહેર કર્યું છે કે જે પથરો ઉપાડશે એને કન્યા પરણાવીશ. રાજનું વચન કદી ફેાક થાય નહિ. એટલે હું તો જરૂર તને એની સાથે જ પરણાવીશ !

આખરે કુંવરી દિલગીર ચહેરે રાજની સાથે ગઈ. વાનર રાજકુમાર સાથે એનાં લગ્ન થઈ ગયાં.

વાનરકુમારે પોતાના છએ ભાઈઓને પોતાની પાસે બોલાવ્યા. રાજને તેમની ને પોતાની ઓળખાણ આપી. ‘આવા’ જેવા મોટા રાજ્યના રાજકુમાર સાથે કન્યા પરણી છે જાણી રાજને સંતોષ થયો. વાનર છે, પણ રાજનો કુંવર તો છે ને ?

એ શહેરમાં થોડા દહાડા સુધી વાનર રાજકુમાર અને તેના છએ ભાઈઓ ઠાઠમાઠથી રહ્યા. છેવટે સસરાજીની વિદાય લઈ રાજકન્યાને સાથે લઈ વાનર કુમાર પોતાના છ ભાઈઓ સાથે ત્યાંથી નીકળ્યો.

એક પછી એક એમ અનેક મુલકો વટાવતાં વટાવતાં વહાણે એક દિવસ એક સુંદર નાના ટાપુ ઉપર લંગર કર્યું. બધાં બેટની અંદર ફરવા ગયાં.

એ બેટમાં એક શોભાયમાન નગરી હતી. એ નગ-

રીના રાજની રાજકન્યા બહુ સુંદર હતી. એટલું જ નહિ પણ બહુ લણેલી ને ચતુર હતી. જાતજાતની જાદુમંત્રની કળામાં પાવરધી હતી. વાનર રાજકુમારને એ રાજકન્યા ધારી ધારીને જોઈ જ રહી. એને એમાં કાંઈક લેદ જણાયો.

ખીજે દિવસે વહેલે મળસ્કે ટાપુ ઉપર વહાણમાં છએ લાઈઓ અને એમનો બધો રસાલો ઉંઘતો હતો તે વેળા વાનર રાજકુમાર ઠેકઠો મારીને કિનારે ઉતર્યો. એટ ઉપરના નગરની રાજકન્યાનો મહેલ નજીક હતો. એ મહેલના વિશાળ બગીચામાં એક સુંદર તળાવડી હતી. એ જગા બહુ એકાંત હતી.

વાનરકુમાર તો ગયો એ જગાએ. આબુખાબુ કોઈ નથી એમ ખાતરી કરી એણે પોતાની વાંદરાની ચામડી શરીર ઉપરથી સાપ કાંચળી ઉતારે એમ ઉતારી નાખી. એકદમ વાનર રાજકુમાર સોહામણા રાજવંશી જીવાનના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો. એ તો પડ્યો તળાવડીમાં. ને નિરાંતે પાણીમાં છબછબીયાં કરી નાહ્યો.

એ ધારતો હતો કે એને કોઈ જોતું નથી. પણ ખરી વાત એમ નહોતી. એ નગરીના રાજની કન્યા આખી રાત વાનર રાજકુમારનો વિચાર કર્યા કરતી હતી. એને આખી રાત ઉંઘ આવી નહોતી. એ અત્યારે પોતાના મહેલના એક ઉંચા જરૂખામાં કોતરેલી દિવાલની ઓથે છુપાઈને વાનર રાજકુમારની જળરમત આનંદથી જોઈ રહી હતી.

ધીમે ધીમે સૂરજ ઊગવાની વેળા થવા લાગી. વાનર રાજકુમારે બહાર નીકળી અંગ લુછી નાખી વાંદરાની ચામ-

ડી પહેરી લીધી. પાછો એ તો સોહામણો રાજકુમાર મટા બેડોળ વાંદરો બની ગયો. ધીમે રહી વહાણમાં જતો રહ્યો. ને પોતાની જગાએ જઈને બેસી ગયો.

બપોરે જ્યારે બધા રાજકુમારો ફરવા નીકળ્યા ત્યારે કુંવરીએ દાસીને મોકલીને વાનર રાજકુમારને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. એના ભાઈઓ હસવા લાગ્યા: ‘ તારા જેવા વાંદરાને જોઈ રાજકુમારી બે ઘડી મન ખડેલાવવા જ બોલાવે છે. જરા ચાળા ચસકા કરી કુંવરીને રાજી કરી આવતો રહેજે ! ’ એમ કહી એને રજા આપી.

વાનર રાજકુમાર દાસી સાથે કુંવરીના રંગમહેલમાં ગયો. એને આવતો જોઈ કુંવરી માનભેર ઉભી થઈ. એની રૂડી રીતે મેમાનગીરી કરી. પીવાને પાણી આપ્યું. ખાવાને મીઠાઈ આપી. નાગરવેલની પાનના મુખવાસ આપ્યા. અંદર કોણુ જાણે શું ચ મેળવી દીધું તે વાનર રાજકુમાર તો ધારી ધારીને રાજકુંવરીને જોઈ જ રહ્યો.

રાજકુંવરી એવી તો સ્વરૂપવાન હતી કે કશા જંતર મંતરની જરૂર જ નહોતી. તેમાં આ તો કુંવરીએ ચાહીને રાજકુમારને કંઈક ખવડાવેલું પછી વાનરકુમાર એને ને એને જ જોઈ રહે એમાં શું નવાઈ ?

આખરે વાનરકુમાર બોલ્યો : ‘ કુંવરી ! છું તો વાંદરો. પણ મારી સાથે પરણશો ? હું ચ રાજકુમાર છું. ’

કુંવરીને તો એટલું જ જોઈતું હતું ને ? એણે ખુશીથી હા પાડી. રાજની સંમતિ લેવાઈ. બીજે જ દહાડે લગ્ન નક્કી થયાં.

છએ લાઈઓને જ્યારે ખબર પડી કે આ વાંદરાને તો બીજી કુંવરી આપમેળે શોક્ય ઉપર પરણવા તૈયાર થઈ છે ત્યારે તેઓ તો આલાજ બની ગયા.

ધામધુમથી લગ્ન થયાં. થોડા દહાડા મેમાન તરીકે ત્યાં રહી રાજકુંવરીને લઈ વાનર રાજકુમાર પોતાના વહાણમાં બેસી બંને કુંવરીઓ તથા લાઈઓ સાથે પોતાના વતન ‘આવા બંદર’ જવા ઉપડયો.

વહાણમાં પહેલી રાજકુંવરીને આખો દહાડો શોક સંતાપમાં રહેતી જોઈ નવી કુંવરી સમજી કે હું એની શોક્ય તરીકે આવી છું માટે એ આટલી બધી ગુસ્સે થઈ હશે.

એ લાગ જોઈ એની પાસે ગઈ. હાથ જોડી બોલી : ‘બહેન, હું તમને મારાં મોટાં બહેન ગણીશ ને તમારા કહ્યામાં રહીશ. મારી ઉપર દયા કરો. ગુસ્સો ન કરો.’

જૂની કુંવરી તુચ્છકારથી બોલી : ‘તારા પર શું કામ ગુસ્સો કરું ? આ વાંદરાને તુ રાજપુત્રીથી પરણી એટલે મને તો ઉલટી એક બહેનપણી વધી. તારી કમઅક્કલ પર મને હસવું આવે છે. અને આવા વાંદરા સાથે જન્મારો કાઢવાનો એટલે બીજી બાજુ જીવ બળીને ખાખ થઈ જાય છે.’

‘એટલું જ કારણ છે ને ?’

‘એટલું ઓછું છે ?’ ગુસ્સે થઈને પહેલી કુંવરી બોલી.

‘બહેન. ઉતાવળાં થશો નહિ. સાંભળો. એ વાંદરા નથી. ખરી રીતે તો એ બહુ જ સોહામણા રાજકુમાર છે. પણ એમને કાંઈક શ્રાપ હશે એટલે આવા વાંદરાના વેશે રહેવું

પડે છે. આપણે હવે કાંઈ પણ ઉપાય કરી એમને વાંદરામાંથી માણસ બનાવવાના છે.’

બંને જાણીઓએ પછી નિરાંતે વાતચીત કરી વાનર રાજકુમારને શી રીતે માણસ બનાવવો તેની ગોઠવણ કરી.

એક વેળા રસ્તાના એક બંદરમાં વહાણે લાંગર કર્યું હતું. વાનર રાજકુમાર એની ટેવ મુજબ વહેલા મળસ્કે એક એકાંત ઝરા આગળ પોતાની ચામડી આધી મૂકી નહાવા પડ્યો. છાનામાના પાછળ આવેલી એની બંને સ્ત્રીઓએ વાંદરાની ચામડી લઈને દેવતામાં સળગાવી દીધી !

દેવતાના ભડકામાં ચામડી બળવા લાગી કે પાણી-માંથી ચીસ મારી વાનર કુમાર બહાર નીકળ્યો. કિનારાપર પછાડ ખાઈને પડ્યો. ‘બળું છું રે ! બળું છું રે !’ કરી ભેરથી દયામણી ચીસો પાડવા લાગ્યો.

દેવતામાં દાઝી જવાથી ચામડી જેવી આળી થઈ જાય એવી એની સોહામણી ચામડી થઈ ગઈ.

પહેલી રાજકુંવરી તો બિચારી ગભરાઈને શિયાવિયા થઈ ગઈ. નાની કુંવરીને કહેવા લાગી : ‘બહેન ! આ શું ! એમ તો એ વાંદરા ભલે રહ્યા. આ તો એમની પીડા ભેઈ બહુ દુઃખ થાય છે.’

નાની કુંવરીની પાસે એનો ઉપાય તૈયાર જ હતો. આલું કાંઈક થશે એમ એને લાગ્યું જ હતું. જંગલના છાલાપાંલા-માંથી એક જાતનો મલમ બનાવી એણે ડબ્બી ભરી રાખી હતી. એ મલમ જટજટ રાજકુમારના શરીરે લગાડી દીધો.

તરત જ રાજકુમારમાં અજબ ફેરફાર થઈ ગયો. એનું બધું દુઃખ ઠરઠ મટી ગયું. કાયા કંચનવર્ણી બની ગઈ. વાનર રાજકુમાર વાંદરો મટી ખરેખરો શોભાયમાન કુંવર બની ગયો. બંને કુંવરીઓ હરખાઈ ગઈ. વાનર કુમારના આનંદનો પણ પાર નહોતો.

છએ ભાઈઓને જ્યારે વાનર રાજકુમારના શરીરના ફેરફારની ખબર પડી ત્યારે તેઓ પણ રાજી થઈ ગયા.

થોડે દહાડે વહાણ આવા પહોંચ્યું. ધામધુમથી બંને રાજકન્યાઓને લઈ વાનરરાજકુમાર મહેલે ગયો.

રાજાએ રાજગાદી વાનરકુમારને જ સોંપી. વાનર કુમાર ખરેખરો રાજા બન્યો.

ખાધું પીધું ને મજા કરી.

* *

ચ કે પી

અમેરિકાના મૂળ વતની રેડ ઇન્ડિયનોની એક વાત તમે વાંચી ગયા છો. એ જ રેડ ઇન્ડિયનોના બાળકોને એમનાં માબાપો કહે છે એવી એક બીજી વાત આજ તમને કહું છું:

એક હતું જંગલ. બહુ મોટું. એમાં છ રાક્ષસો રહેતા હતા. એ બહુ જબરા હતા. દુષ્ટ ને ઘાતકી પણ એવા હતા. બિચારા ઇન્ડિયનોને પારવગરનું દુઃખ દે. એમનાં ઢોર મારી ખાય. એમના દાણા ચોરી જાય. ઘણી વાર રેડ ઇન્ડિયનોને પણ મારી નાખે. એમને તોબા તોબા પોકરાવે. એમની જાત છેક ખલાસ થવાની અણી ઉપર આવી.

રેડ ઇન્ડિયનો ગયા એમના ઘરડા વડીલો પાસે. એમને બધી વાત કરી. વડીલો દિલગીર ચહેરે કહેવા લાગ્યા: ‘પરીઓના પ્રદેશ તરફથી એમ વાત આવી છે કે આપણા જથાના એક વીર પુરૂષના માથે પરીઓનો દૂત સફેદ પીછું ખોસી જશે. એ માણસ જ આપણી જાતિને બચાવશે. એ માણસ જ એ દુષ્ટ રાક્ષસોનો નાશ કરશે. એ દૂત આવે અને આપણામાં એવો વીર પાકે ત્યાં લગી રાહ જોયા વગર છૂટકો નથી.’

માણસો બિચારા રાહ જોઈ જ રહ્યા. દહાડા વીત્યા. અઠવાડિયાંઓ વીત્યાં. મહિના વીત્યા. વરસો ઉપર વરસો વીતવા આવ્યાં. પણ હજી પેલો દૂત ન આવ્યો તે ન જ આવ્યો.

આખરે ત્રાસ ને બીકના માર્યા ઘણા ખરા લોકો ગામ-માંનાં પોતાનાં ઘરખાર છોડી જંગલમાં ભટકવા જતા રહ્યા. જ્યાં રાક્ષસો રાજ કરે ત્યાં ગરીબ નિર્દોષ લોકોને હિજરત કર્યા વગર બીજો શો ઉપાય હોય ?

એવી રીતે હિજરતે જનાર માણસોમાં એક બુદ્ધો ઇન્ડીયન હતો. એને એક છોકરાનો છોકરો હતો. એનું નામ ચકોપી.

જંગલમાં શિકાર કરતાં કરતાં ચકોપી એક વાર થાકીને એક ઝાડ તળે સુઈ ગયો. સખત થાક લાગ્યો એટલે ત્યાં જ ઉઘી ગયો. ઉઘમાં મીઠાં મધુરાં સ્વપ્નાંમાં એ મહાલતો હતો ત્યાં એક વિચિત્ર અવાજથી જાગી ઉઠ્યો.

ઝબકીને એણે નજર કરી તો એક દિવ્ય પુરુષ એની પાસે ઉભો રહીને બોલતો હતો: ‘જય થાઓ, સફેદ પીછું ધારણ કરનારા વીર ચકોપીનો !’

ચકોપીને નવાઈ લાગી. જેમ તેમ કરી એ બબડ્યો: ‘લલા ગૃહસ્થ ! મારી પાસે સફેદ પીછું નથી. હું તે ધારણ કરતો નથી.’

‘તારી પાસે છે. મેં જ હમણાં તે તારા માથાના ફેંટામાં મૂક્યું છે.’ એ અબણ્યાએ જવાબ આપ્યો.

ચકોપીએ માથે હાથ ફેરવી જોયો. સાચેસાચ, એક

પ્રુબસૂરત મુલાયમ સફેદ પીછું એના માથાના ફેંટામાં શોભતું હતું.

પેલા દિવ્ય પુરૂષે ગંભીર ને ઘેરા અવાજે ચક્રોપીને કહેવા માંડ્યું: ‘ચક્રોપી, તારી જાતના છૂટકારા માટે અને તેમના રક્ષણ માટે પરીઓના પ્રદેશના લોકોએ તારી પસંદગી કરી છે. તું જો બહાદૂર અને ચેતતો રહીશ તો તારી જાતિનું ભલું કરી શકીશ. એમને દુષ્ટ રાક્ષસોના પંજમાંથી છોડાવી શકીશ. હું તને ત્રણ ચીજ આપું છું તે લે.

‘એક જાળ છે. ખીજે કોથળો છે. ત્રીજી એક ચલમ છે. જાળમાં એવી ખૂબી છે કે રાક્ષસો એ જોઈ શકશે નહિ.

‘તારે રાક્ષસો સાથે દોડવાની હોડ બકવી. એમાં એવી સરત કરવી કે જે જીતે તે હારનારનું માથું વાઢી લે. રસ્તામાં જાદુઈ દ્રાક્ષના પેલાની બનાવેલી આ જાળ તારે રાક્ષસ ઉપર ફેંકવી. એમ કયાંથી એ ઝડપથી દોડી શકશે નહિ, ને તું જીતીશ. બસ, પછી તારે સરત પ્રમાણે રાક્ષસનું માથું વાઢી લેવું.

‘આ કોથળો પણ જાદુઈ કરામતવાળો છે. રાક્ષસો એ કોથળાને જોઈ શકશે નહિ. વળી એ કોથળામાં ખીજી એક કરામત એવી છે કે તું એ કોથળાની પાછળ ઉભો રહીશ તો તને પણ રાક્ષસો દેખી શકશે નહિ. એ ઉપરાંત કોથળામાં ખીજી ઉપયોગી કરામતી ચીજ છે. એ વખત આવ્યે તને કામ લાગશે.

‘આ ચલમ છે એ પણ જાદુઈ છે. એમાં તમાકુ ભરી ધુમાડો કાઢીશ તો એ ધુમાડામાંથી સુંદર સફેદ કબુતરો નીકળશે. એ કબુતરો રાક્ષસના રહેઠાણ ઉપર તને લઈ જશે.

‘ભારી સૂચનાઓ ખરાબર યાદ રાખજો. બહાર બનજો. તને જરૂર ફોટો મળશે. તારૂં કલ્યાણ થાઓ !’

ઉપર મુજબની સૂચના આપી ફત અલોપ થઈ ગયો.

ચકોપી મુકામપર ગયો. દાદાને બધી વાત કહી. ચલમ સળગાવી જોઈ. એના ધુમાડામાંથી ખૂબસૂરત સફેદ કબુતરો નીકળી એક જ દિશામાં ઉડી ચકોપીને રસ્તો બતાવવા લાગ્યાં. ચકોપી તેમની પાછળ ચાલવા લાગ્યો.

જંગલમાં અનેક રસ્તાઓ વટાવતાં કબુતરો ચકોપીને છેવટે ગીચ ગાઢ જંગલમાં રાક્ષસોનો મહેલ હતો ત્યાં લઇ ગયાં.

ચકોપી બહાદુર હતો. એને રાક્ષસોની જરાએ ખીક નહોતી. એણે તો જઇને ધમ-મ-મ કરીને રાક્ષસનું ખારણું ખખડાવ્યું. રાક્ષસો બહાર આવ્યા.

ચકોપી ઠંડે પેટે બોલ્યો: ‘મારી જોડે દોડવાની સરત મારવી છે ? આવી જાઓ !’

રાક્ષસો હસવા લાગ્યા: ‘અલ્યા, સરતમાં શી હોડ બકે છે?’

‘જીતે એ હારનારનું માથું વાઢી લે.’ ચકોપી બોલ્યો.

રાક્ષસો તો ખૂબ રાજી થઇ ગયા. ક્યાં આ છોકરાની દોડ, ને ક્યાં બળવાન રાક્ષસોની દોડ ? એમની ખાતરી થઇ ગઇ કે આ મૂરખો હાથે કરીને મોત માગવા નીકળ્યો છે ! એમણે તો સૌથી નાના રાક્ષસને ચકોપી જોડે દોડવા મોકલ્યો.

એક-બે-ત્રણ ! બંને જણ દોડ્યા. હતું એટલું બધું જોર કાઢી ચકોપી દોડ્યો. પણ ક્યાં રાક્ષસનું જોર, ને ક્યાં એનું જોર ? થોડી વારમાં જ રાક્ષસ આગળ નીકળી ગયો. ચકોપીએ પેલા દ્રાક્ષના વેલાની જાળ રાક્ષસ ઉપર નાખી. રાક્ષસના પગ અંદર ભરાઈ ગયા. રાક્ષસ ગમે એટલા અછાડા-પછાડા મારે પણ પગ જાળમાં ભરાઈ ગયેલા એટલે એ જલદી દોડી જ ન શકે. ગમ્મતની વાત એ કે રાક્ષસને પેલી જાળ દેખાય નહિ એટલે એમ કેમ થાય છે તેની એને સમજ પડે નહિ.

આખરે ચકોપી રાક્ષસથી આગળ આવી ગયો. સરતમાં જીત્યો. કરાર પ્રમાણે રાક્ષસનું માથું કાપી લીધું. એની જાતિને પીડનારો એક દુષ્ટ ઓછો થયો.

બીજે દહાડે બીજા રાક્ષસની સાથે હોડ બકી. એનું પણુ માથું વાઢી લીધું.

ત્રીજે દહાડે ત્રીજાની પણુ એ દશા. ચોથે દહાડે ચોથા પણુ ત્રણને મળવા ઉપડી ગયો. પાંચમે દહાડે પાંચમાનો પણુ વારો આવો ગયો. એનું માથું પણુ ઘડથી નૂદું થઈ ગયું.

છઠ્ઠા દહાડાની સવાર પડી. હવે એક જ જબરામાં જબરો રાક્ષસ બાકી રહ્યો હતો. બંને જણાએ દોડવાનું શરૂ કર્યું. દ્રાક્ષના વેલાની જાળ નાખી રાક્ષસનો વેગ એણે ઓછો કર્યો. સામે દોડવાની જગા પૂરી થતી હતી તે સ્થળ ચોકખું દેખાતું હતું. એટલામાં કોઈએ કોમળ અવાજે મીઠાશથી બૂમ પાડી: ‘ચકોપી ! ઓ ચકોપી !’

રૂપાની ઘંટડી જેવા એ મોહક રણુકારાએ ચકોપીને લાન ભૂલાવ્યો. અત્યારે મરણુ-જીવનનો વખત છે તે વાત એ વિસરી ગયો. પાછો ફરી પોતાને કોણ બોલાવે છે એની તપાસ કરવા માંડી.

ખેલ ખલાસ ! રાક્ષસ એ તકનો લાલ લાઈ આગળ પહોંચી ગયો ! એ સરત જીત્યો. રાક્ષસની જ આ બધી ચાલાકી હતી એ ચકોપી સમજી ગયો. કમરપટ્ટામાંથી મોટી છરી કાઢી ચકોપીનું માથું કાપી લેવા રાક્ષસ ધસ્યો આવતો હતો.

ચકોપી સમજી ગયો કે માથે મોત લમે છે. એણે તો પેલો જાદુઈ કોથળો સામે ધર્યો ને પોતે પાછળ સંતાઈ ગયો. પણ વારમાં જ તે અલોપ થઈ ગયો. રાક્ષસ ચકોપીને જોઈ શક્યો નહિ. પણુ ચકોપીએ ભારે સંતાપ સાથે જોયું કે દોડતાં દોડતાં એના માથાનો સફેદ પીંછાવાળો ફેંટો તથા

પેલી બહુઈ ચલમ જમીન ઉપર પડી ગઈ હતી, તે રાક્ષસના હાથમાં આવી ગઈ હતી.

રાક્ષસ મનમાં મલકાતો મલકાતો બોલ્યો: ‘અચ્ચાણ ! તું તો નાસી ગયો ! ફિકર નહિ. આ તારી બે ચીજો મળી છે એ વતી હું બરાબર બદલો લઈશ.’

રાક્ષસે તો એમ બોલી ઝડપથી ચાલવા માંડ્યું. ચકોપી પણ નિરાશ બની એની પાછળ ને પાછળ ચાલવા માંડ્યો.

રાક્ષસ તો સીધો ચકોપીના જથાવાળા માણસોના ગામમાં ગયો. ગામમાં ઘણાંખરાં ઘરો ખાલી થઈ ગયાં હતાં, છતાં હજી કેટલાંક ઘરોમાં વસતિ હતી.

રાક્ષસને સફેદ પીછાવાળો ફેંટો પહેરીને આવેલો જોતાં જ ગામના લોકો તો રાજરાજ થઈ ગયા. એ બિચારા એવું સમજ્યા કે આ માણસ જ પરીઓના પ્રદેશમાંથી અહીં આપણને રાક્ષસોના ત્રાસમાંથી છોડાવવા આવ્યો છે ! તેઓ એને માન આપવા લાગ્યા. ને તેની આગતાસ્વાગતા કરવા લાગ્યા.

પણ ચકોપી પાછળ આવતો હતો. એણે જોયું કે અહીં એક રાક્ષસને પૂરાં પડે એટલા માણસો છે. અહીં બીક જેવું નથી. એણે તો પેલો કોથળો ધડી વાળીને માર્યો બગલમાં, ને પોતે છતો થયો. રાક્ષસથી પોતાના જાતલાઈ-ઓને ચેતવાની સલાહ આપી.

રાક્ષસે ચકોપી ઠગારો ને જૂઠો છે એમ જણાવી પોતે ખાસ પરીઓના પ્રદેશમાંથી જ આવ્યો છે એમ એ લોકોને ખાતરી આપી, તથા નિશાની તરીકે સફેદ પીંછું બતાવ્યું.

ઇન્ડીયનો બિચારા વિચારમાં પડ્યા. કોણ સાચું ? ચક્રાપી ? કે આ આવનાર ? એમને તો લાગ્યું કે ચક્રાપી જ જૂઠો છે. એ લોકો તો ચક્રાપીને પકડીને મારવા તૈયાર થયા.

પણ એમના આગેવાનોએ એમને રોક્યા. તેઓ કહે : ‘આપણે બંનેની પરીક્ષા કરી જોઈએ. સાચું ખોટું તરત પકડાઈ આવશે. જો આ માણસ ખરેખર પરીઓના પ્રદેશમાંથી આવ્યો હશે તો એને કાંઈક પણ ચમત્કાર કરતાં આવડતા હશે. આ ઝાડની ડાળીમાંથી નોળીઓ બનાવી દે, અને આ પથરામાંથી કુતરો બનાવી દે તો આપણે એની વાત સાચી માનીએ.’

રાક્ષસને થોડા ઘણા જાદુમંતર આવડતા હતા. એ કાંઈ પરીઓના પ્રદેશમાંથી આવ્યો નહોતો, તો પણ પોતાને થોડા મંતર આવડતા હતા તેના જોરે એણે ઝાડની ડાળીનો નોળીઓ બનાવી દીધો ! પથરાનો કુતરો બનાવી દીધો.

ચક્રાપી કહે : ‘મને પણ એવો ચમત્કાર આવડે છે.’

એણે કોથળો તપાસ્યો. અંદર એક ઝાડની ડાંબળી હતી. એક પથરો પણ હતો. એણે કોથળામાંથી ડાંબળી બહાર કાઢી કે તરત જ તેનો નોળીયો બની ગયો ! પેલા પથરાને બહાર કાઢ્યો કે તરત જ એનો કુતરો બની ગયો !

હવે તો ઉલટો શું ચવાડો વધ્યો. બંને સરખા નીકળ્યા. આગેવાનોએ બીજો ઉપાય શોધી કાઢ્યો.

એક ઘરડો આગેવાન કહે : ‘મેં એમ સાંભળ્યું હતું કે પરીઓના પ્રદેશ તરફથી આપણી જાતિના બચાવ માટે જે વીરની પસંદગી થશે એની પાસેની ચલમ કુંકે તો

અંદરથી કબુતર નીકળશે. માટે બંને જણા પોતાની ચક્ષ્મો કાઢીને સળગાવે. ’

રાક્ષસે ચલમ કાઢીને સળગાવી. અંદરથી એકલો ધુમાડો નીકળ્યો. એ ક્યાં ચમત્કારી ચલમ હતી કે કબુતરો નીકળે ?

પછી ચકોપીએ પોતાની બહુઈ ચલમ સળગાવી. ધુમાડાના ગોટા નીકળવા લાગ્યા. ધુમાડાના ગોટા જેમ જેમ ઉંચા ચડવા લાગ્યા તેમ તેમ અંદરથી રૂપાળાં કબુતરો નીકળીને ઉડવા લાગ્યાં; ને રાક્ષસના શરીર ઉપર જોરથી ચાંચો મારી એને લોહી કાઢવા લાગ્યાં.

બધા રેડ ઇન્ડીયનોની ખાતરી થઈ ગઈ કે આપણો બચાવનાર વીર ચકોપી છે.

બધા ભેગા મળી પેલા રાક્ષસપર તૂટી પડ્યા. એને મારી નાખ્યો.

ચકોપીને સફેદ પીંછું પાછું મળ્યું. એણે બાકીના પાંચ રાક્ષસોને કેવી રીતે પૂરા કર્યા હતા તેની વાત પોતાના જાતવાળાઓને કહી સંભળાવી. એના જાતલાઈઓ બહુ જ ખુશી થયા. ચકોપીનો ઘણો ઘણો આભાર માન્યો. એને પોતાનો સરદાર બનાવ્યો. એને માટે એક સાફ ઘર બાંધી આપ્યું. એને ઢોરનું એક મોટું ઘણુ આપ્યું. કીંમતી રૂવાંટીવાળી ચામડી બક્ષીસ આપી. ચકોપીને બધી રીતે સંતોષ્યો.

કોધી ચેલો

ચીના લોકોમાં એક મહાત્મા થઈ ગયા. આપણા લોકોમાં જેમ કૃષ્ણ ભગવાન કે મહાત્મા ગાંધીજી થયા તેમ એમનામાં સેંકડો વર્ષ ઉપર કનક્યુશિયસ નામના મહાત્મા થઈ ગયા.

કનક્યુશિયસને કાને એક વાર વાત આવી કે એમના બે ચેલા લડતા હતા. એ બે પૈકી એક સરળ સ્વભાવનો ને સીધી લીટીનો માણસ હતો. લોકો એને ભલો કહેતા. બીજો ચેલો બહુ બુદ્ધિવાળો અને દયાળુ હતો, પણ એનામાં એક મોટું અપલક્ષણ હતું. એ બહુજ કોધી ને ઉછાંછળો હતો. એક વાર એનો મિત્રજ ગયો કે પછી થઈ રહ્યું. કોઈનું કશું માને નહિ, ને ન કરવાનું કરી બેસે.

એક વાર એવાજ ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં એ એટલો બધો તપી ગયો કે એના મ્હોંમાંથી લોહીની ઉલટી થવા લાગી. એને બહુ બીક લાગી. એ ગયો કનકયુશિયસ પાસે.

‘મહારાજ! મારા શરીરને શું થયું છે? માફ શું થશે? મને લોહીની ઉલટી કેમ થઈ?’ એણે પૂછ્યું.

એ ચેલાનું નામ હતું એ-લૂ. એને કનકયુશિયસ કહેવા લાગ્યા: ‘એ-લૂ, તારા શરીર વિષે તારી ધારણા ખોટી છે. તને લોહી પડે છે એનું કારણ તને ભણતરનો કે કામનો બોલો વધારે પડે છે એ નથી, પણ તારો ક્રોધ તારી હૃદયશાનું કારણ છે. ક્રોધ બહુ ખુરી ચીજ છે. એ માણસનાં તને મહાન્ શત્રુ છે.

‘એ બાબત હું તને એક દાખલો આપું. થોડા વખત ઉપર તારે નાં-વુઈ (કનકયુશિયસનો બીજો ચેલો) સાથે તકરાર થઈ. એ તો થોડી વારમાં તકરારની વાત પણ ભૂલી ગયો. એ સ્વભાવે શાંત છે, એટલે લડયો છતાં થોડી જ વારમાં પાછો આનંદી અને ખુશમિનજ બની ગયો; પણ તારો ગુસ્સો શમ્યો નહિ. તારા ગુસ્સાનું ઝેર તારા આખા શરીરમાં વ્યાપી ગયું. એમ કરીશ તો તું લાંબુ આયુષ્ય ભોગવી શકીશ નહિ. આપણે ત્યાં એક હજાર વિદ્યાર્થીઓ છે. જે દરેક જણ તને અકેકી વખત ચીડવે તો પણ વરસમાં એક હજાર વાર તારો મિનજ બદલે. જે તું મગજ પર કાબુ રાખી શાંત થતાં નહિ શીખે તો તારે કમોતે મરવું પડશે. બીજો ઇલાજ નથી. જે, હું તને થોડાક સવાલ પૂછું: કહે તારે કેટલા દાંત છે?’

એ-લૂ કહે: ‘ગુરૂદેવ, મારે ૩૨ દાંત છે.’

‘તારે જીલ કેટલી છે ?’

‘એક જ.’

‘પહેલાં તારા કેટલા દાંત પડી ગયા હતા ?’

‘હું નવ વરસનો હતો ત્યારે મારો એક દાંત પડી ગયો હતો. બીજા ચાર થોડાં વરસ રહીને પડી ગયા હતા.’

‘તારી જીલનું કેમ ? તે ખરાબર છે ને ?’

‘હા, ગુરૂજી. જીલ તો ખરાબર કામ આપે છે.’

‘તું પેલા બુઢા મુન-ગુનને ઓળખે છે ?’

‘હા જી. સારી રીતે.’

‘એ તારી ઉંમરનો હશે ત્યારે એને કેટલા દાંત હશે ?’

‘તેની તો ખબર નથી.’

‘ત્યારે હાલ એને કેટલા દાંત છે ?’

‘બે દાંત છે.’

‘એની જીલ ?’

‘જીલ તો મજાની કામ આપે છે.’

‘ત્યારે એ વાત પરથી તું શિખામણ લે. દાંત જખરા હતા. એમને બધું પોતાનું ધાર્યું કરવું હતું. એ સખત હતા. એમનામાં નરમાશ હતી જ નહિ. એ જખરા હતા એટલે એમણે ઘણી વાર જીલને ઇજા પાણુ કરી હશે. છતાં જીલ નરમ છે. એણે કદી દાંતને ઇજા કરી નથી. એમ છતાં એ જખરા દાંતનો નાશ થયો, ને નરમ સ્વભાવની જીલ છેઢી ઘડી સુધી આપણી સેવા બજાવે છે. જીલ કદી દાંત સાથે તકરાર કરતી નથી. એમને કદી ઇજા કરતી નથી. ઉલટી તેમને ખોરાક ગળવામાં મદદ કરે છે. દાંત

મજબૂત છતાં જીલ વગર કશા કામના નથી. દાંત વગર પણ જીલ તો કામની છે જ. દાંત મજબૂત હતા ને નરમ નહોતા માટે એમનો વહેલો પાર આવ્યો.

‘માણસ જાતનું પણ એમ જ સમજવું. જે બળવાન બની બધાની સામે બાથ લીડવા ધાય છે એનો વહેલો નાશ થાય છે. મન ઉપર કાબુ રાખી જો તું પણ નરમ ને સહન-શીલ બનતાં નહિ શીખે તો, પ્રિય ઝે-લૂ, તારી પણ એજ દશા થશે. જે નમ્યો તે પ્રભુને ગમ્યો. માટે જા, હવે પછી ક્રોધ કંરીશ નહિ.’

* * *

સ ત્યા ગ્ર હી

રજાજી ઘરડી ઉમરના થયા હતા એટલે મરી ગયા હતા. એમનો પાટવી કુંવર રાજઘરબારી પોશાકમાં ભારે દમામથી આમતેમ આંટા મારતો હતો.

પાટવી કુંવરનામાં અપલક્ષણ ને અવગુણના ભંડાર ભર્યા હતા. એ નાગ જેવો ડશીલો હતો. અભિમાન તેમ જાણે એના જ બાપનું! નીતિ, ન્યાય, ધર્મ, નમનતા, એનાં તો એને સ્વપ્નાં જ ક્યાંથી આવે? નર્કનો કીડો જેમ ગંદી ચીજોમાં ખદખદે, એમ ફૂડકપટ ને પ્રપંચમાં એની જીંદગી વીતી હતી.

એને એક નાનો ભાઈ હતો. એ જેવો દુષ્ટ ને હલકટ હતો તેથી તદ્દન અવળો એ નાનો ભાઈ હતો. નમનતાઈ, સફ્ફુલ્લ ને વિવેકનો એનામાં વાસો હતો. કોઈનું બુરું કરવાની એ કદી ઈચ્છા નહોતો કરતો. એના આવા સફ્ફુલ્લોને લીધે આખો દેશ નાના ભાઈને બહુ જ ચહાતો હતો. મોટો ભાઈ રાજ બન્યો ખરો, પણ પ્રજાનો પૂરેપૂરો પ્રેમ તો નાના ભાઈ ઉપર જ હતો.

મોટા ભાઈને નાના ભાઈની લોકપ્રિયતા આંખના કણાની જેમ સાલતી હતી. આખરે નાના ભાઈની લોકપ્રિયતા એનાથી

સહન ન થઈ શકી. એણે નાના ભાઈને એક ઘોડો આપ્યો, ત્રણસો સોનામહોરો આપી, અને તાબડતોબ મહેલ છોડીને ચાલ્યા જવાનો હુકમ કર્યો !

નાનો ભાઈ હુકમને તાબે થયો. એક નાના સરખા મકાનમાં જઈને રહ્યો.

એક વાર રસ્તામાં રાજાને નાનો ભાઈ મળ્યો.

રાજા તડુકીને બોલ્યો: ‘કેમ ચાલ્યા ? તું બહુ બડબડ કરે છે ? હું અન્યાયી છું એમ બધે કહેતો ફરે છે, ખરું ?’

‘ના, મોટા ભાઈ,’ નાનો ભાઈ બોલ્યો, ‘મેં કદી કોઈને મહોંએ તમે અન્યાયી છો એમ કહ્યું જ નથી.’

‘તું કહે તો પણ અહીં કયું ખાસડું એની દરકાર કરે છે ? દુનિયામાં ધમીને ઘેર ઘાડ હોય છે ને અન્યાયીને જ ઘી કેળાં હોય છે. અન્યાય અને કાળાં ઘોળાં કર્યા સિવાય સત્તા ને સોનું કોણ મેળવી શકે છે ?’ રાજા બબડ્યો.

‘રાજાજી ! માફ કરજો. હું સરત મારવા તૈયાર છું કે જગતમાં છેવટે તો અન્યાયનો ક્ષય થાય છે. સત્યનો જ જય થાય છે. ન્યાય જીતે છે.’ નાનો ભાઈ જુસ્સાથી બોલ્યો.

‘તારી ત્રણસો સોનામહોર હોડમાં મૂક બેઠાં ?’

‘કબૂલ છે.’

‘ચાલ આપણે કોઈને પૂછી બેઠાં.’ રાજા બોલ્યો.

બંને જણા નીકળ્યા. ભૂડાં કામોનો કરનાર સેતાન પાપી રાજાને મદદ કરવા એક આબરૂદાર માણસનો વેશ લઈ સામો આવ્યો.

બંનેએ એને પૂછ્યું: ‘ન્યાય ચડે કે અન્યાય ?’

‘અન્યાય !’ સેતાને જવાબ દીધો.

‘થયું ? હાર્યો ? હવે કબૂલ કર કે દુનિયામાં અન્યાયના પાસા જ પોખાર પડે છે.’ રાજા કરડાકીમાં બોલ્યો.

નાનો ભાઈ ભીખારી બની ગયો છતાં એની શ્રદ્ધાને પાપિયો રાજા જરાય ન ડગાવી શક્યો. હજી પણ એવા જ બુદ્ધિસાથી એણે જવાબ દીધો: ‘સત્યનો જ જય છે. ન્યાય એ જ સત્ય છે. અન્યાયનો જય છેવટે તો થશે જ નહિ.’

‘હવે તું હોડમાં શું મૂકે છે ?’ રાજા બોલ્યો.

‘મારો ઘોડો.’

‘કબૂલ છે. ચાલ, કોઈને પૂછીએ.’

સેતાન એ અભિમાની રાજાને મદદ કરવા તૈયાર જ હતો. એણે એક બીજા આબરૂદાર માણસનું રૂપ લીધું ને સામે મળ્યો.

રાજાએ ફરીથી એને એનો એ સવાલ પૂછ્યો.

‘અન્યાય વગર દુનિયા ચાલે જ નહિ !’ સેતાને જવાબ દીધો.

રાજાએ ભીખારી બનેલા ભાઈનો ઘોડો પણ ખુંચવી લીધો.

તો પણ નાનો ભાઈ પોતાનો સિદ્ધાંત ન છોડે.

રાજાએ એની તરવાર હોડમાં મૂકાવી. સેતાન ત્રીજી વાર ત્રીજા વેશમાં મળ્યો ને રાજાની હાએ હા ભણી. નાના ભાઈની તરવાર પણ રાજાએ ખૂંટવી લીધી.

રાજા મલકાઈને બોલ્યો: ‘કેમ સત્યાગ્રહી વીર ! હવે તો ખાતરી થઈ ને કે ન્યાય કરતાં અન્યાય ચડે ?’

‘કદી એમ થાય જ નહિ.’ નાનો ભાઈ એટલા જ જીત્સાથી કહેવા લાગ્યો.

રાજાને દુષ્ટ વિચાર આવ્યો.

નાના ભાઈને એ કહેવા લાગ્યો: ‘ન્યાયના પૂંછડા! તારી આંખો હોડમાં મૂક, ને ચાલ આપણે એનો ફરી નિકાલ કરાવીએ!’

નાના ભાઈએ એ પણ કબૂલ કર્યું.

સેતાન રાજાની મદદમાં હાજર જ હતો. બિચારો નાનો ભાઈ હાર્યો. નિર્દય રાજાએ એ લલા ભાઈની બંને આંખો પોતાના હાથે જ ફેંડી નાખી! આંખોમાંથી લોહીના રેલા ચાલ્યા. ભયંકર વેદનાથી નાના ભાઈનું આખું અંગ ધ્રુજી ઉઠ્યું.

છતાં એણે મોટા ભાઈને જરાએ ઠપકો ન દીધો. માત્ર જંગલમાં ઝરાને કાંઠે એક મોટું પાઈનનું ઝાડ હોતું તેની તળે પોતાને દોરી જવાની વિનંતિ કરી.

રાજા નાના ભાઈને દોરીને ત્યાં મૂકી આવ્યો. પોતાના ઘોડા પર બેસી ત્યાંથી વિદાય થયો.

સાંજ પડી ગઈ. રાત થઈ. બિચારો નાનો ભાઈભૂખ ને તરસથી રીખાતો, આંખની ભયાનક વેદનાથી તોખા તોખા પોકારતો ઝરા નજીકના ઝાડ તળે પડી રહ્યો.

મધરાતની વેળા થઈ. ચંદ્ર સોળે કળાથી પ્રકાશી નીકળ્યો. ઝરાના પાણીમાં છબછબ અવાજ થતો સંભળાયો. થોડી વાર માં તો કોયલના ટહુકાને પણ ભૂલાવે એવા રૂપાની નાજીક

ઘંટડી સરખા મીઠા અવાજે પાણીમાં ગાનતાનના અવાજે સંભળાયા.

સ્વર્ગની દેવકન્યાઓ એ રમણીય જગ્યામાં રૂપેરી ચાંદનીમાં એકાંત હોવાથી નહાવા આવતી હતી. આજ પણ એ મુજબ આવી હતી.

પૂખ વાર પાણીમાં રમતગમત કર્યા પછી એમણે સ્વર્ગની, પૃથ્વીની, ને જાતજાતની વાતો કરવા માંડી.

એક દેવકન્યા બોલી: ‘અલિ ! સાંભળ્યું કે ? નજીકના મુલકના રાજા મોમશીલોની એકની એક રાજકન્યાને કોઠ નીકળ્યા છે. કોઠ તે કાંઈ કોઠ ! આખા શરીર ઉપર બધું દરદ ફરી વળ્યું છે. એની કંચનવરણી કાયા જોતાં જ ચીતરી ચડે એવી કુબડી બની ગઈ છે.’

બીજી દેવકન્યાએ ટાપશી પૂરી: ‘બહેન ! વાત ખરી છે. આ મૃત્યુ લોકના માનવીઓને આપણા લેહની ક્યાં ખખર છે ? આ ઝરાના પાણીવતી જે નહાય તેનાં બધી જાતનાં દુઃખ દરદનો નાશ થાય એમ છે. પણ એ લોકોને એની ખખર જ ક્યાં છે ? એ તો જેના નસીબમાં જે દુઃખ ભોગવવાનું લખ્યું હોય તે તેણે ભોગવ્યે જ છૂટકો.’

ત્રીજી દેવકન્યા બોલી: ‘અલિઓ ! તમે જરા ધીમેથી બોલો. કોઈ સાંભળી જશે તો પંચાત થશે.’

‘અહીં કોણ સાંભળવા આવવાનું છે ?’ ચોથી બોલી.

ખરી વાત એમ નહોતી. દેવકન્યાઓની બધી વાત ઝાડને ઓથે સંતાઈને પેલા નાના ભાઈએ સાંભળી હતી.

મળસ્કાની વેળા થઈ. દેવકન્યાઓ આકાશમાં જતી રહી. બરાબર તડકો નીકળ્યો ત્યારે નાનો ભાઈ ઉઠ્યો. રાતનો બનાવ સાચો હતો કે સ્વપ્ન હતું તે નક્કી કરવા તેણે ઠરાવ કર્યો. પડતો આખડતો ઝરાના પાણી આગળ ગયો. અંદર પડીને ડુબકી મારી.

માથું બહાર કાઢ્યું તો અન્નયખીથી એ તો દિગ્મૂઠ બની ગયો. એની આંખોની બધી વેદના નાશ પામી હતી. આગળ કરતાં પણ વધારે સારી રીતે એ બધું જોઈ શકતો હતો. સાચેસાચ, ઝરાના પાણીમાં ભારે કરામત હતી એમાં તો શંકા નહિ.

નાનો ભાઈ પરોપકારી હતો. એણે વિચાર કર્યો: બિચારા મોમશીલોની રાજકન્યાના કોઠ પણ મારે મટાડવા જોઈએ.

એ તો ત્યાંથી મોમશીલોના રાજ્યમાં ગયો. રાજાને મળ્યો. રાજકન્યાના કોઠ મટાડવા માગણી કરી.

રાજાએ બધી દવાઓ અજમાવી જોઈ હતી. કોઠનું દરદ એવું ખૂંટું હોય છે કે એક વાર થયા પછી એ કદી મટતું જ નથી. એને મટાડવાનાં હવાતિયાં મારનાર દરદીની ચામડી દવાઓ લગાડતાં વધારે ને વધારે બેડોળ ને ચીતરી ચડે એવી કાબરચીતરી બનતી જાય છે.

આ કારણથી રાજાને હવે નવી દવા કરવાની ઇચ્છા નહોતી. પણ આ નાનો ભાઈ રાજાનો કુંવર છે એટલે એક વાર અજમાયશ કરી જોવા નક્કી કર્યું, ને હા પાડી.

નાના ભાઈએ માણસોને સાથે લઈ ઘડેઘડા ભરીને પેલા ઝરાનું પાણી મગાવ્યું. રાજકન્યાને ત્રણ વખત એ પાણી-વતી નહવડાવી.

કુંવરીના કોઠ અજબ રીતે અદ્દશ્ય થઈ ગયા. ચંપાના ફૂલ જેવી એની કાયા પહેલા કરતાં પણ વધુ ખૂબસૂરતીથી ઝળહળી ઉઠી. કુંવરી અને રાજના આનંદની વાત કરવાની ન રહી.

‘બેટા ! આ ભલા રાજકુમારને આપણે શું આપીશું ?’ રાજાએ કુંવરીને પૂછ્યું.

‘બાપુ !’ શરમાતી શરમાતી કુંવરી બોલી, ‘એમણે મને નવી જાંઘળી આપી માટે મને જ એમને આપી દો !’

‘કબૂલ છે, મારી દીકરી !’ રાજા બોલ્યો.

રાજાએ ભારે ધામધૂમથી કુંવરીને એની સાથે પરણાવી. પોતાનું અર્ધું રાજ્ય પણ એ પરોપકારી રાજકુમારને આપ્યું.

પેલા જૂલમગાર રાજાનું શું થયું તે હવે આપણે જોઈએ. એણે જ્યારે જાણ્યું કે નાનો ભાઈ તો આંધળો મટીને હતો એવો થયો, ને વધારામાં એને રાજગાદી પણ મળી ત્યારે તો એ બળીને ખાખ થઈ જવા લાગ્યો. કપટી ને જૂલમગાર માણસો હમેશાં સામાના સુખે બળી જાય છે.

એણે વિચાર કર્યો કે એણે ઝરાનું પાણી મંગાવ્યું હતું માટે એ ઝરાના પાણીમાં જ કાંઈ કરામત હોવી જોઈએ. રાત્રે એને કાંઈ લાળ મળી હોવી જોઈએ. માટે હું પણ ત્યાં જઈને તપાસ કાઢું.

એ તો રાત્રે પેલા ઝરા આગળ ગયો. એક ઝાડ તળે સંતાઈ ગયો.

મધરાતની વેળા થઈ અને જળમાં દેવકન્યાઓનાં છબછબીયાં સાંભળાવા લાગ્યાં.

એક દેવકન્યા બોલી: ‘બહેન, તેં સાંભળ્યું? પેલી કોઢીયણુ રાજકન્યાને કોઈ માણસે સાંભળી કરી. આ ઝરાની બૂબીની આપણે વાત કરેલી તે નક્કી કોઈ સાંભળી ગયું હશે.’

બીજી બોલી: ‘મેં તે દહાડે જ તમને વારી નહોતી? હવે બધાં દુઃખી દરદી આ પાણીના ઝરામાં નહાવા આવશે ને આપણી બધી મજા જતી રહેશે.’

ત્રીજી કહે: ‘પણ એવો કયો કાળા માથાનો માનવી અહીં આવ્યો હશે?’

રાજાનો લોભ માયો નહિ. દેવકન્યાઓની વાત ઝરા-ઝરા સાંભળવાના ધરિદ્રાથી તે ઝાડને ઓથેથી ઘાસની ઓથે સંતાતો સંતાતો આગળ આવવા લાગ્યો.

ઐટલામાં એક દેવકન્યાએ એને જોઈ લીધો. એણે ચીસ પાડી. બધી દેવકન્યાઓ એકઠી થઈ ગઈ.

‘આ જ આપણો ચોર છે! આ જ બધી વાત છૂપાઈને સાંભળી ગયો લાગે છે. પારકી પંચાતમાં માથું મારવાનું ક્ષણ એને મળવું જ જોઈએ.’

બધી દેવકન્યાઓએ રાજાને જોરથી પકડ્યો ને પાણીમાં ડુબાડી દીધો. એના પ્રાણ નીકળી ગયા ત્યાંસુધી એને અંદર દાબી રાખ્યો. પછી ઝરાની બહાર એના શબને ફેંકી દીધું.

અસત્ય અને અન્યાયની જીત થતી દેખાય તો પણ છેવટ તો સત્યનો જ જય થાય છે. અન્યાયનો પાસો અવળો જ પડે છે, એ વાતની સાક્ષી પૂરતા અન્યાયી રાજાના મડદાને કાગડા કુતરા ને ગીધડાંઓએ ફેલી ખાધું.

* * *

* યુરોપની એક દંતકથા.

આ જ આપણું દોર છે ! આ જ બધી વાત...સાંભળી ગયો કાગં છે.

—પાન ૯૨

ચંદન મલયાગીરી

ચંદન રાજા છે. મલયાગીરી રાણી છે. એમને બે પુત્રો છે. સૂરજ ને ચાંદાની જોડેલા. મોટાનું નામ સાયર. નાનાનું નામ નીર. ચંદન રાજા ચંદનાવતી નગરીનો રાજા છે.

મધરાતની વેળા છે. જળસ્થળ, બધે સુનકારો છવાઈ ગયો છે. કાળી મેઘલી રાત છે. છત્રપલંગમાં રાણી મલયાગીરી નિરાંતને જીવે પોલી છે. બાજુના પલંગ પર બે કુંવરો સુતા છે.

રાજા ચંદન હીંડોળાખાટ પર બેઠો બેઠો કાંઈક વિચાર કરે છે. કીચડૂક કીચડૂક હીંડોળો બોલે છે. રાજાના કપાળ પર ચિંતાની કરચલી પડી છે.

એને શી ચિંતા હશે ? રાજ છે, પાટ છે. રૂપાળી રાણી છે. કોઈ પણ માઆપને હરખ ઉપજાવે એવા બખ્ખે કુંવરો છે. દાસદાસીઓ ખડે પગે તહેનાતમાં હાજર છે. પડયો બોલ ઝીલવા સદા તૈયાર રહે છે. પાણી માગતાં દૂધ ધરે છે. એને આજ શી ચિંતા છે ? એને ઉંઘ કેમ નથી આવતી ?

છેલ્લા થોડાક દિવસથી દરરોજ રાતનો પહેલો પહોર પૂરો થાય છે ને કાંઈક ગેળી અવાજ સંભળાય છે.

‘પડું ? પડું ? પડું ?’ રાજા ચમકે છે. બધે તપાસ કરે છે. કાંઈ જણાતું નથી. રાજાને એ ગેબી શબ્દોની ચિંતા લાગી છે. એની ઉંઘ ને આરામ એ ગેબી અવાજે ધીનવી લીધાં છે.

આજ પણ એ જ ગેબી અવાજ. એ જ શબ્દો: પડું ? પડું ? પડું ?

રાજા ખૂબ કંટાળ્યો હતો. એ રોજનો ત્રાસ શો ? એ તો ચીડાઈને બાદ્યો: ‘હવે પડ પડ તો સદાવડી ! રોજ પડું પડું કરે છે ત્યારે પડ ! બા !’

કોણ બાણે ક્યાંથી કાંઈક લયંકર હસવાનો ગેબી અવાજ સંભળાયો. બધું શાંત થઈ ગયું.

રાજા પોતાની પથારીમાં સૂતો સૂતો પાસાં ઘસવા લાગ્યો.

[૨]

બીજે દિવસે બપોરે દરબાર ભરાયો છે. નાયરંગ ચાલી રહ્યાં છે.

ભારતે ઘોડે એક સ્વાર આવી પહોંચ્યો.

‘રાજાજી ! રાજાજી ! લશ્કર ઝડપથી તૈયાર કરો. નજીકનો રાજા મોટું લશ્કર લઈ ગામો બાળતો ને લોકોને રંજડતો આપણી ઉપર ચડી આવે છે.’

રાજા ચમક્યો. રાતની વાત ખરી પડતી જણાઈ. આફત પડવાની શરૂઆત થઈ ગઈ એમ લાગ્યું.

એણે હિંમતભેર લશ્કર એકઠું કર્યું. રાણીવાસમાંથી રાણીની વિદાય લઈ લશ્કરને મોખરે આગળ ધપ્યો. દુશ્મન રાજા સાથે ખૂનખાર લડાઈ થઈ.

પણ આજે ચંદન રાજાનો દહાડો રૂઠ્યો હતો. એનું નસીબ એના પર કોપ્યું હતું. એની બહાદુરી અને શૂરાતન આજ કાંઈ કામ ન લાગ્યું. એનું લશ્કર પાછું હટી ગયું. રાજાને છૂપે વેશે નાસી જવું પડ્યું.

ચંદનાવતી નગરીમાં મારતે ઘોડે આવી રાજા રાણી-વાસમાં ગયો. રાણી મલયાગીરી અને બે કુંવરો સાથર ને નીરને લઈ છૂપે વેશે નાસી છૂટ્યો. વહાલી ચંદનાવતી નગરીને આંસુથી છલકાતી આંખે પ્રણામ કરી બધાં ચાલી નીકળ્યાં.

દુશ્મન રાજાએ ચંદનાવતી કબજે કર્યું. ચંદનાવતીમાં પોતાની આણ વર્તાવી.

[૩]

વરસાદના દહાડા. જંગલના વિકટ રસ્તા. મદમાતી હાથણી જેવી કિનારાની ટોચે અડકતી છલકાતી નદીઓ. જંગલનાં ફાડી ખાનારાં પશુઓ. એ બધી આફતોની સામે ટક્કર ઝીલતો ઝીલતો રાજા, રાણી તથા બાળકોને લઈને માર્ગ કાપી રહ્યો છે.

એક દિવસ ફરતાં ફરતાં એક મોટા શહેરની નજીક આવી પહોંચ્યા. બહાર સુંદર બગીચો હતો. રાણી થાકી નબાઈ ગઈ હતી. ત્યાં જ ઢગલો થઈને પડી. રાજા એની સારવાર કરવા રોકાયો.

કુંવરો કહે: ‘બાપુ ! ભૂખે પ્રાણ બચ છે.’

રાજાની આંખ લીંબઈ ગઈ. આ સુકુમાર બાળકો, જેનો પડયો બોલ ઝીલવા રોજ સેંકડો ઢાસઢાસીઓ હાજર હતાં એને આજ બટકું રોટલો કરડવાનાં ઠેકાણું નથી ! રે નસીબ !

રાજા મન કઠણ કરી બોલ્યો: 'બેટા સાયર, તું નીરને લઈ આ બગીચામાં જા. જમીન ઉપર પડેલાં હોય તે ફળો લઈને ખાજો. ઝાડપરનાં ફળને અડકશો નહિ. જલદી પાછા આવજો.'

રાજાને પ્રણામ કરી સાયર ને નીર બગીચામાં ગયા. એક મોટા ઝાડની છાયા તળે બેસી આબુખાબુ પડેલાં ફળ વીણી લાવી ખાવા લાગ્યા.

બરાબર એ જ અરસામાં એ નગરનો રાજા ફરતો ફરતો બગીચામાં આવી લાગ્યો. કુંવરો એને જોઈ જરા સંકોચાયા. રાજાની આંખ બંને કુમારો પર ઠરી રહી. ગમે તેમ પણ રાજબીજા એમનું તેજ શી રીતે છૂપું રહે ?

રાજા એમની પાસે ગયો. એમને પૂછ્યું: 'કુમારો ! ગલરાશો નહિ. ચાલો મારા મહેલમાં. મારે તમારી જ ઉમરનો એક નાનો કુંવર છે. એની સાથે ખાજો પીજો ને મજા કરજો.'

સાયર વિનયથી કહેવા લાગ્યો: 'રાજાજી ! અમે એકલા નથી. અમારાં માબાપ બહાર બેઠાં છે. મારા પિતાજીનું નામ ચંદન રાજા. ચંદનાવતી નગરીના એ મહારાજા. હુશ્મન રાજાએ ઓચીંતો હુમલો કર્યો તેમાં અમે હાર્યા ને વખાના માર્યા નાસી આવેલાં છીએ.'

રાજા તો સાંભળીને છક્ક થઈ ગયો. ચંદનરાજા એનો દૂરનો સગો થતો હતો. વળી એનો મિત્ર પણ હતો. એ તો ખંને કુંવરોને લઈ ચંદન મલયાગીરીની પાસે ગયો. ખંને મિત્રો હેતથી એકબીજાને ભેટ્યા. ચંદનરાજાને એ નગરીનો રાજા માનભર પોતાના નગરમાં લઈ ગયો. ચંદન મલયાગીરી માટે જૂદો મહેલ રહેવા કાઢી આપ્યો. એમને માનપાનથી રાખ્યાં.

એ રાજાનો નાનો કુંવર તો સાયર ને નીર સાથે એવો હળી ગયો કે ઘડી પણ એમનાથી વિખૂટો ન પડે. આખો દહાડો ને રાત સાયર ને નીરની સંગાથમાં જ રહે.

ચંદનરાજા તો પાછો જાંપીને બેઠો, એ કોણ જાણે કેમ, એના નસીબને ન રૂચ્યું. એમના ઉપર એક નવી આકૃત આવી પડી.

એક વેળા સાયર ને નીર ઓર્ચીતા રમતા હતા ત્યાં એ રાજાનો કુંવર લપસી પડ્યો, ને બેલાન થઈ ગયો. ન બોલે કે ચાલે. બહુ બહુ ઉપાય કર્યા પણ કશો ય પત્તો ખાધો નહિ.

રાજા આવી પહોંચ્યો. રાજવૈદ્યોએ દોડધામ કરી મૂકી. કશાથી કુંવરને આરામ થયો નહિ. બધાને એમ જ લાગ્યું કે કુંવર મરી ગયો.

રાજાના સલાહકારો દુષ્ટ હતા. ચંદનરાજાનાં માનપાન એમનાથી જોવાતાં નહોતાં. એમને આ સારી તક મળી ગઈ. એમણે રાજાને ઉશ્કેર્યો. એને એવી લાંબેરણી ફરી કે ચંદન

રાજાએ જાણી જોઈને તારા કુંવરને મારી નાખ્યો છે. લાગ મળતાં તારો પણ ઘાટ ઘડશે, ને પોતે અહીંના રાજા બની બેસશે !

રાજાએને કાન હોય છે પણ સાન હોતી નથી. રાજા વાળાં ને વાંદરાંની સરખામણી કાંઈ અમથી કરવામાં નથી આવી. રાજાએ ક્રોધમાં આવી ચંદનરાજાને કડવાં વેણુ કહ્યાં. ચંદનરાજા પોતાની રાણી ને બાળકોને લઈ ચાલી નીકળ્યો.

એમના ગયા પછી થોડીક જ વારમાં રાજાનો કુંવર આજસ મરડીને બેઠો થયો. સાચર ને નીર ક્યાં ગયા એ પૂછ્યું.

રાજા બહુ પસ્તાયો. ચંદનરાજાને પાછો તેડી લાવવા સ્વારો દોડાવ્યા. પણ એ તો કોણ જાણે કયે રસ્તે ક્યાંનો ક્યાં નીકળી ગયો હતો.

[૪]

રખડતો રખડતો ચંદનરાજા પોતાની રાણી ને બાળકોને લઈ સંઘ્યાકાળની વેળાએ એક નદી આગળ આવી પહોંચ્યો. ચોમાસાના દહાડા હતા. નદી બે કાંઠે વહેતી હતી. સામી પાર ગયા વગર છૂટકો નહોતો, કારણ આબુખાબુ હિંસક પશુઓની દહેશત હતી. કુંવરોને તરતાં આવડતું નહોતું. આવડે તો ચ આવી ઉછાળા મારતી નદીના વહેણમાં ભલભલા તારા હામ હારી જાય ત્યાં આ બે છોકરાઓનું શું ગળું ?

રાજાએ કછોટો માર્યો. રાણીને કહે: ‘રાણીજી ! તમે અહીં બેસો. પહેલાં સાયર અને નીરને સામી પાર મૂકી આવું. પછી આવીને તમને લઈ જઈ છું.’

રાજાએ નદીના વહેણમાં પડતું મૂક્યું. એક બાળુ સાયર ને બીજી બાળુ નીરને લઈ રાજા મહા મુશિબતે પાણીના પ્રચંડ વહેણમાં માર્ગ કાપતો કાપતો સામે કિનારે જઈ અડ્યો. સાયર ને નીરને ત્યાં મૂક્યા. રાજા રાણીને લેવા પાછો ફર્યો.

અર્ધેક આવી લાગ્યો હશે ત્યાં તો નદીમાં એક મોટો મગરમચ્છ મ્હોં ફાડીને તરતો હતો એણે રાજાને પકડી લીધો ! સીધો રાજાને ગળી જ ગયો !

રાત વધવા લાગી. જંગલી પશુઓની કારમી કીકી-ચારીઓ સંભળાવા લાગી. રાણીનું હૈયું દુઃખથી ફાટું ફાટું થઈ રહ્યું હતું. રાજા કોણ જાણે ક્યાં ગયો ? બંને કુંવરો પણ ક્યાં ગયા ? અધારી કાળી રાત, ને વહેતાં પાણી. રાણી શી રીતે જાણી શકે કે કુંવરો સામી પાર છે ને રાજા મગરમચ્છના પેટમાં છે ? એણે તો માન્યું કે નદીના વહેણમાં રાજા ને કુંવરો ઘસડાઈ ગયા હશે.

રાણી છૂટે મ્હોંએ વિલાપ કરવા લાગી. એની હિંમતનો છેડો આવ્યો. બેલાન થઈ ત્યાં જ ઢળી પડી.

એ અરસામાં લાખો નામનો જાણીતો વણઝારો ત્યાં થઈને જતો હતો. નજીકમાં કોઈક ઠેકાણે એનો પડાવ હતો. જરૂરી કામે નીકળ્યો હતો, ને પાછો ફરતાં રાત પડી ગઈ હતી.

એનાં માણસોને મશાલના અજવાળામાં નહીં કિનારે એક સુકુમાર સ્ત્રી બેભાન બનેલી દેખાઈ. લાખો ત્યાં ગયો. રાણીને પાણી છાંટી એની આગતાસ્વાગતા કરી. રાણી શુદ્ધિમાં આવી.

પોતાની પાસે અબાણ્યાં માણસો બેઠા રાણી ગભરાઈ ગઈ. થરથર કંપવા લાગી,

લાખો હાથ બેડીને કહેવા લાગ્યો: ‘માતા ! મારા તરફથી જરાય ગભરાશો નહિ. તમારો ચહેરો જ કહી આપે છે કે તમે કોઈ ખાનદાન બાઈ છો. વખાનાં માર્યા આ દશાને પામ્યાં છો એ સમજી શકાય છે. તમે જરાય મુંઝાશો નહિ. તમે કહો ત્યાં તમને મૂકી આવું. અહીં જંગલી પશુઓનો લય છે.’

રાણીની આંખમાંથી આંસુ વરસવા લાગ્યાં. બિચારી ક્યાં જાય ? પોતાના મનની વેદના કેને કહે ?

આખરે તે બોલી: ‘લાઈ ! હાલ તો આ દુનિયામાં માફ કોઈ નથી. મારે ઉભા રહેવાનું કાંઈએ ઠેકાણું નથી. તમે મને ક્યાં મૂકી આવશો ?’

‘મા ! જરાય મુંઝાશો નહિ.’ લાખો બોલ્યો, ‘ચાલો મારી સાથે. તમ જેવાં લાગ્યશાળીનાં પગલાં મારે ત્યાં ક્યાંથી ? માફ નામ લાખો વણુઝારો. મારે ત્યાં ભગવાનની દયા છે. તમે ફાવે ત્યાં લગી મારે ત્યાં રહેજો. તમને ઉની આંચ નહિ આવવા દઉં.’

રાણી બિચારી શું કરે ? એ લાખા વણુઝારાની સાથે એના મુકામ પર ગઈ.

લાખાએ ભારે માનપાનથી રાણીને રાખી. એને જરા પણ ઓછું ન આવે એવો બંદોબસ્ત કર્યો.

[૫]

ખીજે દિવસે સવારે નદી કાંઠે એક માછીમારે પાણીમાં જળ નાખી હતી તેમાં એને બહુ ભાર લાગ્યો. જળ એને ખેંચી જાય એમ લાગ્યું. એણે પોતાના ભાઈબંધોને બોલાવ્યા. દશ પંદર જણાએ લેગા મળી જળને જોર કરીને ખેંચી. જળ કિનારે આવી ત્યારે અંદર મોટો મગરમચ્છ ! માછીમારો તો રાજરાજ થઈ ગયા.

એમણે તો લીધા છરા, ને મંડયા ચીરવા. પેટ ચીરતાં જ અંદર માણસનો આકાર દેખાયો !

પહેલાં તો માછીમારો જહીંન્યા, પણ પછી પેલા માણસને બહાર કાઢ્યો. એના પર પાણી છાંટી શુદ્ધિમાં આણવા મહેનત કરી જોઈ.

ચોકખી તાજી હવા, ને ઠંડા પાણીના પ્રતાપે બેલાન માણસે આંખ ઉઘાડી. આબુખાબુ માછીમારોને જોઈ એણે પૂછ્યું : ‘ ભાઈઓ ! હું ક્યાં છું ? ’

માછીમારોએ બધી વાત કરી. ચંદનરાજાએ દુઃખથી નિસાસો નાખ્યો. રે પરમાત્મા ! શું દુઃખના દરિયામાં મને ડુબાવ્યો છે !

“ ક્યાં ચંદન, ક્યાં મલયાગીરી ?

‘ ક્યાં સાયર ક્યાં નીર ?

‘ જેમ જેમ પડે વિખૂટડાં,

‘ ત્યમ ત્યમ સહે શરીર ! ’

રાજની દબદબાલરી રીતલાત, અન ઐના મ્હેં ઉપર સંતાપનાં ચિન્હો જોઈ માછીમારો સમજ્યા કે આ કોઈ મોટો માણસ છે. અત્યારે વખાનો માર્યો આવી દશાને પામ્યો છે.

એમને દયા આવી. તેઓ રાજને આગ્રહ કરી પોતાને ઘેર લઈ ગયા. રાજ પણ વખત વિચારી દુઃખના દહાડા કાઢવા લાગ્યો.

*

*

*

પાણી લાખા વણુઝારાને ત્યાં ગઈ છે. ચંદન રાજ માછીમારને ત્યાં દુઃખી થાય છે. સાયર ને નીર નદી કાંઠે પડી રહ્યા છે. સવાર પડી એટલે માખાપને ન જોતાં તેમણે નિરાશ બની એક દિશાએ ચાલવા માંડ્યું.

ચાલતાં ચાલતાં બહુ દૂર નીકળી ગયા. નીરને પાણીની તરસ લાગી. એ કરગરીને કહે: ‘ મોટા ભાઈ, હવે તો આંખે અંધારાં આવે છે. ચાલી શકાતું નથી. ક્યાંકથી થોડું પાણુ મળે તો જ આગળ ચલાય એમ છે. ’

સાયરે ભાઈને એક ઝાડને છાંયડે બેસાડ્યો. પોતે પાણીની શોધમાં નીકળ્યો.

નીર ઝાડ તળે આરામ લેતો હતો ત્યાં એક સાપ તેના અંગપર ધસ્યો. એનાથી બચવા નીરે દોટ મૂકી, પણ કાંઈ ન વળ્યું. સાપ એને ડંખ્યો. નીર બેભાન બની જમીન પર ઢળી પડ્યો !

સાયર પાણી લઈને પાછો ફર્યો. જુએ છે તો નાનો ભાઈ બેભાન બનીને જમીન પર ઢળી પડ્યો છે. એના પગ-

માંથી લોહી ઝરે છે. એ સમજી ગયો કે એને સાપ ડંખ્યો છે. નીરનું શરીર તપાસી જોયું. નીર મરી ગયેલો માલમ પડ્યો.

સાયરનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું. ભર જંગલમાં છેવટે નાના લાઈની આ દશા જોઈ એનું હૈયું વલોવાઈ જતું હતું. પણ હવે તો કાળજી કંઈ કરી એને દેણ દીધે જ છૂટકો હતો.

નીરને ત્યાં જ પડતો રાખી સાયર એક બાજુને રસ્તો થઈ આગળ ચાલ્યો. મહા મુશીબતે એક શહેરનો રસ્તો જડ્યો. ત્યાં જઈ મસાણીની* દુકાન ખોળી કાઢી. પાસે પૈસો ટકો હતો નહિ. માત્ર આંગળીએ એક વીંટી હતી. ખિચારો ભૂખ્યોતરસ્યો હતો છતાં ખાવાં પીવાની વાત બાજુએ રાખી મસાણીને ત્યાં વીંટી આપી દેણ દેવાનો સામાન લઈ પાછો જંગલમાં ચાલ્યો.

સાયર દેણ દેવાનો સામાન લેવા ગયો હતો તે જ અરસામાં એક ગરૂડ પક્ષી ઉડતું ઉડતું આવી લાગ્યું. નીરના પગે વહેતું લોહી જોઈ એ સમજી ગયો કે એને સાપ કરડ્યો છે. ગરૂડને અને સાપને તો વેર. ગરૂડ સાપને ખાઈ જાય. ગરૂડે નીરના પગમાંથી ચાંચવતી બધું ઝેરી લોહી ચુસી લીધું ને ત્યાંથી ઉડી ગયો.

ઝેર ચુસાઈ ગયું એટલે નીર તો આજસ મરડીને બેઠો થયો ! એને તો ખરેખરી તરસ લાગેલી. પાણી વગર એનો

* મુઝાંને બાળવાનો સામાન—જેવો કે વાંસ, કામડી, સુતળી, કાપડ વગેરે વેચે તેને મસાણી કહે છે.

કંઠ રૂંધાતો હતો. એ તો ત્યાંથી ભાઈની શોધમાં નીકળી પડ્યો ! પણ સાયર એક રસ્તે ગયો હતો ત્યારે એ વળી ખીજે જ રસ્તે રવાના થયો !

નીરને બાળવાનો સામાન લઈને સાયર પેલા ઝાડ આગળ આવી પહોંચ્યો. નીરને ત્યાં ન જોઈ એ તો સડક બની ગયો.

‘લલા ભગવાન ! નીરનું મડદું અચાનક ક્યાં અલોપ થઈ ગયું ? આ તે અમારા ઉપર કેવો કોપ ?’ બિચારો સાયર બબડ્યો.

છેવટે કોઈ રાની પશુ નીરના શબને ફાડી ખાવા લઈ ગયું હશે એમ ધારી સાયર ઉદાસ જીવે દેણનો સામાન લઈ પાછો પેલા શહેર તરફ ગયો.

આખા દિવસની ધક્કામુઠ્ઠીથી એની બિચારાની મુશિબતોનો પાર નહોતો. ભૂખને લીધે આંખે અંધારા આવતાં હતાં. રજપૂત બચ્યો. તેમાં ય રાજબીજ ! કેમ કરીને કોઈની પાસે ખાવાનું માગે ? એણે વિચાર કર્યો કે આ સામાન મસાણીને પાછો આપી એની પાસેથી વીટી લઈ તે વેચીને કાંઈક ખાવાનું લઈને ખાઈશ.

પણ મસાણી તે મસાણી. પાકો વાણીયો. રાજકુવરને એણે ધૂતકારી કાઢી હડસેલો માર્યો. વેચેલો માલ કદી પાછો લેવાય ?

સાયરની આંખમાં ખુન્નસ ભરાયું. એ મસાણીની ખબર લેવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાં એને જોઈ એક રસ્તે જતા માણસને દયા આવી. આ ભોળો જુવાન વાણીયાને મારવા

માંડશે તો નાહક ફસાઈ જશે એ બીકે એ એની પાસે ગયો. સાયરને શાંત પાડ્યો. એને પોતાને ઘેર લઈ ગયો.

[૬]

સાયરને પેલા શેઠે પોતાને ઘેર લઈ જઈ માન આપડું ભેર રાખ્યો. સાયરના જીવને જ'પ વળ્યો. એ ખાઈપીને મળ કરવા લાગ્યો.

એટલામાં એક નવો જ બનાવ બન્યો. સાયરનું નસીબ ઉઘડી ગયું.

એ દેશના રાજા પાસે એક બળવાન ઘોડો હતો. ઘોડો બહુ તેજ હતો. એ એવો જબરો હતો કે કોઈને પોતાની પીઠ ઉપર બેસવા દેતો નહોતો. પછી એના પર સ્વારી કરી એને દોડાવવાની તો વાત જ ક્યાં ?

રાજાના દેશમાં શુરવીરો ને ઉસ્તાદો ઓછા નહોતા. બધાની મહેનત ક્રોકટ ગઈ હતી. ઘોડો કોઈને દાદ દેતો નહોતો.

રાજાએ ઠંઢેરો પીટાવ્યો: 'જે કોઈ આ તોફાની ઘોડા ઉપર બેસી શકશે એને મારી પુત્રી પરણાવીશ. પણ તે લોભનો માર્યો ઘોડાપર બેસવા આવશે ને બેસી નહિ શકે તો ગરદન મરાવીશ !'

સાયર રજપૂત બન્યો હતો. ઘોડો તો રજપૂતની વહાલામાં વહાલી ચીજ ! પાટીદારની ભેંસ ને રજપૂતનો ઘોડો. વાણીયાનાં નાણાં ને બ્રાહ્મણના લાડુ !

સાયરે રાજાને કહેવડાવ્યું: 'હું ઘોડા ઉપર સ્વારી કરવા તૈયાર છું.'

રાજા કહે: ‘સ્વારી નહિ થઈ શકે તો શું પરિણામ આવશે એ ખબર છે ને? તું હજી હમણાં જ જીવાનીમાં પગ મૂકે છે. નાહક જીવથી જઈશ. માટે હિંમત હોય તો જ ખહાર પડજે.’

સાયરે હા પાડી.

રાજાએ નગર ખહાર મેદાનમાં મોટો મેળાવડો ગોઠવ્યો. પેલા તોફાની ઘોડાને મહા મુશિબતે વચ્ચે લાવીને ઉભો કર્યો. સાયરે લગામ હાથમાં પકડી.

હવે શું થશે એનો વિચાર લોકો કરે એ પહેલાં તો વીજળીના અખકારાની જેમ સાયર ઘોડા ઉપર ફૂદ્યો ને સ્વાર બની ગયો.

અને પછી તો તબડાક ! તબડાક ! તબડાક ! જાય રે ઘોડો દોડ્યો.

સાયરે તો ઘોડા ઉપર સ્વારી કરી એટલું જ નહિ પણ ચારે કોરે એને ખૂબ દોડાવ્યો. ઘોડો હાંપી ગયો. ત્રણ ત્રણ વાર સાયર ઘોડા પરથી નીચે ફૂદી પડ્યો ને વળી પાછો સ્વાર થઈને ઘોડાને દોડાવવા લાગ્યો. એની છટા, એનો રૂવાળ, ને એની રાજવંશી ઢબછબ જોઈ લોકો વાહ-વાહના પોકારો કરવા લાગ્યા. રાજા પણ રાજી થયો. તમારા કાનમાં કહી દઉં કે પડદા પાછળ બેઠેલી કુંવરીનું હૈયું પણ હરખથી છલકાતું હતું.

રાજાએ ઘડીયાં લગન લેવડાવ્યાં. ભારે ધામધુમથી પોતાની પુત્રી સાયરને પરણાવી. સાયરના દુઃખના દહાડા પૂરા થવા આવ્યા હતા એવાં ચિન્હો જણાવા લાગ્યાં.

[૭]

હવે આપણે નીરનું શું થયું તે જોઈએ. સાપનું ઝેર ઉતર્યા પછી એ વળી બીજી જ દિશામાં જઈ ચડ્યો. ત્યાં એને અચાનક એક બ્રાહ્મણનો ભેટો થઈ ગયો. બ્રાહ્મણને એની દયા આવી ને એને પોતાને ઘેર લઈ ગયો.

બ્રાહ્મણ મહાન્ વૈદરાજ હતો. એને અનેક પ્રકારની દવાઓનું બહુ સાફ જ્ઞાન હતું. નીર એ વૈદરાજ પાસે ઉત્તમ પ્રકારનું વૈદું શીખ્યો.

પણ એને ત્યાં પડી રહેલું ઠીક ન લાગ્યું. વળી માળાપ ને લાઈની લાળ કાઢવા પણ એના જીવને ચટપટી થવા લાગી, એટલે વૈદરાજની રજા લઈ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો.

જૂદાજૂદા દેશમાં ફરતાં ફરતાં કોઈક સ્થળે અચાનક માળાપ કે લાઈનો ભેટો થઈ જશે એ આશાએ નીર દેશ પરદેશ રખડવા લાગ્યો.

એક વેળા ફરતો ફરતો એક મોટા શહેરમાં આવી ચઢ્યો. તે દહાડે તહેવાર હતો છતાં શહેરમાં જરા ય ધામધુમ જણાઈ નહિ. એને નવાઈ લાગી. લોકોને એનું કારણ પૂછ્યું.

કોઈકે જવાબ દીધો: ‘આ શહેરના રાજાજી કોઠ અને રગતપીતના રોગથી પીડાય છે. કેટકેટલા ઉપાયો અજમાવ્યા, પણ બધા નકામા નિવડ્યા છે. દાન કર્યાં, પુણ્ય કર્યાં, જોશી ભુવા તેડાવ્યા, દેશદેશાંતરના વૈદો ને હકીમો આવ્યા. રાજાને કશાથી ફેર પડતો નથી. એ કારણથી તો રાજાએ

ઢંઢેરો પીટાબ્યો છે કે જે કોઈ મારો રોગ મટાડશે એને મારું અર્ધું રાજ્ય આપીશ ને મારી પુત્રી પરણાવીશ. પણ કોઈનો ઇલાજ કામ લાગતો નથી. ’

નીર કહે, ‘ મને તમારા કોઢીયા રાજાજી પાસે લઈ જશો ? મારી પાસે અકસીર દવા છે. ’

પેલા બ્રાહ્મણ વૈદ પાસે નીર જે દવાઓ શીખ્યો હતો એ ચમત્કારી દવાઓ હતી. એ દવાની મદદથી એણે રાજાજીનું દરદ પાંચ છ દિવસમાં જ મટાડી દીધું.

રાજાની ખુશાલીની તો વાત જ શી કરવાની ? નીર જેવા સ્વરૂપવાન રાજકુમારને જમાઈ તરીકે સ્વીકારતાં એનો હરખ તો માય નહિ. એણે નીરને પોતાની રૂપરૂપના અંબાર સમી પુત્રી પરણાવી. એટલું જ નહિ પણ કરાર મુજબ અર્ધું રાજ્ય ન આપતાં આખું રાજ્ય નીરને સોંપી દીધું. પોતે જંગલમાં તપ કરવા ચાલ્યો ગયો. એ દેશ પર મહારાજા નીરની આણુ વર્તી રહી.

*

*

*

દહાડા પર દહાડા જવા લાગ્યા. એક વેળા ફરતો ફરતો સાયર એ દેશમાં આવી ચઢ્યો. કોઈકને પૂછ્યું : ‘ભાઈ ! આ દેશના રાજાનું નામ શું ?’

એણે જવાબ દીધો : ‘ અહીંના રાજાનું નામ તો રત્ન-સિંહ. પણ એમણે તો પ્રભુ લજન માટે વનવાસ સ્વીકાર્યો છે. એમના જમાઈ નીરને રાજપાટ સોંપ્યું છે. ’

સાયર ચમક્યો. રાજાના દરબારમાં ગયો. મોટા ભાઈ-ને ભેટાં જ નીર સાયરને ભેટી પડ્યો. બંનેની આંખો

મા ને બંને દીકરા એકઠા થયા — પાન ૧૦૬

હરખનાં આંસુથી છલકાઇ ગઇ.

*

*

*

એક વાર દરબારમાં એક વણજરો આવ્યો. એના માલનું દાણ ચૂકવવા બાબત લાંગજડ પડી હતી. દરબારમાં રકઝક ચાલતી હતી ત્યાં વણજરો કહે : ‘એ મહારાજ ! જરા જલદી કરો. મને જરૂરનું કામ છે.’

‘શું ?’ નીરે પૂછ્યું.

‘રાજા !’ વણજરો બોલ્યો, ‘મારી વણજર સાથે એક મહાન સતિ સ્ત્રી છે. કેઇ રાજાની રાણી હોય એમ લાગે છે. એને પૂજા કરવાની વેળા થઇ ગઇ છે. એના રૂડા પ્રતાપે તો મને વેપારવણજમાં લીલાલહેર થઇ છે. એ દેવીને હું જરા પણ ઓછું આવવા દઇ શકું એમ નથી. જોઇએ તો બેવડું દાણ લ્યો, પણ મને જલદી જવા દો.’

રાજાએ એના દાણનો તાબડતોબ નિકાલ કર્યો. એ ને સાયર બંને એની સાથે એના મુકામ પર ગયા. એ દેવી બીજી કેઇ જ નહિ પણ એમની વહાલી માતૃશ્રી મહારાણી મલયાગીરી જ હતી !

મા ને બંને દીકરા એકઠા થયા. હવે ચંદનરાજાની ભાળ આવવાની બાકી રહી.

રાણીએ એક ટેલીયો ભટ્ટ બોલાવ્યો. એને એક દુહો મ્હોંએ કરાવ્યો.

‘ક્યાં ચંદન, ક્યાં મલયાગીરી ?

‘ક્યાં સાયર ક્યાં નીર ?’

એ મુજબ બોલતાં બોલતાં દેશ દેશાવરમાં ફરવા

જણાવ્યું. જે કોઈ એના નિયમ મુજબ જવાબ આપે તેને માનભેર નીરની પાસે તેડી લાવવા સૂચવ્યું. દુહાનો જવાબ નીચે પ્રમાણે હતો :

‘ જ્યમ જ્યમ પડે વિખુટડાં,

‘ ત્યમ ત્યમ સહે શરીર.’

ટેલીયો તો ચાલી નીકળ્યો. અનેક દેશ ક્યો. દહાડા વીત્યા, અઠવાડિયાં વીત્યાં; મહિનાઓ વીત્યા. એણે હવે રાજના મેળાપની આશા છોડી. પોતાના દેશ તરફ નદીમાં ખેસી પાછો ફરતો હતો ત્યાં રસ્તામાં એણે પેલો દુહો લલકાર્યો.

નદી કિનારે માછલાં પકડતો એક અલમસ્ત જેવો માછીમાર બોલી ઉઠ્યો : ‘ મહારાજ, સાંભળો જવાબ :

‘ જ્યમ જ્યમ પડે વિખુટડાં,

‘ ત્યમ ત્યમ સહે શરીર.’

‘ કોણ ? મહારાજ ચંદન ?’ ટેલીયો પોકારી ઉઠ્યો.

‘ હા ભાઈ, હું જ અભાગી મહારાજ ચંદન !’

*

*

*

ચંદન ટેલીયાની સાથે ગયો. રાણી ને પુત્રોને મળ્યો. નીરના રાજ્યના જંગી લશ્કર વતી ચંદનાવતી પર હુમલો કર્યો. દુશ્મન રાજને નસાડી મૂક્યો. રાજગાદી પાછી મળી. બધો વૈભવ પણ પાછો મળ્યો.

હીંડોળાખાટ પર હીંચતા રાજને પાનનું બીડું આપતાં મલયાગીરી બોલી : ‘ મહારાજ ! આપણા ઉપર પણ ભારે વીતી ગઈ. એના ઉપરથી આપણે શું શીખવાનું છે ?’

‘શાણી રાણી !’ રાજાએ જવાબ દીધો, ‘ગમે તેવા સંકટને પણ સહન કરે તે જ છેવટે જીતે છે. આફતોથી ગભરાઇને ડગી જાય છે તેનો નાશ થાય છે.’

રાણીને પાછલી વાત યાદ આવતાં કમકમી આવી. તે ગળગળા સાદે બોલી : ‘ભગવાન આવા દુઃખના દહાડા દુશ્મનને પણ ન દેખાડો.’

*

*

*

એ ચંદનાવતી નગરી આજના વડોદરા શહેરની નજીક હતી એમ કેટલાકે માને છે. ચંદનાવતી નગરીનો સ્થાપનાર એ જ ઉપર વર્ણવેલો મહારાજા ચંદન.*

* *
*

મોતના સાદ

એક માણસ હતો. એની એક માત્ર ઇચ્છા કોઈ પણ રીતે પૈસાદાર થવાની હતી. રાત દહાડો એની ને એ જ ચિંતા. સવારસાંજ એની એ વાત. ધનવાન કેમ થવાય ? એને એમ જ લાગતું હતું કે દુનિયામાં બધું સુખ દોલતમાં સમાયું છે.

એની ઇચ્છા આખરે ફળી. એ ખરેખરો ધનવાન થઈ ગયો. એણે હજારો રૂપિયા મેળવ્યા. એની નાણાં કોથળીઓ હમેશાં ભરેલી જ રહેતી. કદી સાંકડી થતી નહિ.

એના ધારવા મુજબ તો હવે એને સુખ મળવું જ બોધતું હતું. પૈસાદાર માણસને શું બોધું પડે છે ?

પણ એની ધારણા ખોટી પડી. લાખો રૂપિયા કમાયા પછી એની ચિંતા તો ઉલટી વધી પડી. ચિંતામાં ને ચિંતામાં એ સુકાવા લાગ્યો. એ બાબતમાં એને કશો રસ્તો

ન જડ્યો. એને શાની ચિંતા હતી? એ એમ વિચારતો હતો કે, આ બધી દોલત તો મળી છે. પણ હું મરી જઈશ ત્યારે મારા પૈસાનું શું થશે? આ મહેલ જેવાં મકાનો, આ સ્વર્ગ જેવા મનોહર બગીચા, આ દેવકન્યાઓનાં પણ દિલ ડોલાવે એવા ઢાગીના ને ઝવેરાત, એ બધું મારે અહીં જ છોડી જવું પડશે ને? મુઆ પછી એ કાંઈ સાથે લઈ જવાવાનું છે? આટલી બધી લક્ષ્મીને મારે શું છોડી જ દેવી પડશે?

શું કરવું એની સમજ ન પડે. કોઈ પણ યુક્તિથી મર્યા પછી નાણાં બીજી દુનિયામાં તો લઈ જવાય એમ હતું જ નહિ. એણે વિચાર કર્યો કે આ દેશ છોડી આપણે એવા દેશમાં જવું કે જ્યાં કોઈ મરી જતું જ ન હોય. બસ, મરવું ન પડે એવો દેશ જડે તો બધી દોલત ત્યાં લઈ જઈને રહેવું. પછી કશી ફિકર જ નહિ.

એ તો ખેરી ને નોકરચાકરોને ઘરબાર ને મિલકત સોંપી એવા દેશની શોધમાં ચાલી નીકળ્યો.

આખી દુનિયામાં ફરી વળ્યો. દેશ જોયા, દેશાવર જોયા, જાતજાતના મુલકમાં અથડાયો: પણ કોઈ પણ ઠેકાણે મોત કોઈને છોડતું હોય એમ જણાયું નહિ.

આખરે ફરતો ફરતો એ એક વિચિત્ર દેશમાં આવી ચડ્યો. ત્યાંના લોકોને પૂછતાં જણાયું કે આ દેશમાં કોઈને મોત આવતું નથી.

‘ત્યારે અહીં વસતિ બહુ જ વધી જતી હશે, નહિ?’

એણે ત્યાંના લોકોને પૂછ્યું.

એમણે ખુલાસો કર્યો: ‘અહીં મોત તો કોઈને આવતું

નથી, પણ જ્યારે માણસનો આવરદા પૂરો થાય છે ત્યારે એક પ્રકારનો ગેબી અવાજ એને સાદ મારે છે. એ અવાજ સાંભળતાની સાથે જ એ માણસ એની પાછળપાછળ કોણ જાણે ક્યાંય જાય છે. કોઈનો રોકયો રાકાતો નથી. ને એ ગયો તે ગયો. ફરીથી પાછો આવતો જ નથી !’

પેલા માણસ કહે: ‘ પણ જેનો આવરદા ખૂટે તેને જે અવાજ સાંભળાય છે તે અવાજ કરનાર એને દેખા દે છે ?’

‘ હા, જેનો આવરદા આવી રહ્યો હોય તે એ ગેબી અવાજને સાંભળે છે પણ ખરાં, ને એ બોલનારને જોઈ પણ શકે છે.’ લોકોએ જવાબ આપ્યો.

એ માણસને ભારે નવાઈ લાગી. એ ગેબા અવાજ તો બોલાવે, પણ જનાર કેવા મૂર્ખા ? જાય તો શું કરી લે ? કોઈનું મોત તો એ મુલકમાં થતું જ ન હતું. તો પછી એ મૂર્ખાઓ આવરદા ખૂટે ત્યારે શું કામ જતા હશે ? શા માટે એ અવાજ કરનારનો હુકમ માનતા હશે ? ખસ, આપણે તો આપણાં માણસોને સમજાવી દઈશું કે કોઈએ જવું જ નહિ. છો ને અવાજ આવ્યા કરે ?

એ તો પોતાના દેશમાં જઈ ખેરીછોકરાંને લઈ પેલા મોત વગરના મુલકમાં આવ્યો. ખૂબ મોજથી એશઆરામમાં દહાડા કાઢવા લાગ્યો. એના હૈયે નિરાંત હતી. પોતાની ખેરીને એણે સ્પષ્ટ સમજાવ્યું હતું કે તારો આવરદા ખૂટે ને તને કોઈ ભેદી ઇસમ ઇસારત કરીને બોલાવે તો તારે જવું જ નહિ, ને અવાજની દરકાર પણ કરવી નહિ.

એક દિવસે જમી પરવારી એ માણસ અને એની

શ્રી ખુશ મિનજથી વાતો કરતાં હતાં ત્યાં ઓર્ચીતી એની શ્રી ચમકી. એ ટગરટગર કાંઠક જોતી હોય એમ લાગ્યું.

જોતજોતાંમાં એ ચીસ પાડીને બોલી ઉઠી: ‘હું આવું છું ! આવું છું !’

એમ બોલી ઓઢવાનો ડગલો અંગ પર નાખી લઈ એ તો ચાલવા મંડી

એનો ઘણી સમજી ગયો કે મોતનું તેડું આવ્યું ખરું ! એણે શ્રીનો હાથ જોરથી પકડ્યો ને બોલ્યો: ‘ગાંડી ! હાથે કરીને મૂરખ બને છે ? એ તો તને બોલાવે છે, પણ તું જાણ છે શું કામ ? જઈશ નહિ. જવાની જરાય જરૂર નથી.’

‘પણ તમે જોતા નથી કે એ અવાજ મને સાદ દઈ રહ્યો છે ? હું કાંઈ જતી રહેવાની નથી. પણ એ કેમ બોલાવે છે એ જાણવા તો હું જવાની, ને જરૂર જવાની !’ શ્રી બોલી.

‘ઓ મૂર્ખી ! હાથે કરીને શું કામ મોત માગે છે ? બેસ, નથી જવાનું !’

એણે ઘરનાં બધાં ખારી ખારણાં સજ્જડ બંધ કરી સાંકળ ને તાળાં લગાવી દઈ ચાવીઓ પોતાના ખીસામાં મૂકી દીધી.

‘લલે ત્યારે, તમારી એવી ઇચ્છા છે, તો નહિ જાઉં. હવે ખારણાં ઉઘાડો.’ શ્રી બોલી.

‘હં, હવે કેવી ડાહી ?’ એણે ખારણાં ઉઘાડી નાખ્યાં. મનમાં મલકાવા લાગ્યો કે હું કેવો ડાહ્યો ? મોતને પણ મેં પાછું કાઢ્યું !

પણ એ વિચાર કરી રહે એટલામાં તો ઝડપથી એની

સ્રી ખારણાની બહાર નીકળી ગઈ. એ પાછળ પડ્યો અને એનો હાથ પકડ્યો. સ્રીએ હાથ પાછો ફેરવી કોટનાં બટન કાઢી નાખ્યાં, ને જોરથી આચકો માર્યો. એના ઘણીના હાથમાં ઓઢવાનો ડગલો (ઓવરકોટ) આવ્યો, ને સ્રી તો જોરથી દોડી !

કોણ જાણે એનામાં એટલું બધું દોડવાનું બળ ક્યાંથી આવ્યું હતું ? થોડી વારમાં જ પેલો માણસ તો હાંપી ગયો ને બડબડતો બડબડતો પાછો ફર્યો. એણે વિચાર કર્યો : હાથે કરીને એ ગઈ તેમાં હું શું કરું ? પણ બચ્યાજી ! મને તેડી જવા આવજો એટલે ખબર પડશે. આ મૂર્તિ બીજા જેવી નથી.

*

*

*

વળી થોડાં વરસ વીતી ગયાં. એક દહાડો એ માણસ હજમત કરાવવા બેઠો હતો. અચાનક એણે કાંઈક જોયું. કાંઈક વિચિત્ર ગેબી અવાજ સાંભળ્યો. એ ચમક્યો. કોઘથી દાંત પીસીને બોલ્યો : ‘હવે જા જા. બહુ આવ્યા છે તારા જેવા. તું તો શું, પણ તારો દાદો આવે તો પણ હું નથી આવવાનો.’

વળી પાછો થોડી વાર રહીને એ બોલવા લાગ્યો : ‘તને કહ્યું ને કે અહીંથી જા ? નથી સાંભળતો ? ફરી કહું છું કે જતો રહે, નહિ તો જોવા જેવું થશે.’

વળી થોડી વાર રહીને પૂબ ઉશ્કેરાઈને બોલ્યો : ‘તું નથી જ માનવાનો, કેમ ? ઉભો રહે, તારી ખબર લઉં છું.’

એણે હજમના હાથમાંથી અસી ઝૂંટાવી લીધા ને દોડ્યો ઘરની બહાર.

હજમને પણ નવાઈ લાગી કે આ શેઠ બેબાકળો બની ક્યાં દોડે છે ? લાવ, જોઈ તો ખરો ? એ પણ પાછળ દોડ્યો.

પેલો માણસ તો ગાંડાની જેમ બકતો જાય કે, ‘જાય છે કે લગાવું ?’ અને દોડતા જાય. પાછળ હજમ ચાલ્યો.

એ તો દોડ્યો, દોડ્યો, તે ખૂબ દોડ્યો. શહેરની ભાગેળ વટાવી, પાધર વટાવ્યું ને જંગલમાં ગયો.

ઓર્ચીતી પેલા માણસે ઠોકર ખાધી, ને ‘બાપ રે !’ કરી ઉંઘે માથે ગબડી ગયો. હજમે નજર કરી તો એની આંખે અંધારાં આવ્યાં. જખરી ઉંડી ખીણ હતી. એના મથાળેથી પેલો માણસ ગબડી પડ્યો હતો. નીચે એવું કાળું ઘોર અંધારું હતું કે અંદર શું છે એની ખબર પડી શકે એમ ન હતું.

હજમ તો ગયો ગામમાં. મોતનો સાદ આવે ત્યારે માણસ ક્યાં જાય છે એ વાત લોકોને કરી.. બધા એ જગાએ જોવા ચાલ્યા.

પણ જઈને જુઓ છે તો ત્યાં તો ખીણ પણ ન મળે ને કાંઈ પણ ન મળે ! સાવ સપાટ જમીન ! બધાંને નવાઈ લાગી. પોતાને ઘેર પાછાં ફર્યા.

મોતને હંફાવનાર આખરે ઠરાવેલા વખતે જ મોતને શરણ થયો !

એ દિવસથી એ મુલકના લોકોને મોતનો સાદ સંભળાતો અંધ થઈ ગયો. ખીજા લોકોની માફક જેનો મરવાનો વારો આવે તે કુદરતી રીતે મરવા લાગ્યાં.

સાચે જ, મોત કોઈને છોડતું નથી.*

શેરને માથે સવાશેર

અમેરિકા નામનો દેશ છે. એમાં અગાઉ ગુલામીનો ધંધો ચાલતા. આફ્રીકાના અબજુયા લાગોમાંથી ગોરા લોકો ગુલામોને પકડી લાવતા. એમને નીચો કહેતા.

પછી તો અમેરિકાના ગોરા લોકો સમજ્યા. એ દેશ-માંથી ગુલામીનો રિવાજ નાબૂદ થયો. હજારો ગુલામોને સ્વતંત્રતા મળી. હાલ પણ અમેરિકામાં એ કાળા હબસી લોકોની મોટી વસતિ છે.

એ હબસી લોકો પાસે પણ વાતોના લંડાર લય્યા છે. એમની એક વાત નીચે આપી છે:

સસલાલાઈ મહા લુચ્ચા ને તોફાની હતા. પોતાના પડોશીઓને સસલાલાઈ જાતજાતની યુક્તિઓ કરીને બનાવ. એના પાડોશીઓ એને પકડીને પૂરો કરવા ઇચ્છતા પણ

સસલાલાઈ એટલે સસલાલાઈ ! એવા તો ચાલાક કે કદી હાથમાં આવે જ નહિ !

એક વાર રસ્તામાં વરૂ અને શિયાળનો મેળાપ થયો. બધાંને સસલા સાથે વેર, પણ શિયાળને તો સૌથી વધારે વેર. શિયાળને તો સસલાને મારી નાખ્યાનો પણ સંતોષ, ને એને ખાઈ જવાની પણ મજા પડે ! એટલે એ તો સસલો ક્યારે હાથમાં આવે એની રોજ રાહ જોતો હતો.

વરૂ કહે: ‘શિયાળલાઈ, ગમે તેમ કરી એ લુચ્ચા સસલાને તો હવે પકડવો જ પડશે. કાંઈક યુક્તિ કર્યા વગર એ પકડાશે નહિ. તમે એક કામ કરો. ઘેર જઈ પથારીમાં લાંબા થઈને સુઈ જાઓ. મરી ગયા છો એવો ખરાબર દેખાવ કરજો. બિલકુલ બોલશો નહિ. હું સસલાને તમારે ઘેર મોકલીશ. તમને મરી ગયેલા જાણી એ તમારી પાસે આવે, અને તમારા શરીરને પગ અડકાડે એટલે પછી આપણે એની ખરાબર ખબર લઈશું.’

શિયાળે હા પાડી. ઘેર જઈને લાંબો થઈ મરી જવાનો ઢોંગ કરીને સુઈ ગયો.

વરૂ ગયો સસલા પાસે.

‘સસલાલાઈ, સસલાલાઈ, ખુરં થયું. ગરીબ બિચારો શિયાળ મરી ગયો.’ એણે કહ્યું.

સસલું એ વાત માને નહિ.

વરૂ કહે: ‘હું તો આ ચાલ્યો કપ્રસ્તાનમાં સવડ કરવા. એને બિચારાને દાટવાની તો ગોઠવણ કરવી પડશે ને ? એ કાંઈ ચાલે ? આ વખતે જોઈ રહેવાય ?’

વરૂ ચાલતું થયું.

શિયાળ ખરેખર મરી ગયું હશે ? સસલાના મનમાં ભાંજગડ ચાલી. લાવ, જઈને તપાસ કરી આવું.

સસલાભાઈ તો ચાલ્યા શિયાળભાઈને ત્યાં. જઈને જુએ તો બોડનું બારણું ઉઘાડું. અંદર પથારીમાં મડદું બનીને શિયાળભાઈ પડેલા. ન હાલે કે ચાલે.

પણ સસલાભાઈ બડા પક્કા હતા. એમ એકદમ શિયાળ ઉપર વિશ્વાસ મૂકી દે એવા સુવાળા નહોતા. પોતાના મન સાથે એ બડબડવા લાગ્યો: ‘ગરીબ બિચારા શિયાળભાઈ! અરેરે ! તમે તો મને ખાઈ જવાના હતા ! અને મારા પહેલાં તમે તો મરી ચાલ્યા. તમને પાસે આવી સુધવાતું બહુ મન થાય છે. પણ તમે ખરેખરા મરી ગયા છો એની શી ખાતરી ? મારી ખાતરી થાય કે તમે મરી જ ગયા છો, તો તો હમણાં આવું. મેં સાંભળ્યું છે કે શિયાળવાં મરી જાય ત્યારે એનો જમણો પગ હાલહાલ થાય છે. તમારો પગ હાલે છે કે નહિ ? હાલતો હોય તો તો પછી મરી ગયા છો એવી મારી ખાતરી થાય, ને હું તરત તમારી પાસે આવું.’

શિયાળ સમજ્યો કે પગ હલાવીશ એટલે સસલું પાસે આવશે !

એણે જમણો પગ હલવવા માંડ્યો.

સસલાભાઈ શિયાળના ઢોંગ સમજી ગયા. ઠેકડો મારતા તે બોડની બહાર નીકળી પડ્યા. ઝડપથી દોડતા ઘરભેગા થઈ ગયા. શિયાળ ને વરૂ હાથ ધસતા રહી ગયા.

[૨]

શિયાળ જેવા લુચ્ચામાં લુચ્ચા જનાવરને પણ બનાવી ગયો એટલે સસલાલાઈનો રોક્ક માય નહિ. જંગલનાં બધાં જનાવરો સસલાથી ડરતાં રહે. સસલાલાઈ રૂવાબમાં ને રૂવાબમાં રહે.

એનો મિબજ જોઈ આખરે એક કાચબાને એને બનાવવાનું મન થયું.

એક વાર સસલાને કાચબો કહે: ‘ સસલાલાઈ, શિયાળને હરાવ્યો પણ મને હરાવો ત્યારે ખરા ! ’

સસલો મિબજથી બોલ્યો: ‘ તું તારે રસ્તે પડ, લાઈ. મારી સાથે હોડ બકવાનું તારું ગળું નહિ. ’

કાચબો કહે: ‘ મ્હોંના ફડાકા મારવાની વાત નહિ. ચાલો, હું તમને હરાવું. આપણે કાલે દોડવાની સરત કરીએ. તમારે જમીનપર દોડવું ને મારે પાણીમાં દોડવું. પાંચ ગાઉ જવાનું. જે પહેલો આવે તે જીતે. પછીથી આવે તેણે હાર કબૂલ કરવાની. બોલો, છે કબુલ ? ’

સસલાએ ખુશીથી હા પાડી. કાચબો જમીન ઉપર ઘસડાતો ઘસડાતો ચાલે ને પાણીમાં પણ બહુ ઝડપથી તો ન જ ચાલી શકે. સસલાના ઠેકડાને લીધે એની પવનવેગી દોડ આગળ કાચબાનું કશું ન ચાલે. એણે તો મનમ મલકાતાં મલકાતાં હા પાડી.

નદી કિનારે બંનેએ મળી જગા નક્કી કરી. નદીના કિનારે જમીન ઉપરના રસ્તે સસલો બીજે દહાડે બપોરે

બાર વાગે ચાલવા માંડે. એ જ વખતે એ જગાએથી નદીના પાણીમાં કાચબો ચાલવા માંડે.

બંને પોતપોતાને ઘેર ગયા. બીજે દહાડે બપોરે બાર વાગે ઠરાવેલી જગાએ મળવાનું ઠરાવ્યું.

કાચબાને સ્ત્રી હતી. એને ચાર બચ્ચાં હતાં. એ બચ્ચાં મોટાં થયાં હતાં ને લગલગ કાચબા જેવડાં જ દેખાતાં હતાં. કાચબાએ રાતોરાત કાચબીને સરત શરૂ કરવાની હતી તે જગાએ રાખી, ને એને બધી હકીકત સમજાવી દીધી.

પહેલા ગાઉએ પહેલા બચ્ચાને મૂક્યું. બીજા ગાઉએ બીજા બચ્ચાને મૂક્યું. ત્રીજા ગાઉએ ત્રીજાને, ને ચોથા ગાઉએ ચોથાને મૂક્યું. છેક જીતવાની જગા આગળ પોતે પહોંચી ગયો.

બીજે દહાડે બપોરના બાર વાગ્યા એટલે સસલો શરત દોડવાની હતી તે જગાએ આવ્યો ને ખૂસ પાડી: ‘કાચબાલાઈ, તૈયાર છો કે ?’

અવાજ ઓળખાઈ ન જાય માટે કાચબી ધીમેથી બોલી: ‘એ હા.’

‘હું ત્યારે, મંડો ચાલવા. આ એક-બે-ત્રણ.’ સસલો બોલ્યો ને દોટ મૂકી.

કાચબીએ પણ પાણીમાં ડુબકી મારી.

સસલો તો હોંશબેર દોડ્યો ને એક ગાઉ ભેતભેતામાં પહોંચી ગયો. એની તો ખાતરી હતી કે કાચબો તો ક્યાંય

પાછળ રહ્યો હશે. છતાં તપાસ કરવા પાણીમાં નજર કરી તો કાચબો પાણીમાં તરતો જણાયો !

ખરી રીતે તો એ કાચબાનું બચ્ચું હતું, પણ કાચબાની ચાલાકીની એને ખબર નહિ, એટલે એ તો એને ખરો કાચબો જ માનીને બેઠો હતો.

સસલો તો ભેરથી ઠેકડા મારીને આગળ દોડવા લાગ્યો. ઝટપટ બીજા ગાઉ સુધી જઈ પહોંચ્યો. એના મનમાં ખાતરી હતી કે આ વખત તો જરૂર કાચબાભાઈ પાછળ રહી ગયા હશે, ને નક્કી આપણે જ સરત છૂતીશું; પણ નજર કરી તો કાચબાનું બીજું બચ્ચું પાણીમાં પગ હલાવી ડબ-ડબ ડબ-ડબ જતું હતું !

હવે સસલો જરા ગભરાયો. એણે વિચાર કર્યો: ‘આ કાચબો પાણીમાં બહુ ઝડપથી ચાલતો જણાય છે. હું આટલો ઝડપથી દોડું છું તો પણ કાચબો તો આગળનો આગળ ! ઠીક છે, હવે બતાવું છું.’

એણે તો શ્વાસભેર દોટ મૂકી, ને ભેતભેતામાં ત્રીજા ગાઉની હદ આગળ આવી પહોંચ્યો. કાચબાનું બીજું બચ્ચું પીઠ એકલી બહાર રાખી પગ હલાવતું હલાવતું ભેરથી તરતું જણાયું.

સસલાએ પાછી દોટ મૂકી. ઠેકડા ઉપર ઠેકડા મારી શ્વાસભેર ચોથા ગાઉની હદ આગળ આવી પહોંચ્યો. પાણીમાં નજર કરી તો કાચબાનું ત્રીજું બચ્ચું શ્વાસભેર બને એટલી ઝડપથી પાણીમાં તરી રહ્યું છે ! એ તો બિચારો આ બધાં કાચબીનાં બચ્ચાંને કાચબો જ સમજતો હતો.

હવે તો એ ખરેખરો ગભરાયો. ચાર ચાર ગાઉ સુધી એકે શ્વાસે દોડવાથી એને હાંફ માતી નહોતી. છતાં હવે છેલ્લો પ્રયત્ન કર્યા વગર છૂટકો નહોતો.

જીંદગીમાં ન દોડયો હોય એવા ભેરથી એણે દોટ મૂકી. પલક વારમાં પાંચમો ગાઉ પૂરો કરી નાંખ્યો, ને જીતવાની જગાની લગોલગ આવી પહોંચ્યો. નજર કરે તો કાચબાભાઈ હસતા હસતા સામે જ ઉભા હતા !

કાચબો કરડાકીમાં બોલ્યો : ‘ કેમ લાઇખંધ ! રસ્તામાં કાંઈ ઉંઘબુંઘ આવી હતી કે શું ? ’

આ રીતે લુચ્ચામાં લુચ્ચા ગણાતા સસલાભાઈની કાચબા જેવા પછાત બુદ્ધિના પ્રાણીએ ખોડ ભૂલાવી.

શેરને માથે સવાશેર હોય છે જ.

દેશદેશની અદ્ભુત વાતો-ભાગ ૧-સમાપ્ત

બાળ સાહિત્યનાં સચિત્ર પુસ્તકો

દેશદેશની વીર કથાઓ (રમણલાલ શાહ)	૦-૧૨-૦
પા પા પગડી	૦-૬-૦
ખિલોરી પહાડ	૦-૩-૦
કાગળપત્રો	૦-૩-૦
દેશ દેશની રાહભુત વાતો	૦-૧૦-૦
અરબસ્તાની આનંદરજની	૧-૪-૦
ગે'વિંદનું ખેતર અને ખીજી વાતો (ધૂમકેતુ)	૦-૨-૦
વિરાંગના અને ખીજી વાતો	૦-૨-૦
સુંદર વાતો (ગિજુભાઈ)	૦-૬-૦
મોટી ખેંડન	૦-૮-૦
દેવકથાઓ	૦-૬-૦
અલીપાખા	૦-૫-૦
દેવકથા ભાગ ૧-૨	૦-૮-૦
ખાતુની કુચ	૦-૫-૦
આવલાનાં યરહ મા (સૌ. હંસા મહેતા)	૦-૮-૦
ગોરીલખરની સુખાહરી ભાગ ૧ થી	૦-૮-૦
કૂચમાળા ભાગ ૧-૨	૦-૮-૦

બપો :

ગુર્જર ગ્રંથ રત્ન કાર્યાલય : ગાંધી રોડ : અમદાવાદ

